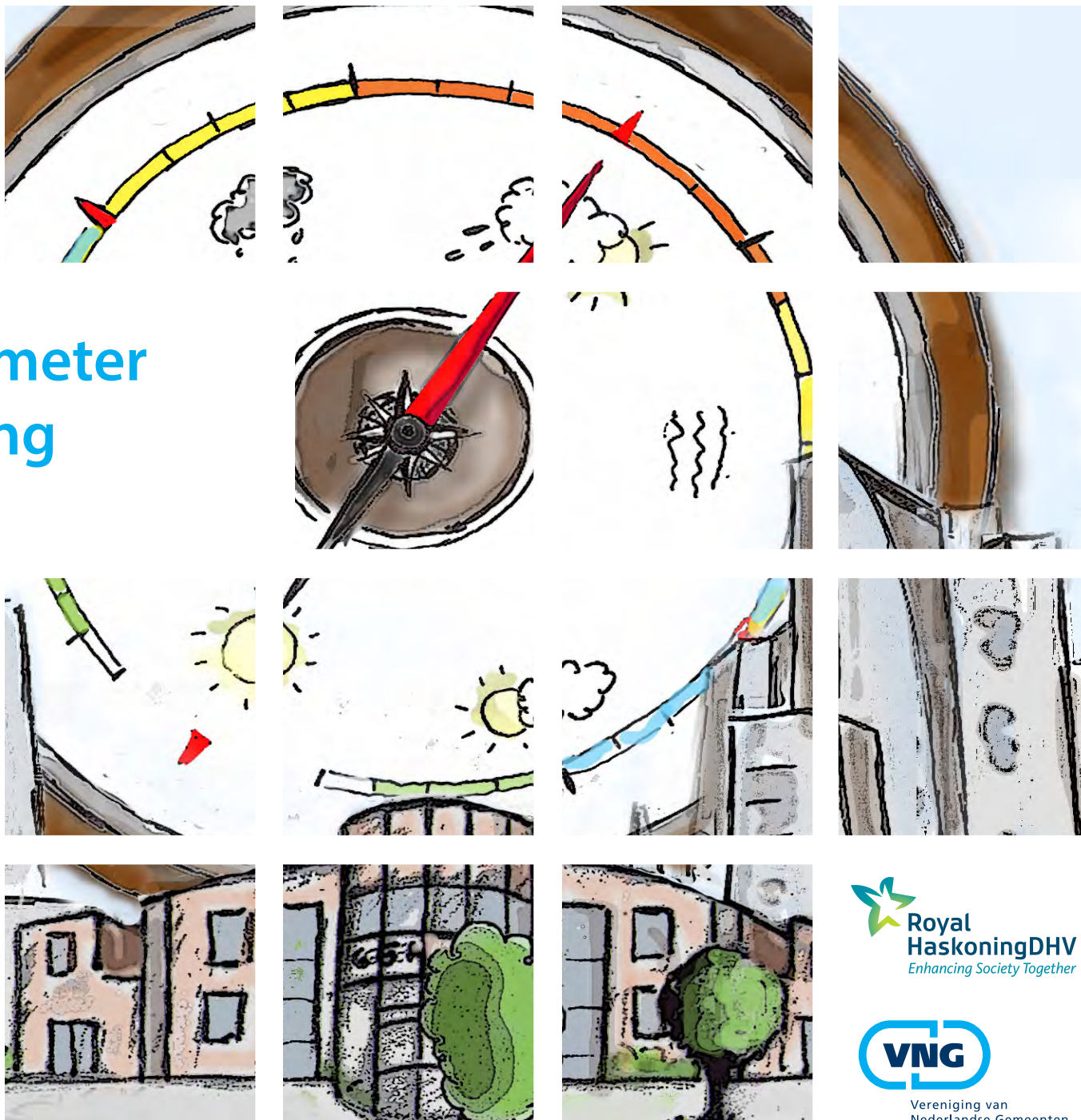

3E EDITIE

Gemeentelijke Barometer Fysieke Leefomgeving

2015

Gemeentelijke Barometer Fysieke Leefomgeving 2015

3E EDITIE

Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG)
en Royal HaskoningDHV
Juni 2015, Den Haag/Amersfoort

Joep Langeveld onderzoeker

Loes Holtmaat (Royal HaskoningDHV) projectleider

Reginald Grendelman (VNG) projectgroep
Pascal Lamberigts (Royal HaskoningDHV)
Folkert van der Molen (Royal HaskoningDHV)

Michiel Kerpel redactie

Jolanda van den Tillart (Royal HaskoningDHV) vormgeving

www.royalhaskoningdhv.com/barometer meer info

Inhoud

	Voorwoord	7
1.	Managementsamenvatting	9
2.	Op de agenda van gemeenten - anno 2015	13
3.	Water en klimaatadaptatie: De rioolheffing stijgt (mede) als gevolg van de klimaatadaptatie	19
	Onderzoeksresultaten water en klimaatadaptatie	29
4.	Energie en klimaat: Duurzame energie en besparing bekend terrein, daadkracht in realisatie blijft nodig	39
	Onderzoeksresultaten energie en klimaat	41
5.	Bouwen en wonen: Grote regionale verschillen tussen woningmarkten	47
	Onderzoeksresultaten bouwen en wonen	50
6.	Milieu en fysieke veiligheid: Milieubeleid evolueert: circulaire economie het thema van de toekomst	57
	Onderzoeksresultaten milieu en fysieke veiligheid	61
7.	Beheer en onderhoud openbare ruimte: Beheerorganisaties slaan nieuwe wegen in	69
	Onderzoeksresultaten beheer en onderhoud openbare ruimte	73
8.	Gemeentelijk en commercieel vastgoed	77
	Onderzoeksresultaten gemeentelijk en commercieel vastgoed	80
9.	Bestuurskracht: Energieke samenleving en Omgevingswet vragen aandacht gemeenten	85
	Onderzoeksresultaten bestuurskracht	88
10.	Onderzoeksverantwoording	93

Voorwoord

Voor u ligt de derde editie van de 'Gemeentelijke Barometer Fysieke Leefomgeving'. Een grootschalige peiling naar de trends, ontwikkelingen, knelpunten en oplossingsrichtingen binnen de fysieke leefomgeving. Een werkveld waarin diverse belangen spelen, veel geld omgaat en goede interactie met inwoners en private partijen onmisbaar is. Kortom, een belangrijk thema voor alle Nederlandse gemeenten. Het onderzoek is een initiatief van Royal HaskoningDHV en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG).

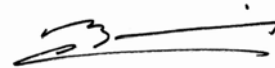
Dit jaar besteedt het onderzoek extra aandacht aan het thema 'Water en Klimaatadaptatie'. Een zeer actueel onderwerp met als leidraad het bestuursakkoord Deltaprogramma dat op Prinsjesdag afgelopen jaar is getekend. Daarmee staan Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen aan de start van de uitvoering van de Deltabeslissingen, waaronder de Deltabeslissing Ruimtelijke adaptatie. In deze deltabeslissing is de gezamenlijke ambitie vastgelegd dat Nederland in 2050 zo goed als mogelijk klimaatbestendig en waterrobuust is ingericht. Dat dit thema bij gemeenten leeft, blijkt wel uit de hoge respons op de voor dit onderzoek uitgezette enquête met maar liefst 363 respondenten.

Op veel gebieden maakt het rapport een vergelijking met de eerste en tweede editie van het onderzoek (2013 en 2014). Zo ziet u wat er is veranderd en welke ontwikkelingen er zijn. Dit rapport geeft u de mogelijkheid om uw eigen gemeente te spiegelen aan het landelijk beeld. Het is een hulpmiddel om de kwaliteit van het beleid en de uitvoering te verhogen.

Laat deze derde Barometer wederom een inspiratiebron zijn bij het werken aan een prettige en duurzame leefomgeving!

Annemarie Jorritsma
Voorzitter VNG

Piet Besselink
Lid Raad van Bestuur
Royal HaskoningDHV

1. Managementsamenvatting

De Gemeentelijke Barometer Fysieke Leefomgeving

Royal HaskoningDHV en VNG hebben in dit onderzoek de knelpunten, trends en ontwikkelingen op het gebied van de fysieke leefomgeving bij Nederlandse gemeenten in kaart gebracht. Het onderzoek maakt voor bestuurders en ambtenaren inzichtelijk hoe deze zich in hun gemeente verhouden tot de rest van Nederland. De fysieke leefomgeving is binnen dit onderzoek verdeeld in zeven thema's: Water en Klimaatadaptatie, Energie en Klimaat, Bouwen en Wonen, Milieu en Fysieke Veiligheid, Beheer en Onderhoud Openbare Ruimte, Gemeentelijk en Commercieel Vastgoed en Bestuurskracht. De data zijn verzameld via een online enquête en door middel van gesprekken met bestuurders en ambtenaren. De respons op de online enquête was ook dit jaar weer hoog: 363 respondenten uit 185 gemeenten. Daarnaast zijn er vijftien bestuurders en ambtenaren geïnterviewd. Professionals uit de betreffende vakgebieden gaven vervolgens een reflectie op de uitkomsten.

Water en Klimaatadaptatie

Op Prinsjesdag afgelopen jaar hebben overheden de bestuursovereenkomst Deltaprogramma getekend en zich daarmee gecommitteerd aan de start van de uitvoering van de Deltabeslissingen, waaronder de Deltabeslissing Ruimtelijke adaptatie (DBRA). In de DBRA hebben rijk, provincies, gemeenten en waterschappen de gezamenlijke ambitie vastgelegd dat Nederland in 2050 zo goed als mogelijk klimaatbestendig en water robuust is ingericht. Dat klimaatverandering speelt bij gemeenten blijkt ook uit de barometer. Hemelwateroverlast wordt door de Nederlandse gemeenten gezien als hét waterprobleem van de toekomst. Veel gemeenten ondernemen dan ook al actie op het gebied van klimaatadaptatiemaatregelen en zien hiervoor kansen bij nieuwbouw en herinrichting van de bestaande openbare ruimte. Op het gebied van riolering zijn gemeenten voorzichtig en worden er nauwelijks risico's genomen. Daar waar vorig jaar nog kritisch werd gekeken naar de resultaten van de samenwerking tussen gemeenten en waterschappen, blijkt dat die samenwerking nu steeds beter van de grond komt en dit jaar al bij driekwart van de gemeenten leidt tot mooie resultaten.

Energie en Klimaat

Energie en Klimaat, het verdiepende thema van vorig jaar, is een thema dat nog steeds leeft bij Nederlandse gemeenten. Zo krijgen de doelstellingen van het SER-Energieakkoord steeds meer voet aan de grond bij de gemeenten. Terwijl in 2014 de organisatorische uitwerking van het SER-Energieakkoord centraal stond, is in 2015 de aandacht verschoven naar de daadwerkelijke realisatie van lokale duurzame energiedoelstellingen. Gemeenten worstelen nog wel met de consequenties van het Energieakkoord op hun personele capaciteit, financiële middelen en beleidskaders, maar zijn al beter voorbereid op vragen en initiatieven rond energiebesparing en duurzame energie. Steeds meer gemeenten werken nu aan een uitvoeringsstrategie om kleine én grote projecten daadwerkelijk te realiseren.

Bouwen en Wonen

De doorstroming op de woningmarkt en de stagnatie van de woningbouw zijn de meest urgente onderwerpen binnen het thema Bouwen en Wonen. Het herstel van de woningmarkt heeft het afgelopen jaar duidelijk ingezet, met hogere woningverkoop en nieuwbouw die weer langzaam op gang komt. Het beeld per regio wisselt echter nog behoorlijk en blijkt vooral in de centraal gelegen gemeenten positief. De doorstroming op de woningmarkt is ook een urgent probleem. Het merendeel van de gemeenten geeft aan dat de Woningaanbod niet past bij de veranderende demografie en de toekomstige vraag. Er is vooral een tekort aan starterswoningen en seniorenwoningen. Gezien deze zorgen is het geen verrassing dat het aantal gemeenten met een actief beleid op het vlak van woningverbetering stijgt. Ondersteuning door de gemeente wordt vooral gezocht in een faciliterende rol. De bestaande woningvoorraad heeft dus volop de aandacht, met ambities voor een lager energieverbruik, aanpassingen voor zorgbehoeftigen en anticipatie op demografische veranderingen.

Milieu en Fysieke Veiligheid

De ontwikkeling naar een circulaire economie is volop gaande en gemeenten zijn zoekende naar hun rol bij de invulling van dit relatief nieuwe beleidsthema. De bestaande milieuthema's laten weinig verschuivingen zien, al zijn er voor alle thema's opmerkelijke resultaten te melden. Zo is er is geen aandacht voor geluidhinder binnen de woning bij transformatie van bestaande gebouwen, terwijl geluid wel voor de derde keer op rij wordt genoemd als belangrijkste milieuthema. Verder valt op, dat een grote meerderheid geen heil ziet in het weren van oude dieselauto's en dat bodem niet meer urgent is terwijl beleid voor de ondergrond achterblijft. Voor afvalscheiding is een trendbreuk nodig om de doelstelling van 75% in 2020 te halen, toch is een meerderheid optimistisch over het halen daarvan. En voor fysieke veiligheid vindt slechts een minderheid dat gemeenten eindverantwoordelijk zijn voor veiligheidseffecten van taken uitgevoerd door de omgevingsdienst. Dit laatste hangt wellicht samen met de constatering dat er nog geen vooruitgang is in de verbetering van de samenwerking tussen gemeenten en Omgevingsdiensten.

Beheer en Onderhoud Openbare Ruimte

"Beheerorganisaties staan voor grote opgaven". Zo concludeerde de vorige editie van de barometer t.a.v. het thema 'beheer en onderhoud openbare ruimte'. Ook in 2015 zijn de opgaven nog steeds groot. De bezuinigingen zijn nog niet voorbij. . Veel gemeentelijke beheerorganisaties hebben al langere tijd te maken met de uitdaging om met de schaarse middelen de kwaliteit van de openbare ruimte toch duurzaam op peil te houden. Zij gaan deze uitdaging aan en slaan daarbij stap voor stap nieuwe wegen in. Om de beheeruitdagingen het hoofd te kunnen bieden, lijkt samenwerking een must te zijn. Het merendeel van de gemeenten geeft aan samen te werken met andere gemeenten en ook burgerparticipatie blijft populair. Door bezuinigingen moeten gemeenten lastige keuzes maken en daarmee groeit de aandacht voor risicomanagement. Op het gebied van risicomanagement moeten veel gemeenten echter nog grote stappen zetten, voornamelijk door bewustwording, training en opleiding.

Vastgoed

Gemeentelijk vastgoed

Het opstellen of verbeteren van de eigen vastgoedstrategie en de professionalisering van de vastgoedorganisatie zijn op dit moment dé thema's die spelen op het gebied van gemeentelijk vastgoed, blijkt uit de barometer. Maar de ontwikkeling en implementatie van vastgoedstrategie is nog erg fragiel, de resultaten laten zien dat een geïmplementeerde meerjarige vastgoedstrategie ontbreekt bij drie van de vier gemeenten. Andere thema's die spelen zijn onder andere leegstand en verkoop, maar ook de verduurzaming van het eigen vastgoed. Om verkoop en verduurzaming eenduidig te programmeren, en daarmee meer grip te krijgen op prestaties, kosten en risico's met betrekking tot maatschappelijk vastgoed, is implementatie van een vastgoedstrategie essentieel.

Commercieel Vastgoed

Leegstand beperkt zich niet tot het vastgoed dat gemeenten zelf bezitten en gebruiken. Ook het vastgoed dat in eigendom is van bijvoorbeeld bedrijven, zorginstellingen, horecagelegenheden en investeerders heeft sinds enkele jaren te kampen met verhoogde leegstandpercentages. De meeste gemeenten kiezen voor een beperkte rol als het aankomt op het voorkomen of verhelpen van deze leegstand. Waar het gaat om de verduurzaming van het commercieel, geven één op de drie gemeenten aan hier niet actief op sturen. Een groot deel van de gemeenten bevordert in samenwerking actief de energieneutraliteit van gebouwen of wijken. Opvallend is dan ook de zeer beperkte handhaving van de wetgeving op dit gebied.

Bestuurskracht

Bestuurskracht is een belangrijke factor om resultaten op inhoudelijke beleidsvelden als water, klimaatadaptatie en energie te kunnen realiseren. Onder bestuurskracht verstaan we het geheel van bevoegdheden, middelen en competenties die de gemeente (ambtelijk, bestuurlijk en politiek) heeft om de opgaven waarvoor zij staat goed aan te pakken. Met een zeven gemiddeld beoordelen de gemeenten hun eigen bestuurskracht als 'ruim voldoende'. De 'energieke samenleving' of 'participatiesamenleving' staat op lokaal niveau nog steeds stevig in de belangstelling, maar gemeenten worstelen met hun nieuwe rol in deze veranderende samenleving. Daarnaast zijn veel gemeenten nog niet op de hoogte van wat de nieuwe Omgevingswet aan veranderingen teweeg brengt, wat te verklaren is door het ontbreken van de teksten van de AMvB's. De voorbereidingen hiervoor zijn echter al wel in gang gezet en een deel van de gemeenten is al aan het experimenteren met een omgevingsvisie.

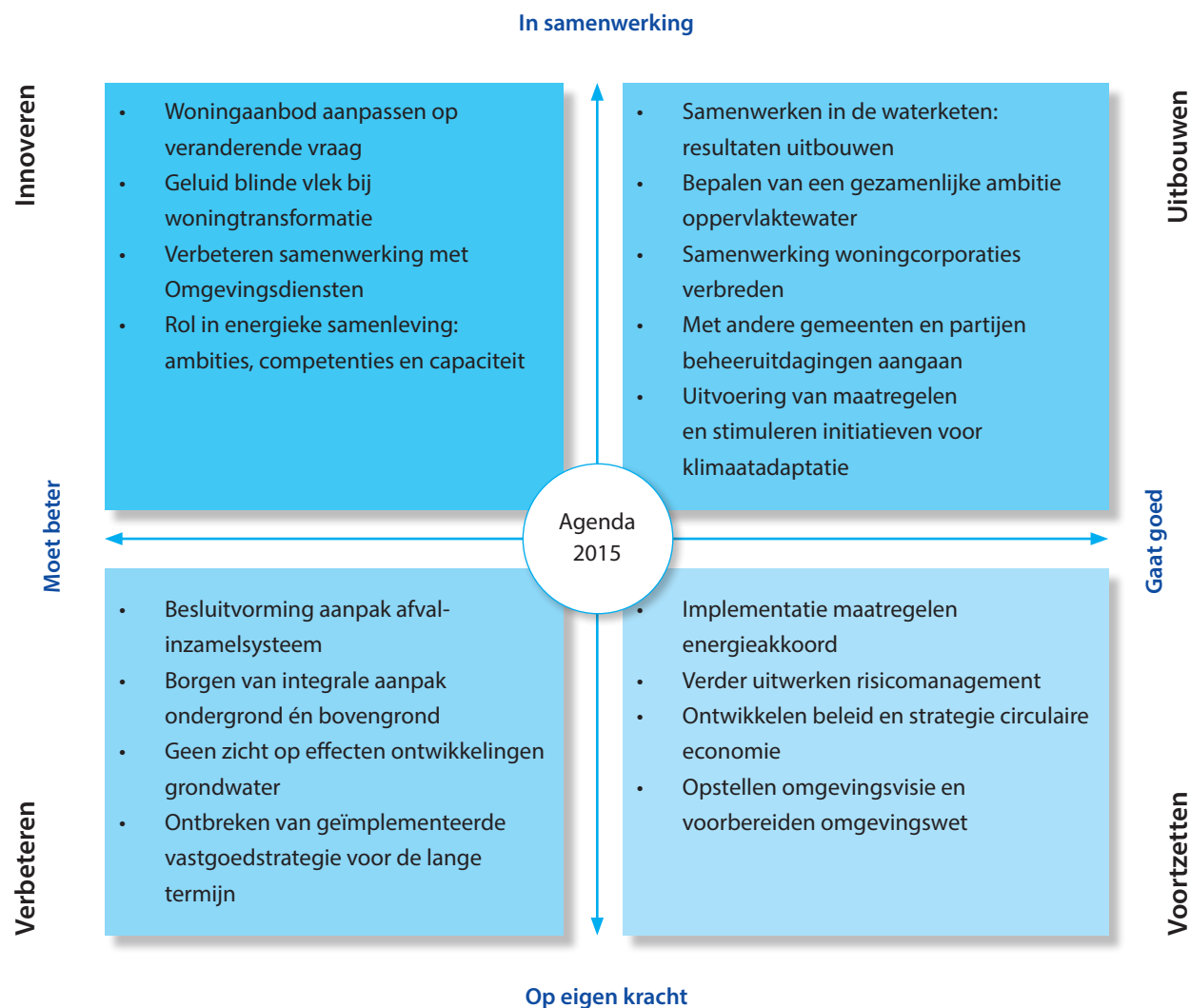

2. Op de agenda van gemeenten - anno 2015

Meer dan 170 vragen en 363 respondenten. Welk beeld ontstaat uit de resultaten van de derde Barometer voor de fysieke leefomgeving? En wat betekent dit voor de agenda van gemeenten anno 2015? Die agenda wordt enerzijds bepaald door wat al goed gaat en wat nog beter moet en anderzijds door de prestaties van gemeenten zelf en prestaties die in samenwerking met anderen worden behaald. In de figuur zijn de belangrijkste resultaten van de barometer samengevat vanuit deze beide dimensies. Dat leidt tot vier kwadranten in de agenda van gemeenten anno 2015:

1. Voortzetten van op eigen kracht behaalde resultaten;
2. Verbeteren van de eigen prestaties;
3. Uitbouwen van in partnerschappen geboekte prestaties;
4. Innoveren op in samenwerking met partners te bereiken prestaties.

1. Gaat goed op eigen kracht: gemeenten geloven in eigen ambities

Daar waar vorig jaar veel gemeenten nog zaten in de fase van verkennen, wordt er nu overgegaan tot het implementeren van de eerste maatregelen met betrekking tot het Energieakkoord. Wel geven meer gemeenten aan andere partijen nodig te hebben, met name door een tekort aan middelen. De ambities zijn hoog. 79% van de respondenten heeft klimaat- en energiedoelen geformuleerd. Bijna de helft van de respondenten vertrouwd er ook op dat die gestelde doelen gehaald gaan worden. Dit aandeel is beduidend groter dan twee jaar geleden, toen iets meer dan een derde hierin geloofde.

Nog vrij nieuw en vooruitstrevend zijn de ontwikkelingen rondom de circulaire economie. Dit is voor veel gemeenten een nieuw beleidsthema. De ontwikkeling naar een circulaire economie is volop gaande en veel gemeenten zijn er op verschillende manieren al mee aan de slag. Op dit moment zijn veel gemeenten vooral bezig met de ontwikkeling van beleid en strategie met betrekking tot de circulaire economie en daarmee dus nog in de beginfase. Maar de ambitie is er, dat blijkt wel uit het de ontwikkelingen die al gaande zijn, van het toepassen van gerecyclede grondstoffen in projecten tot het stimuleren van lokale circulaire initiatieven.

Bij veel thema's binnen de fysieke leefomgeving spelen bezuinigingen nog steeds een grote rol. Dit betekent dat gemeenten veel meer gaan richting een risicogestuurde aanpak voor onder andere de openbare ruimte, riolering, hemelwater en het eigen vastgoed. Daar waar het risicodenken nog niet zo lang geleden in de taboesfeer zat bij bestuurders en ambtenaren, is dat nu minder het geval. Bij 37% is risicomanagement inmiddels integraal onderdeel van de beheerorganisatie. Gemeenten lijken dus stappen vooruit te zetten met risicomanagement, maar is er ook nog veel werk aan de winkel. Gemeenten zullen de komende tijd moeten investeren in het creëren van bewustwording en het in huis halen van kennis door middel van training en opleiding.

“Risicomanagement vraagt een omslag in de manieren van denken, om het niet te zien als bijvoorbeeld een administratieve handeling. Die omslag hebben we kunnen maken.”

Mw. Krop, Hoofd Realisatie & Beheer gemeente Den Bosch

2. Moet beter op eigen kracht: lange termijn strategie nodig voor vastgoed en grondbeleid

Geluid, afval en de circulaire economie blijven voor veel gemeenten de meest urgente milieuthema's. Maar waar de circulaire economie nog een vrij nieuw beleidsthema is en gemeenten vooral ambities hebben, blijkt de implementatie van het afvalbeleid lastig. Belangrijk uitgangspunt voor het gemeentelijk afvalbeleid vormt de nationale doelstelling om in 2020 75% afvalscheiding te realiseren. Om dit te bereiken moet er een trendbreuk plaatsvinden. Het grootste knelpunt om de doelstelling te halen, is het draagvlak in de politiek om grote veranderingen door te voeren. Het halen van de doelstelling betekent namelijk vaak dat grotere ingrepen nodig zijn in het inzamelsysteem.

Bodem en ondergrond zijn dit jaar uit de top drie van meest urgente milieuthema's verdwenen. Opvallend is dat slechts 18% van de respondenten aangeeft dat er beleid is vastgesteld voor ondergrond. Daarnaast zegt 37% van de respondenten dat ze geen zicht hebben op de effecten van activiteiten en op de autonome ontwikkeling van het grondwater. Het borgen van de integrale aanpak van ondergrond én bovengrond is de uitdaging voor de komende jaren.

Met betrekking tot zowel het gemeentelijk als commercieel vastgoed is er nog niet veel verbetering ten opzichte

van vorig jaar. Het ontbreekt bij veel gemeenten nog steeds aan goede en volledige sturingsinformatie en besluitvaardigheid over de toekomst van vastgoedobjecten. De resultaten uit de barometer laten zien dat een geïmplementeerde vastgoedstrategie voor de lange termijn ontbreekt bij 73% van de respondenten. Dit heeft invloed op de verkoop en verduurzaming van het vastgoed, wat hierdoor nog niet voldoende van de grond komt. Slechts 13% van de respondenten heeft concrete duurzaamheidsdoelstellingen voor het vastgoed gesteld én voert hier beleid op. Daarnaast zien gemeenten in dat het huidige vastgoed vaak niet goed past bij de wensen en eisen van de gebruikers, maar ze hebben moeite om de vraag op lange termijn in te kaart te brengen en af te stemmen op het beschikbare aanbod. Een langetermijn visie voor zowel vastgoed als het bodembeleid is nodig om de problemen van nu en de toekomst het hoofd te kunnen bieden.

“We hebben al ons vastgoed in één financieel systeem gezet. De opbrengsten doordat je energiebesparingsmaatregelen neemt vloeien direct weer terug in dat fonds.”

Dhr. Hustinx, Programmamanager Energie & Klimaat gemeente Nijmegen

3. Gaat goed in samenwerking partners: samenwerking met waterschappen, corporaties en het stimuleren van initiatieven uit de samenleving

Op veel verschillende beleidsthema's werken gemeenten volop samen met inwoners, waterschappen, bedrijven en andere organisaties. In de waterketen worden al volop successen geboekt. Van het gezamenlijk vaststellen van ambities en plannen is men nu in de uitvoering van maatregelen gekomen. Het is hier vooral een kwestie van het uitbouwen van de positieve resultaten. Gemeenten zijn ook zeer positief over de communicatie en samenwerking met de waterschappen over het oppervlaktewater. Het uitwerken van een gezamenlijke integrale ambitie tijdens de planvormingsfase voor ruimtelijke ontwikkelingen is de volgende stap.

De aandacht voor klimaatadaptatie is gegroeid, onder meer door de bestuursovereenkomst over het Deltaprogramma, die op Prinsjesdag 2014 is getekend door de VNG, Unie van Waterschappen, IPO en het Rijk de Bestuursovereenkomst Deltaprogramma ondertekend. Meer dan de helft van de gemeenten geeft aan dat ook de politieke aandacht voor klimaatthema's toeneemt. Dit zorgt ervoor dat gemeenten zelf en in samenwerking aan de slag gaan met de uitvoering van maatregelen voor klimaatadaptatie. Voor veel gemeenten vormt klimaatadaptatie een leidend principe bij de uitwerking van herstructurering

en nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Ook stimuleren en subsidiëren gemeenten kansrijke initiatieven van derden. Samen met waterschappen, inwoners en andere partijen zal de komende jaren volop worden gewerkt aan het klimaatbestendig en water robuust inrichten van Nederland.

In de gebouwde omgeving liggen er veel uitdagingen: het aanpassen van de huidige voorraad op de toekomstige vraag, het verduurzamen van de woningvoorraad en de beschikbaarheid van voldoende betaalbare woningen. Samen met woningbouwcorporaties moeten de gemeenten deze uitdagingen aangaan. Die relatie is het afgelopen jaar verder verbeterd, blijkt uit de barometer. Over de relatie met de lokale woningbouwcorporaties is meer dan de helft van de respondenten positief. Het merendeel van de prestatieafspraken met de corporaties is nog wel vrijblijvend en moet nog worden uitgevoerd. De samenwerking moet vooral worden uitgebouwd om te zorgen voor bindende afspraken en de uitvoering hiervan.

“Waterschap en gemeente zijn partners. Als het gaat om stedelijke berging is de gemeente aan zet, in het buitengebied het waterschap.”

Dhr. Reus, Wethouder gemeente Culemborg

4. Moet beter in samenwerking met partners: stappen nodig in aanpassing woningaanbod, rol in de energieke samenleving en samenwerking met Omgevingsdiensten.

In vergelijking met vorig jaar is er nog geen verbetering zichtbaar met betrekking tot het woningaanbod. Bij de helft van de gemeenten wordt geconstateerd dat de bestaande woningvoorraad niet aansluit bij de demografische ontwikkeling en marktvraag. Het gaat met name om een tekort aan starterswoningen en seniorenwoningen. Ondanks dat de samenwerking met corporaties als positief wordt ervaren, moet er nog veel gebeuren om de veranderende demografie het hoofd te bieden. Gezien deze ontwikkelingen is het verontrustend dat nog altijd bijna de helft van de gemeenten geen specifiek beleid heeft op woningverbetering en verduurzaming van bestaande woningen. Gemeenten zoeken de ondersteuning vooral in een faciliterende rol. En ondanks dat geluid een van de belangrijkste milieuthema's is, wordt bij de woningtransformatie nauwelijks nog rekening gehouden met het binnengeluidsniveau. Samen met woningcorporaties en huiseigenaren moeten in het domein van de woningvoorraad nog grote stappen worden gemaakt.

Meer dan de helft van de gemeenten ziet het faciliteren van burgerinitiatieven als een van de belangrijkste rollen die de

gemeente zou moeten vervullen in de komende vijf jaar. Tegelijkertijd geven gemeenten ook aan dat dit juist de rol is waarin ze nog het sterkst moeten groeien en verbeteren. De 'energieke samenleving' of 'participatiesamenleving' staat daarmee op lokaal niveau nog steeds stevig in de belangstelling. Maar dat gemeenten nog worstelen met hun rol in die energieke samenleving blijkt ook dit jaar. De ambities blijven dus hoog, maar de ontwikkeling in competenties en beschikbare middelen binnen gemeenten blijft nog achter. Gemeenten realiseren zich dat dit een verandering in denken en doen met zich meebrengt, zowel in de eigen organisatie als bij bewoners. En dat is een proces van lange adem.

Evenals in 2013 en 2014 is de samenwerking tussen gemeenten en Omgevingsdiensten nog een belangrijk aandachts- en verbeterpunt. Opvallend is dat het aandeel gemeenten dat aangeeft dat de samenwerking niet goed verloopt hoger is dan vorig jaar. Dit lijkt eerder nog op achteruitgang dan vooruitgang. Gezien de snelheid van de ontwikkelingen op dit vlak en het feit dat veel organisatiewijzigingen nog van recente datum zijn, moet de samenwerking tussen gemeenten en Omgevingsdiensten nog groeien.

// Je moet als gemeente vooral de positie van partner innemen. Creëer je ambassadeurs in de samenleving om het meeste effect te bereiken. De energie zit in de samenleving zelf. //

Mw. Kemmerling, Wethouder gemeente Soest

3. Water en klimaatadaptatie

De rioolheffing stijgt (mede) als gevolg van de klimaatadaptatie

Op Prinsjesdag, 16 september 2014, hebben de overheden de bestuursovereenkomst Deltaprogramma getekend. Daarmee hebben rijk, provincies, gemeenten en waterschappen de gezamenlijke ambitie vastgelegd dat Nederland in 2050 zo goed als mogelijk klimaatbestendig en water robuust is ingericht. Uit deze barometer blijkt dat gemeenten de urgentie van klimaatadaptatie herkennen. Meer dan de helft verwacht dat de klimaatproblemen de komende jaren zullen toenemen. Wateroverlast door hevige neerslag is het meest urgente klimaatprobleem. Hinder door hemelwater moet door de inwoners steeds vaker geaccepteerd worden. Om schade door hemelwater te voorkómen, mag de rioolheffing de komende jaren stijgen.

Hemelwater overlast hét waterprobleem voor de toekomst

Meer dan de helft van de respondenten (58%) verwacht dat de klimaatproblemen de komende jaren zullen toenemen. Wateroverlast door hevige neerslag is volgens 84% van de respondenten het meest urgente klimaatprobleem. Veel gemeenten (74% van de respondenten) hebben hiervoor klimaatadaptatiedoelen opgesteld. Bijna alle respondenten geven aan dat ze de kwetsbare locaties voor overlast door neerslag in beeld hebben. Dit komt

sterk overeen met de Benchmark Rioleringszorg 2013 waarin 90% van de gemeenten aangeeft bij maatregelen tegen regenwateroverlast rekening te houden met de toekomstige klimaatontwikkelingen.

De kennis over waterrobuustheid en klimaatbestendigheid ('weten') verkrijgen de gemeenten vooral door praktische kennis van de eigen medewerkers, meldingen van bewoners, politie, brandweer, en analyses van het stedelijke watersysteem. Waterveiligheid (overstroming), grondwater over- en onderlast (incl. droogte) en hittestress zien gemeenten als een veel minder urgent klimaatprobleem (respectievelijk 18%, 3% en 14% van de respondenten). Een mogelijke reden hiervoor is dat deze problemen (nog) lang niet in alle gemeenten spelen. Deze bevindingen komen grotendeels overeen met de resultaten van de eerste monitor Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie (DBRA-nulmeting). Bij deze monitoring gaf echter bijna 40% van de respondenten in hoge mate aandacht aan waterveiligheid.

Dat wateroverlast door hevige neerslag als het meest urgente klimaatprobleem wordt gezien, komt ook overeen met het rapport dat het Verbond van Verzekeraars op 23 april 2015 uitbracht. Door de publicatie van de nieuwe (2014) klimaatscenario's van het KNMI zagen de verzekeraars de bui al hangen en brachten een rapport uit waarin is berekend in hoeverre de nieuwe klimaatscenario's

voor klimaatverandering invloed hebben op de totale schadelast. In dit rapport staat dat de neerslagschade met maar liefst 139 procent kan stijgen. De neerslagschade bedraagt nu circa 90 miljoen euro per jaar.

Van weten naar willen

Kansen voor klimaatadaptatie liggen volgens de respondenten vooral bij nieuwbouw, herinrichting van de bestaande openbare ruimte en nieuwe / aangepaste vormen van beheer en onderhoud van deze openbare ruimte. Meer dan de helft van de respondenten (62%) vindt dat ze daarbij zelf een beleidsmatige, richtinggevende en regulerende rol hebben. Ze vertalen de analyse ('weten') in een gedragen ambitie en een adaptatiestrategie met concrete doelen ('willen'). Dit percentage (62%) ligt hoger dan de resultaten van de DBRA-nulmeting. Daarin gaf ongeveer een derde van de respondenten aan dat de drive om aan de slag te gaan met ruimtelijke adaptatie in hoge mate aanwezig is.

“ Het woord ‘klimaatadaptatie’ binnen de ambtelijke wereld begint aardig te leven, maar als ik een burger op straat vraag naar klimaatadaptatie vraag weet men negen van de tien keer niet waar het over gaat. ”

Dhr. Van der Velden, Wethouder gemeente Bergen op Zoom

Gemeenten 'werken' actief aan water en klimaatadaptatie

Ongeveer de helft (55%) van de respondenten geeft aan dat ze actief betrokken zijn bij de uitvoering van maatregelen voor klimaatadaptatie ('werken') en dat ze de komende jaren extra gaan investeren. Voor deze gemeenten vormt klimaatadaptatie een leidend principe bij de uitwerking van de nieuwe ruimtelijke ordening. Zij passen planmatig klimaatadaptatiemaatregelen toe en hebben daarvoor ook budget binnen projecten. Ruim een kwart van de respondenten (28%) stimuleert en subsidieert kansrijke initiatieven van derden.

Hoe gaan de gemeenten 'water en klimaatadaptatie' betalen?

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) subcommissie Water besprak op 23 april 2015 het rapport over de financiering van het Nederlandse waterbeheer, opgesteld in opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Milieu (IenM). De belangrijkste aandachtspunten zijn: "Houd scherp voor ogen dat het bij rioleringsbeheer niet alleen gaat om de inzameling van afvalwater." Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat hemelwater zorgt voor 40% van de totale waterbeheerkosten. Ook in het rapport van de VNG wordt wateroverlast door hevige neerslag zichtbaar als

een urgent klimaatprobleem gezien. Om beter in beeld te brengen wat gemeenten al doen om wateroverlast te beperken, stelt de VNG subcommissie Water daarom voor een beknopte benchmark regenwateroverlast uit te voeren.

Wat betreft de vraag waar financiering voor het 'werken' vandaan moet komen, zijn de respondenten expliciet. Verreweg de meeste respondenten (84%) vinden dat de rioolheffing hiervoor mag stijgen. Van deze respondenten vindt 38% dat de jaarlijkse stijging van de rioolheffing niet hoger mag zijn dan de inflatie, 30% dat de jaarlijkse stijging niet meer dan 10% mag bedragen en 16% dat een jaarlijkse stijging van de rioolheffing van meer dan 10% acceptabel is als dit nodig is voor de kostendekking van de gewenste maatregelen.

// Je ziet op dit thema veelal; het gaat politiek pas spelen als het fout gaat. //

Dhr. Reus, Wethouder gemeente Culemborg

Politieke aandacht neemt toe

Meer dan de helft van de respondenten (60%) geeft aan dat de politieke aandacht voor klimaatthema's toeneemt. Dit blijkt ook uit de DBRA-nulmeting. Een gevolg van deze toename van deze aandacht: bijna de helft van de

respondenten (43%) is van plan inwoners en ondernemers actief te stimuleren bewust met het klimaat om te gaan en adaptatiemaatregelen te laten nemen. Slechts een minderheid van de respondenten (15%) geeft aan dat klimaatthema's geen belangrijke rol spelen bij de dagelijkse werkzaamheden.

Geen bewustwording en urgentie

Tijdens een door Royal HaskoningDHV georganiseerde themamiddag 'klimaatstresstest' in oktober 2014 gaven de deelnemers (waaronder 40 gemeenten) aan graag integraal met klimaatadaptatie aan de slag te willen en niet enkel vanuit het thema 'water'. Het creëren van bewustwording en urgentie bij de overige gemeentelijke thema's en beleidsvelden werd als een groot struikelblok gezien: "Wie is de probleemeigenaar? Bij wie moet klimaatadaptatie op zijn bordje liggen? Wie is hiervoor verantwoordelijk?". Als dit niet helder is, blijft dit onderwerp tussen de verschillende (beleids)afdelingen van een (gemeentelijke) organisatie zweven.

Uitdagingen genoeg

Binnenlands Bestuur kopte op 25 maart 2015 "Gemeenten en provincies niet bezig met klimaat". In het bewuste artikel wordt verwezen naar een studie van PBL 'Aanpassen aan klimaatverandering: Kwetsbaarheden zien, kansen grijpen'. In het artikel staat dat gemeenten klimaatbestendigheid een

serieuze plek moeten gaan geven in de ruimtelijke inrichting en dat het thema nu nog onvoldoende leeft bij de gemeenten. Uit deze monitoring en de DBRA-nulmeting lijkt een ander beeld te komen. Mogelijk komt dit omdat maar een deel van de gemeentes hierop heeft gereageerd. Daarnaast gaan de meeste van die gemeentes vooral in op neerslagoverlast als het gaat over klimaatadaptatie. Dit zou dus ook juist kunnen bevestigen dat klimaatadaptatie in bredere zin en de doorwerking in de ruimtelijke inrichting nog onvoldoende leeft bij gemeentes. Dit lijkt weer overeen te komen met de bevindingen tijdens de themamiddag 'klimaatstresstest' welke Royal HaskoningDHV eind 2014 organiseerde.

Het 'weten' en 'willen' is voor het thema hemelwateroverlast binnen de meeste gemeenten goed verankerd. De beleidsmatige en juridische doorwerking van deze ambitie in beleidsuitvoering ('werken') begint, zoals ondermeer uit deze beschouwing blijkt, ook steeds meer vorm te krijgen. De uitdaging voor de komende jaren: de koppeling leggen vanuit het thema 'water en klimaatadaptatie' naar de weginfrastructuur, de regionale en lokale elektriciteits- en ICT-netwerken, de ruimtelijke ordening en het beheer en onderhoud van de openbare ruimte.

Stresstest klimaatbestendigheid

Een andere uitdaging voor de komende jaren is om andere

gemeenten actief te betrekken bij de afspraken over klimaatadaptatie en om daarbij de blik te verruimen naar de klimaatthema's die op de langere termijn spelen. Door niet alleen in te spelen op de overlast door hevige regen, maar ook te anticiperen op bijvoorbeeld overstromingsrisico's, droogte en hitte kunnen kansen worden benut die bijdragen aan het beperken en voorkomen van problemen in de (nabije) toekomst. Op deze manier kan worden voorkomen dat in de toekomst grotere investeringen nodig zijn om deze problemen op te vangen.

“Het feit dat men de waterveiligheid maar normaal vindt, is eigenlijk abnormaal.”

Dhr. Reus, Wethouder gemeente Culemborg

Samenwerken in de waterketen

Drijfveren voor samenwerking

Als belangrijkste drijfveren voor nauwere samenwerking in de waterketen noemen de respondenten vooral de bekende “3 K's”: Kostenbesparing (73%), Kwaliteitsverbetering (51%) en Kwetsbaarheidsvermindering (37%).

Resultaten samenwerking

Driekwart van de respondenten geeft aan dat de samenwerking in de regio op zowel ambtelijk als bestuurlijk niveau goed loopt en leidt tot mooie resultaten. Bijna een kwart van de respondenten (21%) geeft aan dat ze elkaar gevonden hebben in de samenwerking, maar dat ze de concrete resultaten pas in de toekomst verwachten. Slechts een klein deel van de respondenten (3%) geeft aan dat de samenwerking niet van de grond komt. In 2014 waren deze percentages nog respectievelijk: 49%, 49% en 2%.

De kennisontwikkeling binnen de gemeentelijke organisatie wordt als belangrijkste resultaat genoemd van de samenwerking (64%). Daarnaast noemden de respondenten:

- Lagere kosten voor het bereiken van de gewenste kwaliteit van het stedelijke waterbeheer dan als we dit enkel zelfstandig hadden opgepakt (60%);
- Betere kwaliteit van de waterketen en het stedelijke watersysteem dan als we dit enkel zelfstandig hadden

opgepakt (42%);

- Verminderde kwetsbaarheid van de waterketen en het stedelijke watersysteem binnen onze gemeente (40%);
- Verminderde kwetsbaarheid van onze gemeentelijke organisatie (personeel tekort / ontbreken van de juiste kennis binnen de organisatie) voor het stedelijk waterbeheer (32%).

Dit geeft aan dat de regionale samenwerking nog meer in de fase van uitvoering is gekomen, zoals de VNG in haar ledenbrief 'Voortgang samenwerking in de waterketen' (kenmerk: ECFD/U201401092, Lbr. 14/045) eind 2014 al aangaf: "Van het gezamenlijk vaststellen van ambitie en plannen zijn we in de uitvoering van maatregelen gekomen." Er ligt nog wel een uitdaging voor de gemeenten om de (vooralsnog vaak theoretische) resultaten van de samenwerking in de praktijk te realiseren.

Extra inspanning nodig

De onafhankelijke Visitatiecommissie Waterketen concludeert in haar eindrapport 'Waterketen 2020 - Slim, betaalbaar en robuust' dat de gezamenlijke kostenbeperkingsambities van de regio's en drinkwaterbedrijven optellen tot €440 miljoen. Dit is minder dan het in het Bestuursakkoord Water afgesproken bedrag van €450 miljoen. De commissie heeft echter de overtuiging, dat de afgesproken doelen – met enige extra inspanning door de sector – wel degelijk haalbaar

zijn. Uit cijfers van het CBS blijkt dat de landelijke som van rioolheffingen ook vorig jaar weer onder de prognose uit het feitenonderzoek uit 2011 is gebleven. De vraag is nu of de (toekomstige) extra kosten ten behoeve van de klimaatadaptatiemaatregelen in de verwachte stijging van de rioolheffing zijn verwerkt. Van de respondenten geeft namelijk 84% aan dat hierdoor de rioolheffing gaat stijgen.

“Het risico bestaat dat je met de ambtenaren van allerlei organisaties (niveaus) bezig bent met plannen, terwijl de besluitvorming nog moet plaatsvinden. Dat kan demotiverend werken, en dat is zonde van de energie.”

Dhr. Ter Maat, Wethouder gemeente Wageningen

Maatschappelijke doelen

In haar ledenbrief 'Maatschappelijke doelen centraal in het stedelijk waterbeheer' (kenmerk: ECFD/U201401858, Lbr. 14/075) stelt de VNG dat: "Het is de uitdaging om de maatschappelijke doelen centraal te stellen en duidelijke en goed gemotiveerde keuzes te maken. Dat vraagt van bestuurders wijsheid in de besluitvorming en van management en medewerkers een open houding, experimenteer ruimte en het betrekken van elkaar en de maatschappij."

De onafhankelijke Visitatiecommissie Waterketen heeft geen aanwijzingen opgeleverd dat de besparingen uit het Bestuursakkoord Water (BAW) ten koste gaan van de twee andere doelen van het BAW, te weten vermindering van kwetsbaarheid en verbetering van kwaliteit van het stedelijk waterbeheer: "In tegendeel, de besparingen die door samenwerking worden gerealiseerd, hebben veelal tevens als voordeel dat de kwetsbaarheid afneemt en de kwaliteit verbetert." Dit komt overeen met de resultaten uit deze Gemeentelijke Barometer. Vooralsnog lijken de kostenbeperkingen dus zeker geen kwaliteitsvermindering op te leveren.

Langetermijndoelen opstellen

Tot 2020 gaat het erom de samenwerkende gemeenten dus vooral om de opgaven uit het veranderende klimaat uit te werken in maatschappelijke langetermijndoelen (integraal met thema's als ruimtelijke ordening, beheer en onderhoud, infrastructuur, netwerken, etc.) en deze door te vertalen naar een optimale invulling van de zorgplichten voor afval-, hemel-, grond- en oppervlaktewater.

“Werk aan bewustwording en het ontwikkelen van verantwoordelijkheid in de samenleving: Laat je burgers zien dat door samenwerking water een vriend kan zijn en geen vijand.”

Dhr. Poppe, Wethouder gemeente Noordoostpolder

Afvalwater zorgplicht

Gemeenten nemen nauwelijks risico's

Gemeenten kiezen ervoor om slechts beperkte risico's te accepteren bij het beheer van de riolering. 40% van de respondenten accepteert helemaal geen risico: “Riolen dienen te allen tijden in goede staat te zijn.” Meer dan de helft (53%) van de respondenten geeft aan dat de riolen in de hoofdstraten en doorgaande wegen in goede staat moeten zijn, maar dat daarbuiten het onderhoud uitgesteld kan worden ten behoeve van kostenbesparing, tenminste zolang het risico voor de leefomgeving beperkt is. Een risicogestuurde aanpak kan kostenbesparend werken en zo een doelmatiger beheer van de riolering tot gevolg hebben. Slechts 1% van de respondenten herstelt de riolering pas als er klachten komen of riolen instorten en neemt daarbij dus het risico dat schade ontstaat aan het straatbeeld, voertuigen, gezondheid en woningen.

Uitbesteding van het rioleringsbeheer

Op de vraag “Vindt u dat het rioleringsbeheer kan worden uitbesteed?” gaf 32% van de respondenten aan dat dit mogelijk is. Wel vinden de meeste van deze gemeenten (87%) dat de eindverantwoordelijkheid (regie) bij de gemeente moet blijven. Voor slechts een klein deel van deze gemeenten (13%) behoort

een vergaande uitbesteding naar een aparte beheerorganisatie tot de reële mogelijkheden.

De vervangingspiek komt eraan

Voor een vijfde van de respondenten vormt de vervangingspiek voor de huidige riolering de komende jaren een grote uitdaging. De grootschalige aanleg van riolering vanaf de jaren zestig zorgt ervoor dat een flink deel van het huidige rioolstelsel richting het einde van zijn levensduur gaat. Deze “onafwendbare” piek zorgt er bij deze gemeenten voor dat de rioolheffing omhoog moet, omdat de aanleg destijds gefinancierd is vanuit de grondexploitatie, maar de vervanging door de rioolheffing moet worden opgebracht.

Hemelwater zorgplicht

Het voorkómen van schade

De kans op hemelwateroverlast met hinder of (financiële) schade tot gevolg, is nooit helemaal te voorkomen. Uit de vragen over klimaatontwikkeling blijkt dat gemeenten het voorkómen van schade door regenwater als grootste uitdaging zien voor de komende jaren en dat hinder door hemelwater meer geaccepteerd moet worden. Bij bijna de helft van de respondenten (46%) heeft hemelwateroverlast namelijk de afgelopen twee jaar al voor (financiële) schade gezorgd. Het initiatief van de VNG Subcommissie Water en Stichting RIONED om een beknopte benchmark regenwateroverlast te houden is toe te juichen en deze barometer kan daarnaast bijdragen aan de gewenste richting voor deze benchmark.

**“Overlast kunnen we wel handelen.
Catastrofes niet.”**

Dhr. Poppe, Wethouder gemeente Noordoostpolder

Met hinder door hemelwater leren leven

Opvallend is dat ten opzichte van 2013 en 2014 (respectievelijk 26% en 18%) in 2015 62% van de respondenten aangeeft dat ‘hinder door hemelwater op straat’ enkele malen per jaar acceptabel is. Dit wordt onderstreept door het feit dat in 2015 ook minder respondenten aangeven dat ‘schade door hemelwater’ niet acceptabel is (46% tegen 55% en 53% in 2013 en 2014). En dat zelfs 2% van de respondenten ‘schade door hemelwater’ enkele keren per jaar acceptabel vindt.

**“Overlast en deels ook schade zijn erg subjectief.
Is het toelaatbaar als op een straat in een woonwijk
een half uur lang een laag water staat? Die discussie
speelt hier.”**

Dhr. Reus, Wethouder gemeente Culemborg

Meer dan de helft (67%) van de respondenten durft het niet aan om het risico op (financiële) ‘schade door hemelwater’ te vergroten door maatregelen uit te stellen (uitgangspunt was dat de veiligheid van burgers niet in het geding was). Voor het risico op ‘hinder door hemelwater’ ligt dit heel anders. Was in 2013 en 2014

nog respectievelijk 38% en 25% van de respondenten niet bereid het risico op ‘hinder door hemelwater’ te vergroten door maatregelen uit te stellen, in 2015 was dit gedaald tot 16%.

De vraag is waar deze wijziging van mening vandaan komt. Wat en welke inzichten hebben de gemeenten afgelopen jaren van mening doen veranderen?

Water op straat is kostenefficiënt

Waarschijnlijk is dit een van de inzichten uit ‘samenwerking in de waterketen’. Het besef ontstaat steeds meer dat ‘water op straat’ een kosten efficiënte oplossing is en qua overlast ‘acceptabel hoort te zijn’. Als gevolg van het meer op de politieke agenda komen van het waterbeheer door onder andere ‘samenwerking in de waterketen’ en de Visitatiecommissie groeit dit besef niet alleen bij ambtenaren, maar ook bij bestuurders.

“Water op straat mag.”

Dhr. Poppe, Wethouder gemeente Noordoostpolder

De burger vogelvrij?

Welke consequenties gaan de ontwikkelingen rond de hemelwaterzorgplicht hebben op de rioolheffing? De zorgplicht is tenslotte een inspannings- en geen resultaatverplichting, ondanks de in het Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW) in 2008 afgesproken 'werknormen' voor hemelwateroverlast. Dit plaatst de discussie direct in een maatschappelijke context en maakt deze ook voor verzekeraars zeer interessant. Kan het in de toekomst (bij het doorzetten van de klimaatverandering) zo zijn dat een inwoner van de ene gemeente een fundamenteel andere inzet en ontzorging van de gemeente kan verwachten dan een inwoner van een andere gemeente (en daar mogelijk via de rioolheffing ook navenant voor betaalt)? En hoe gaan de gemeenten (en waterbeheerders) de discussie met de inwoners aan over de (gedeelde) verantwoordelijkheid voor het voorkómen van onder andere hinder en schade door hevige regenval, de mogelijke maatregelen en financiële consequenties. Wachten de gemeenten tot de wateroverlast in een bepaalde buurt daadwerkelijk wordt gevoeld en de inwoners 'in opstand komen' voordat ze gaan communiceren, of doen gemeenten dit (op basis van een gedegen watersysteemanalyse) op voorhand? Het is voor gemeenten (en waterbeheerders) een stevige uitdaging vorm te geven aan de juiste invulling van omgevingsmanagement en communicatie (strategie) met betrekking tot hemelwater overlast.

“ De rol op het gebied van waterveiligheid ligt vooral bij het waterschap, die van de ruimtelijke ordening bij gemeente en provincie. ”

Dhr. Poppe, Wethouder gemeente Noordoostpolder

Grondwater zorgplicht

Grondwaterproblemen oplossen

De afgelopen twee jaar heeft meer dan de helft van de respondenten te maken gehad met grondwateroverlast (54%). Bovendien geeft 19% van de respondenten aan dat ze op dit moment geen grondwateroverlast ervaren, maar dit in de toekomst wel verwachten. Een kwart van de respondenten (27%) ondervindt geen grondwateroverlast en verwacht dit ook niet in de nabije toekomst.

“ Het succesverhaal is dat het nog zo goed gaat. Als het nodig is staat bij zowel gemeente als waterschap iedereen paraat. ”

Mw. Niezen, Wethouder gemeente Gouda

Als invulling van de zorgplicht voor grondwater geeft 43% van de respondenten aan enkel maatregelen tegen grondwateroverlast te nemen als de gemeente de problemen zelf heeft veroorzaakt. Met andere woorden: is de gemeente niet de veroorzaker van de problemen, dan moet de particulier zelf maar maatregelen tegen grondwateroverlast nemen en kijken of en hoe de problemen opgelost kunnen worden. De opstelling van deze respondenten is conform de wettelijke zorgplicht die gemeenten de verantwoordelijkheid geeft structureel nadelige gevolgen door maatregelen te voorkómen.

Let
op!
Blauwalg

Burgers ontzorgen

Ongeveer een op de vijf respondenten (15%) gaat een stap verder en wil de problemen zo veel als mogelijk oplossen en de burger daarbij optimaal ontzorgen. Een vergelijkbaar beeld komt naar voren als de gemeente dezelfde vragen beantwoorden voor grondwateronderlast, met dit verschil dat slechts 7% van de respondenten aangeeft dat er binnen hun gemeente sprake is van grondwateronderlast.

Meer dan de helft van de respondenten verwacht dat als gevolg van klimaatverandering meer maatregelen nodig zijn (dan nu voorzien) om hinder en schade door grondwateroverlast en – onderlast te verminderen of voorkómen (respectievelijk 64% en 51%). Toch is 73% van de respondenten bereid, onder bepaalde voorwaarden, de nu voorziene maatregelen tegen grondwateroverlast te heroverwegen. Voor grondwateronderlast is dit 44% van de respondenten.

Metten en analyseren van grondwaterstanden

Opvallend is dat, ondanks de invoering van de zorgplicht en de verwachting van meer dan de helft van de gemeenten dat er meer maatregelen nodig zijn als gevolg van de klimaatverandering, 37% van de gemeenten aangeeft de grondwaterstanden niet te meten of analyseren en zo ook geen zicht hebben op de effecten van activiteiten en autonome ontwikkelingen op het grondwater.

“ In het Deltaprogramma komt de problematiek rondom bodemdaling eigenlijk niet voor. Dat vinden wij heel jammer. ”

Mw. Niezen, Wethouder gemeente Gouda

Grondwater in West-Nederland

De combinatie van grondwateroverlast én -onderlast vormt in delen van Nederland in potentie een probleem met verstrekende gevolgen. Los van de klimaatontwikkeling vindt in een deel van Nederland namelijk een autonome bodemdaling plaats. Deze bodemdaling kan ten koste gaan van de bewoonbaarheid van wijken. Huizen die op houten palen zijn gefundeerd, zakken niet mee met deze autonome bodemdaling, terwijl de burens als deze op staal zijn gefundeerd wel meezakken: een optimale grondwaterstand is dan (bijna) niet haalbaar. De kosten voor de particulier om de grondwateroverlast of (maar vooral) grondwateronderlast te verhelpen, zijn in dergelijke gevallen zodanig hoog dat sprake is van een maatschappelijk probleem. In veel gevallen krijgt de particulier te maken met een zodanige hypotheek dat het huis onverkoopbaar wordt. Vindt in de toekomst in deze wijken geen of minder doorstroming plaats? Vergrijzen de wijken? Kunnen bejaarden hun huis nog wel uit als ze bijvoorbeeld naar een andere woning moeten? Worden

deze huizen ‘gewoon’ afgeschreven? Welke rol nemen de gemeenten op zich om dergelijke wijken bewoonbaar te houden, hoe vullen zij hun grondwaterzorgplicht in? Dit is mogelijk dé uitdaging voor de komende jaren voor gemeenten op het vlak van grondwater.

“ Hét probleem hier is bodemdaling. Op alle bestuurlijke niveaus hebben hiermee te maken. ”

Mw. Niezen, Wethouder gemeente Gouda

Oppervlaktewater in de gemeentelijke watertaken

Hemelwaterberging belangrijkste functie voor oppervlaktewater

De helft van de respondenten (52%) geeft waterberging bij hevige neerslag als belangrijkste functie van oppervlaktewater in de bebouwde omgeving. Daarnaast wordt 'verbetering van de leefomgeving' door een derde van de respondenten (29%) als belangrijkste functie genoemd. Deze percentages komen bijna exact overeen met de gemeentelijke barometer van 2014. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de helft van de respondenten (49%) aangeeft de ruimte voor extra waterberging als gevolg van toenemende neerslag door klimaatontwikkeling vooral te zoeken in het oppervlaktewater.

Eigen ambitie voor oppervlaktewater kwaliteit

Ook op de vraag "waar laat uw gemeente zich door leiden met betrekking tot de kwaliteit van het oppervlaktewater in het stedelijke / bebouwde gebied?" zijn de antwoorden bijna exact hetzelfde als in 2014: "Samen met het waterschap maken de gemeenten afspraken over de kwaliteit van het oppervlaktewater, waarbij de doelstelling is te voldoen aan landelijke en Europese richtlijnen, maar niet tegen elke prijs." Weinig respondenten (5%) geven aan zelf de gewenste

kwaliteit van het oppervlaktewater te bepalen, los van de landelijke en Europese richtlijnen.

Geen exacte wetenschap

Met de Waterwet en het Besluit lozen buiten inrichtingen is een omslag gemaakt van een emissiegericht sterk normatief beleid naar een meer effectgerichte benadering. Voorheen werd de vuilemissie van lozingen beoordeeld, nu staat het functioneren van het watersysteem voorop. Daarom bleek er onder gemeenten en waterbeheerders behoefte te zijn aan nieuwe methoden om tot goede afwegingen te komen. Het denkstappenmodel van STOWA en Stichting RIONED (Rapportnummer 2014-17) is een hulpmiddel daarbij.

Ook in de dagelijkse praktijk zien we dat de (toekomstige) waterkwaliteit bij (her)inrichtingsprojecten vaak nog onvoldoende aandacht krijgt tijdens de planvormingsfase van ruimtelijke ontwikkelingen (watertoets). De barometer onderstreept dit, aangezien maar 19% van de respondenten aangeeft daadwerkelijk maatregelen te nemen. Misschien komt dit omdat de waterkwaliteit zich anders dan waterkwantiteit minder rekenkundig laat onderbouwen. De hoeveelheid benodigde waterberging kan men immers exact berekenen door een 'normbui' te vermenigvuldigen met het verharde oppervlak. De (toekomstige) waterkwaliteit is van een veelvoud aan factoren afhankelijk.

Bepalen van een gezamenlijke ambitie

De respondenten van de barometer zijn zeer positief over de communicatie met de waterschappen over hoeveelheid, locatie, gebruik en inrichting van het oppervlaktewater. Het uitwerken van een gezamenlijke integrale ambitie tijdens de planvormingsfase voor ruimtelijke ontwikkeling is de volgende stap.

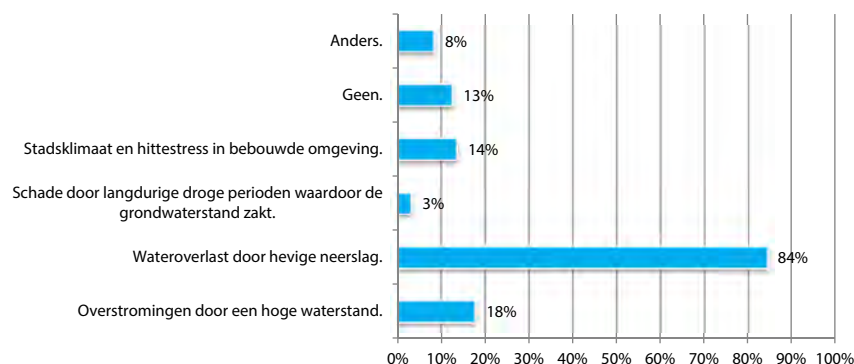
Daarna is het belangrijk gezamenlijk (gemeente en waterbeheerder) vanuit een gedegen watersysteemanalyse te bepalen welke maatregelen noodzakelijk zijn om deze ambitie te behalen en een monitoringstrategie uit te werken om te kunnen bepalen of de maatregelen ook het gewenste effect hebben. Tenslotte is het belangrijk in deze planvormingsfase af te spreken hoe het toekomstige beheer en onderhoud eruit ziet en wie daarvoor wat doet. Iets wat in het enthousiasme van de planvormingsfase vaak wordt vergeten.

“Je kunt als bestuur écht bewuste keuzes maken over klimaatadaptatie in je beleid, bijvoorbeeld waar het gaat om riolering.”

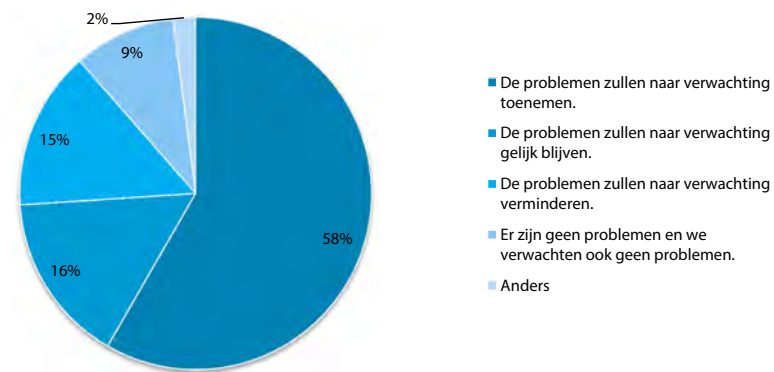
Dhr. Van der Velden, Wethouder gemeente Bergen op Zoom

Onderzoeksresultaten water en klimaatadaptatie

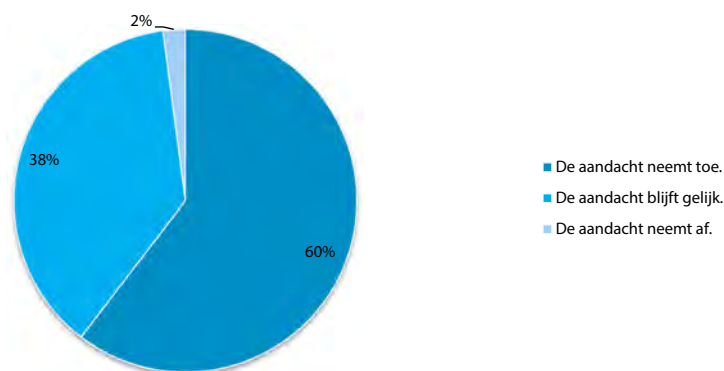
3.1. Wat zijn de meest urgente (meteorologische- of) klimaatproblemen op dit moment in uw gemeente?

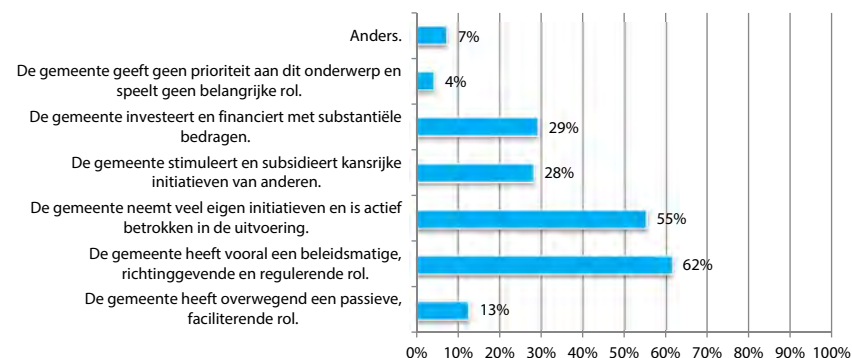
3.2. Welke ontwikkeling verwacht u voor de (meteorologische- of) klimaatproblemen de komende jaren binnen uw gemeente?

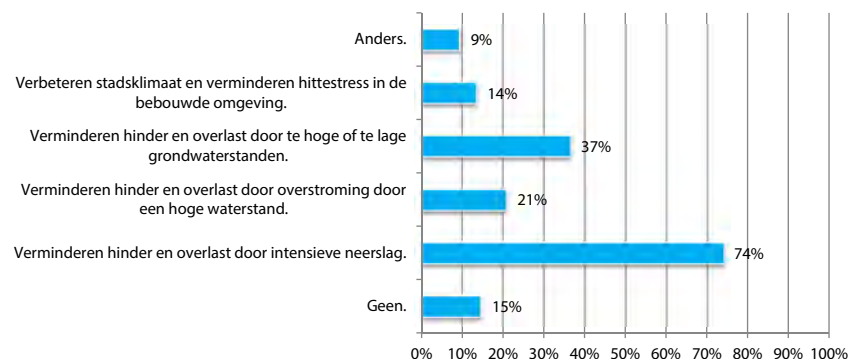
3.3. Neemt de politieke aandacht in uw gemeente voor klimaatthema's toe of af?

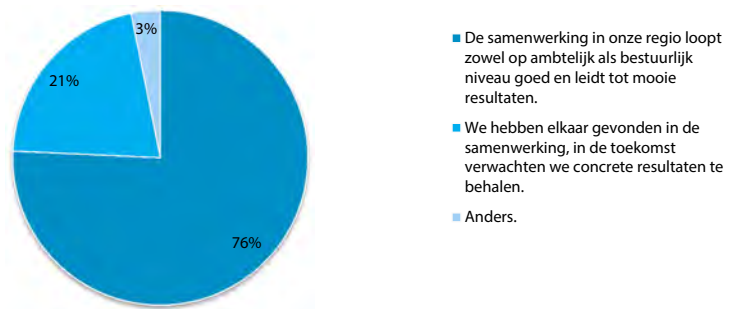
3.4. Welke rol heeft uw gemeente in uw ogen in de klimaatbestendige (her)ontwikkeling (voorkomen van eerder benoemde meteorologische- of klimaatproblemen) in bebouwd gebied?

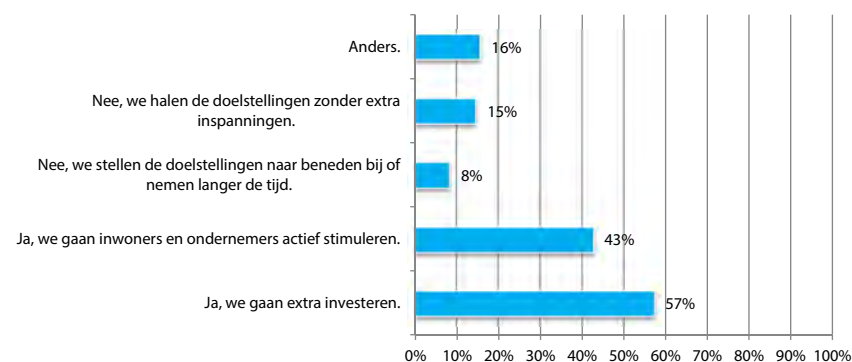
3.5. Op welke thema's / onderwerpen heeft uw gemeente klimaatadaptatiedoelen gesteld?

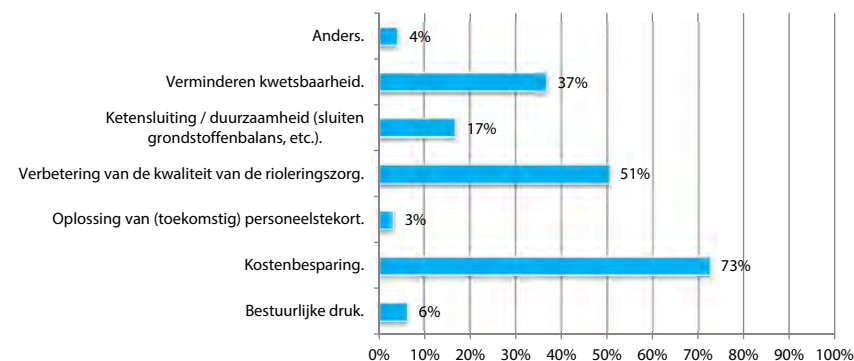
3.7. Wat is de voortgang van de samenwerking binnen de (afval)waterketen in uw regio?

3.6. Om klimaatadaptatiedoelen te halen, is het nodig om extra maatregelen te realiseren (Bijvoorbeeld extra (hemel)waterberging, meer groen in de stad, etc.). Is uw gemeente van plan deze extra inspanningen de komende jaren te leveren?

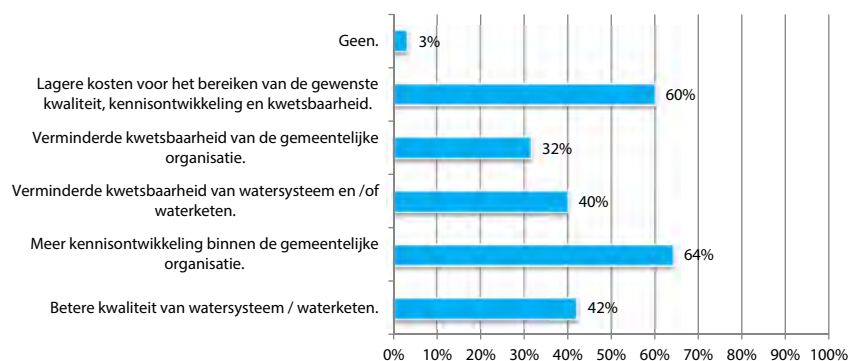

3.8. Wat is voor uw gemeente de belangrijkste drijfveer voor nauwere samenwerking in de waterketen met andere gemeenten uit uw regio en het waterschap?

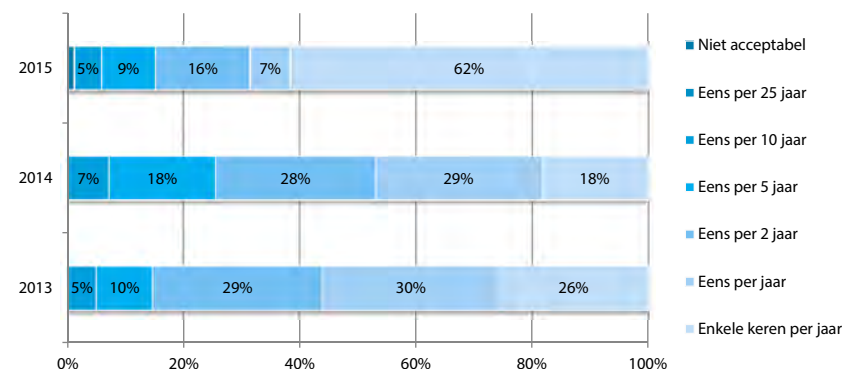

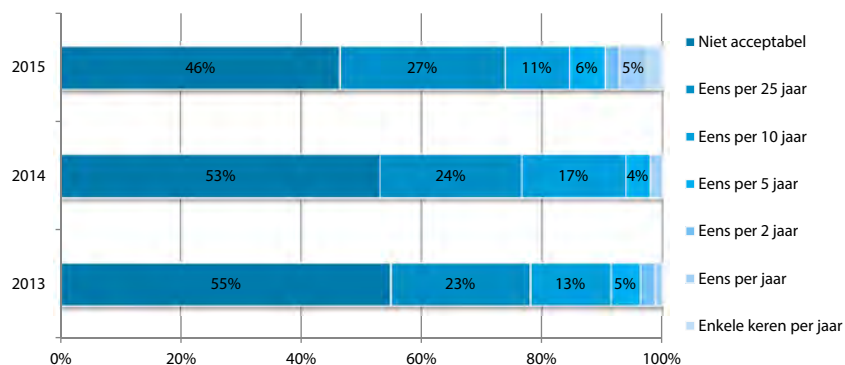
3.9. Tot welke concrete resultaten heeft de samenwerking binnen in het stedelijke waterbeheer tot nu toe geleid in uw gemeente?

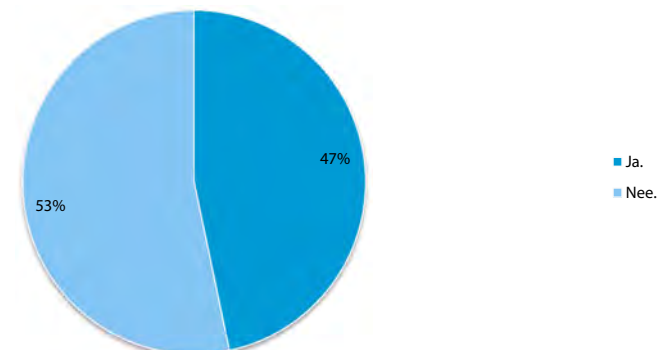
3.10. Welke frequentie van 'water op straat' (tijdens een heftige bui enige tijd een laag water op straat - wel hinder, geen schade in woningen of bedrijven) vindt u acceptabel?

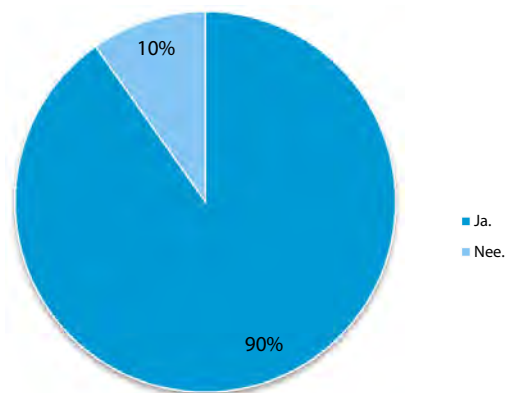
3.11. Welke frequentie van 'hemelwateroverlast met schade' (schade in woningen/ bedrijven doordat waterpeil tot boven het vloerniveau komt) vindt u acceptabel?

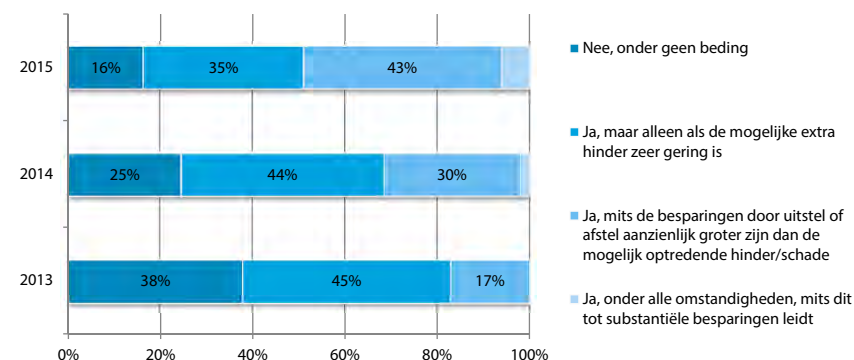
3.12. Is in uw gemeente de afgelopen 2 jaar schade opgetreden in de vorm van hemelwater dat gebouwen binnenstroomde, doorgaande wegen geblokkeerd waren en / of kwetsbare objecten (elektriciteit, telecom, ziekenhuizen, evacuatie routes, bejaarden tehuisen, chemiebedrijven, etc.) bedreigd werden?

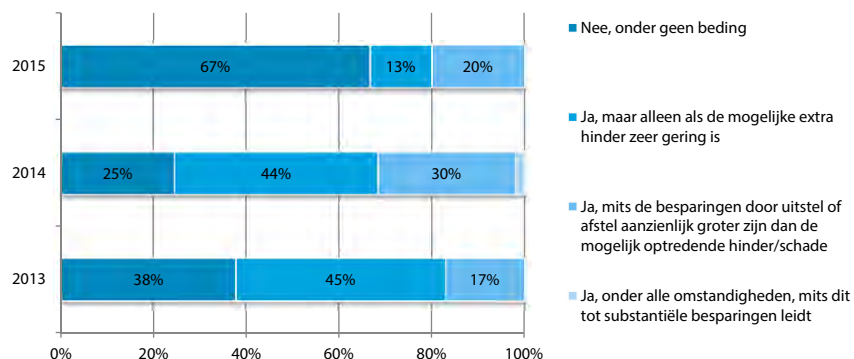
3.13. Heeft uw gemeente inzicht in kwetsbare locaties / objecten voor hinder en / of

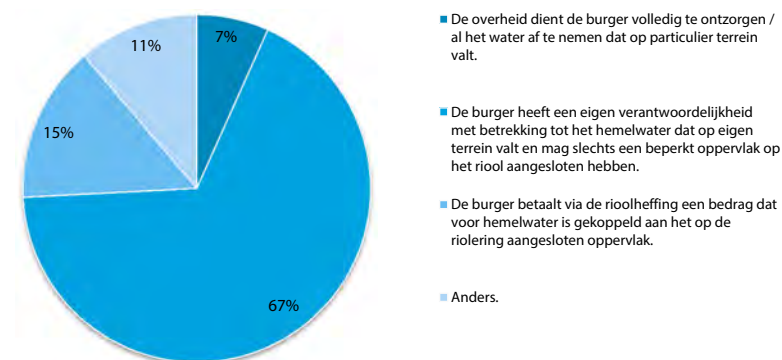
3.14. Bent u bereid om door uitstel of zelfs afstel van maatregelen het risico op “hinder door hemelwateroverlast” te vergroten of op het huidige niveau te handhaven?

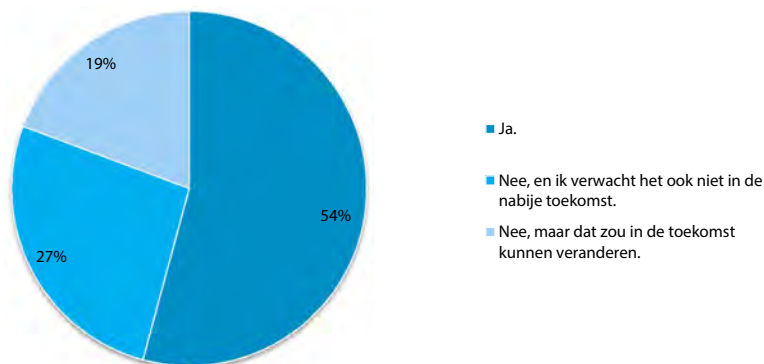
3.15. Bent u bereid om door uitstel of zelfs afstel van maatregelen het risico op “schade door hemelwateroverlast”? te vergroten of op het huidige niveau te handhaven?

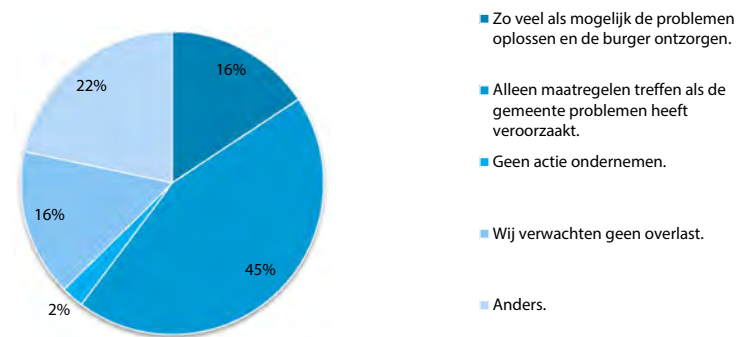
3.16. Wat is in uw ogen de gewenste rolverdeling tussen burger en overheid met betrekking tot omgaan met hemelwater?

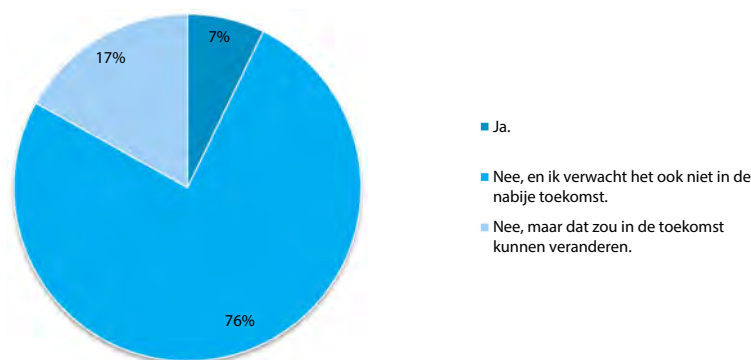
3.17. Is er in uw gemeente de afgelopen 2 jaar sprake van grondwateroverlast (Grondwateroverlast betreft in dit geval zowel schade aan muren, vloeren etc. als gezondheidsproblemen – schimmel, astma e.d. – als drassige tuinen, (periodieke) volle kruipruimtes, etc. door te hoge grondwaterstanden)?

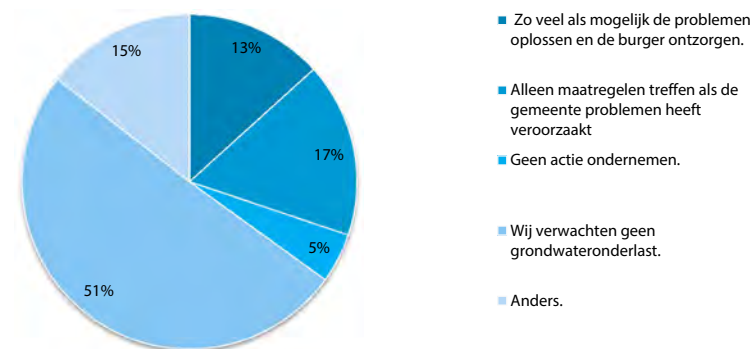
3.18. Indien er grondwateroverlast is in uw gemeente of in de toekomst zal optreden, hoe gaat uw gemeente daarmee om?

3.19. Is er in uw gemeente de afgelopen 2 jaar sprake van grondwateronderlast (Grondwateronderlast betreft in dit geval schade aan muren, vloeren, houten paalfunderingen etc. door te lage grondwaterstanden)?

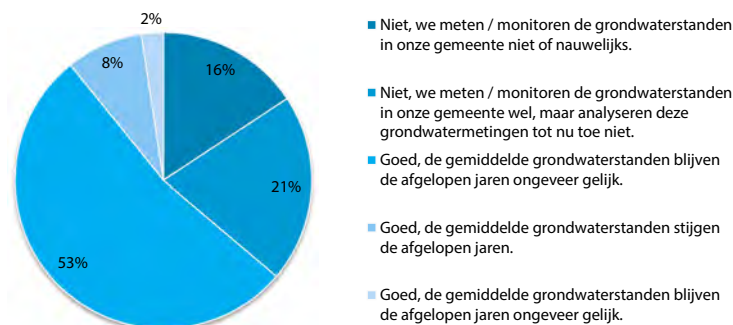

3.20. Indien er grondwateronderlast is in uw gemeente of in de toekomst zal optreden, hoe gaat uw gemeente daarmee om?

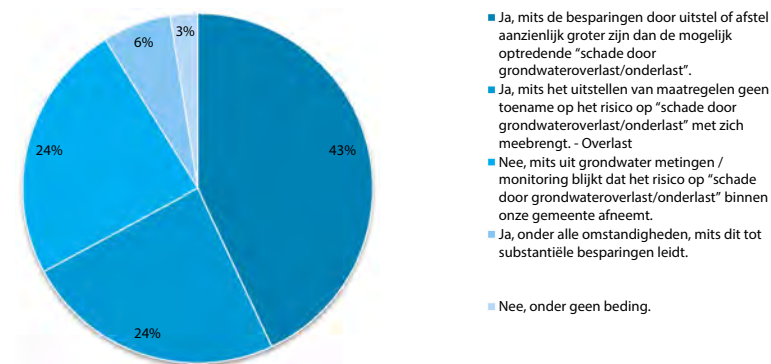

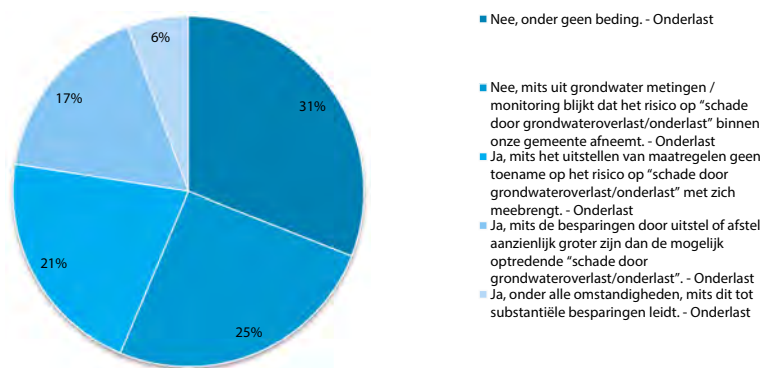
3.21. Veel gemeenten monitoren grondwaterstanden binnen stedelijk gebied, zeker na de invoering van de gemeentelijke grondwaterzorgplicht. In hoeverre heeft uw gemeente inzicht in de langjarige trends van grondwater?

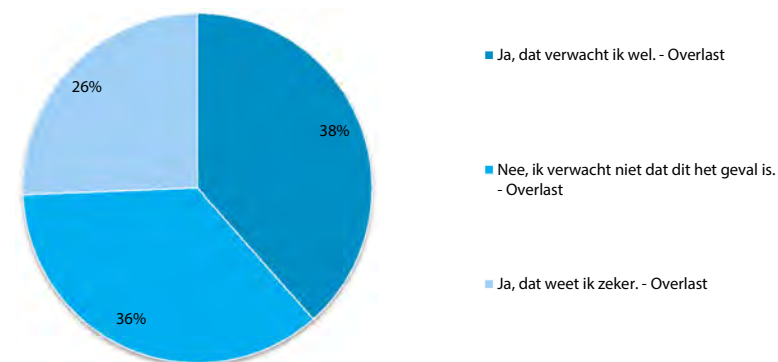
3.22. Bent u bereid de maatregelen tegen grondwateronderlast te heroverwegen?

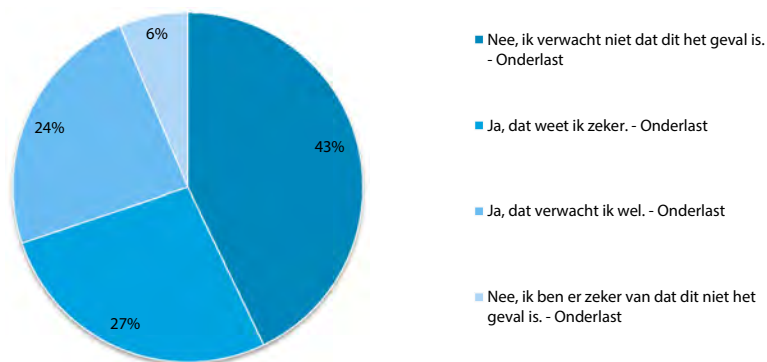
3.23. Bent u bereid de maatregelen tegen grondwateroverlast te heroverwegen?

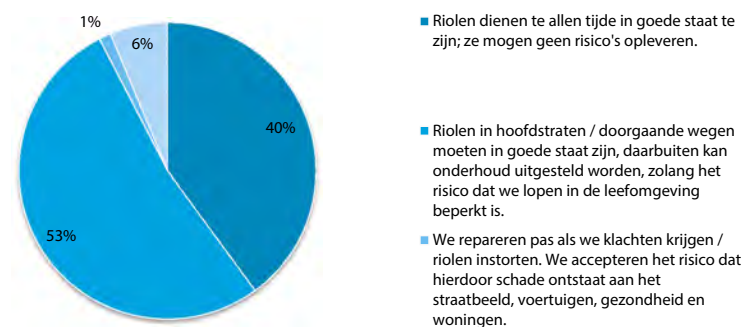
3.24. Verwacht u dat er als gevolg van de klimaatverandering in uw gemeente meer maatregelen nodig zijn (dan nu voorzien) om hinder en schade door grondwateroverlast te verminderen / voorkomen?

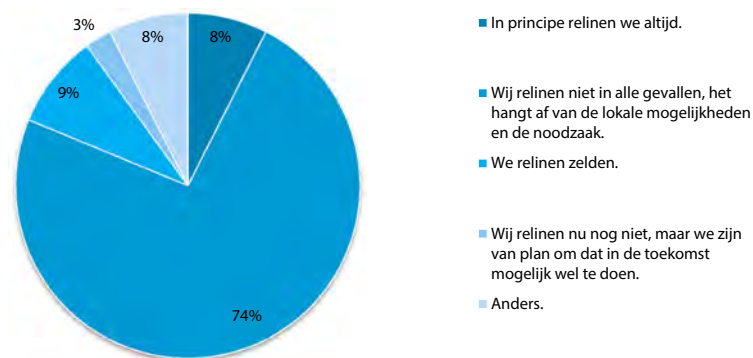
3.25. Verwacht u dat er als gevolg van de klimaatverandering in uw gemeente meer maatregelen nodig zijn (dan nu voorzien) om hinder en schade door grondwateronderlast te verminderen / voorkomen?

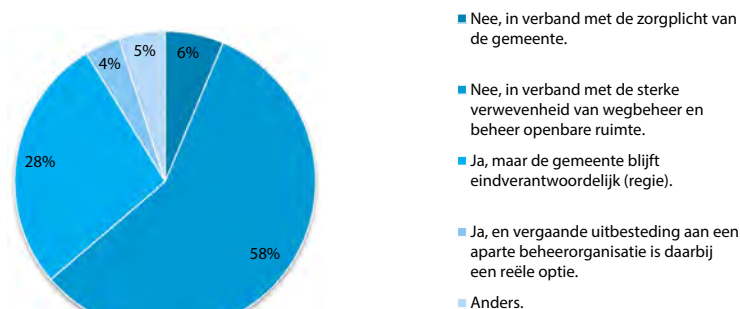
3.26. Doelmatig beheer van de riolering kan gebaat zijn bij een risicogestuurde aanpak. Welk uitgangspunt voor het beheer van de riolen hanteert uw gemeente?

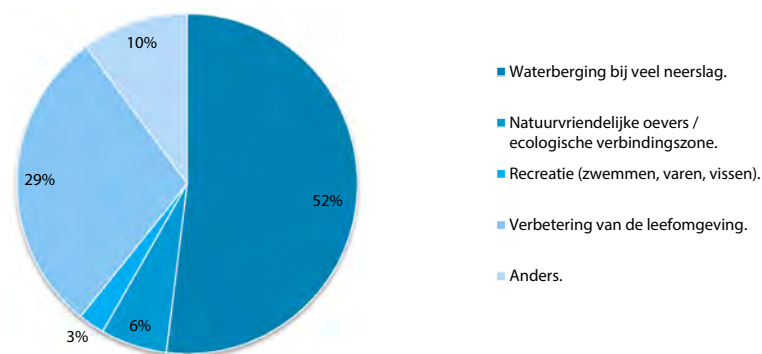
3.27. Vanuit doelmatigheid worden de huidige riolen steeds vaker "gerepareerd" ("relinen") in plaats van vervangen. In hoeverre wordt in uw gemeente het "relinen" van de riolering toegepast?

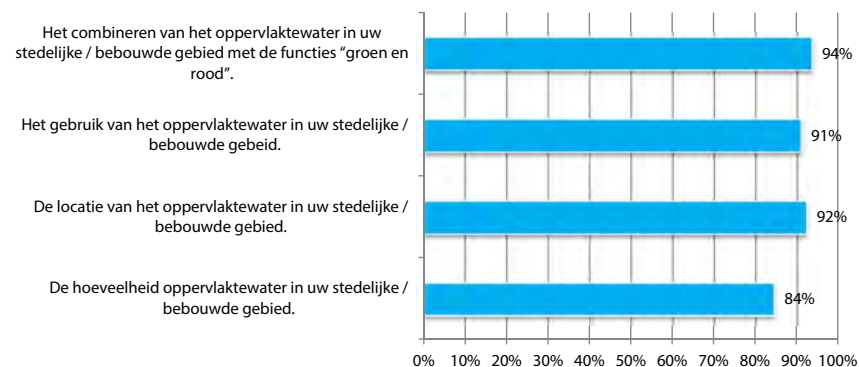
3.28. Vindt u dat het rioleringsbeheer kan worden uitbesteed?

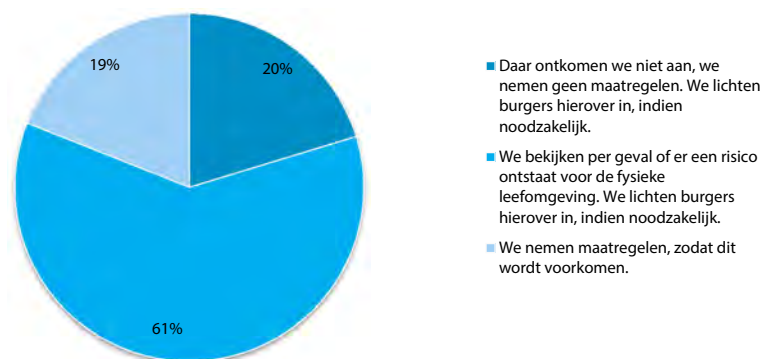
3.29. Wat ziet u als belangrijkste functie van oppervlaktewater?

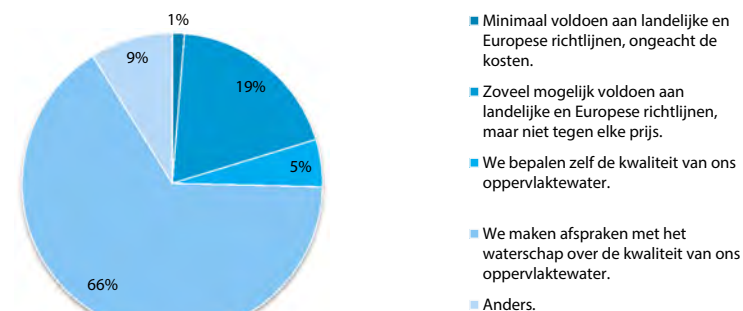
3.30. Vindt u dat uw gemeente voldoende zeggenschap heeft over:

3.31. Door drogere/warmere periodes neemt de kwaliteit van oppervlaktewater periodiek af. Hoe kijkt u daar tegenaan?

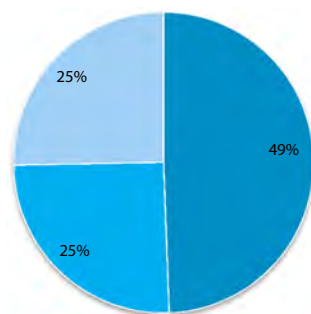

3.32. Waar laat uw gemeente zich door leiden met betrekking tot de kwaliteit van het oppervlaktewater in het stedelijke / bebouwde gebied?

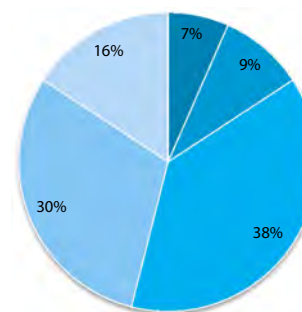

3.33. Wanneer er knelpunten ontstaan door hevige neerslag, zoekt u de oplossingen voornamelijk in het watersysteem (oppervlaktewater), in de waterketen (riolering) of in de Ruimtelijke Ordening?

- Voornamelijk in het watersysteem; we zoeken berging in het oppervlaktewatersysteem.
- Voornamelijk in de waterketen; we zoeken de berging in het rioleringsstelsel.
- Voornamelijk in de Ruimtelijke Ordening.

3.34. In hoeverre acht u een stijging van de rioolheffing acceptabel om de doelen voor het stedelijk waterbeheer te behalen / de problemen vanuit de klimaatontwikkeling te minimaliseren?

- De rioolheffing zou moeten dalen.
- De rioolheffing zou niet moeten veranderen.
- De rioolheffing zou niet meer dan de inflatie moeten stijgen.
- Stijging tot 5 tot 10% is acceptabel.
- Hogere stijging (>10 %) is acceptabel (mits noodzakelijk voor kostendekking).

4. Energie en klimaat

Duurzame energie en besparing bekend terrein, daadkracht in realisatie blijft nodig

De doelstellingen van het SER-Energieakkoord krijgen steeds meer voet aan de grond bij de gemeenten. Dat blijkt uit de derde Gemeentelijke Barometer Fysieke Leefomgeving. Terwijl in 2014 de organisatorische uitwerking van het Energieakkoord centraal stond, is in 2015 de aandacht verschoven naar de daadwerkelijke realisatie van lokale duurzame energiedoelstellingen. Gemeenten worstelen nog wel met de consequenties van het Energieakkoord op hun personele capaciteit, financiële middelen en beleidskaders, maar zijn al beter voorbereid op vragen en initiatieven rond energiebesparing en duurzame energie. Steeds meer gemeenten werken aan een uitvoeringsstrategie om kleine én grote projecten te realiseren.

Gemeenten geloven in ambities en doelen

79% van de respondenten heeft klimaat- en energiedoelen geformuleerd. Uit het onderzoek van de Barometer blijkt dat bijna de helft van de respondenten het vertrouwen heeft in het halen van hun doelstellingen. Dit aandeel is beduidend groter dan twee jaar geleden, toen iets meer dan een derde hierin geloofde. Als het gaat om de ambities uit het Energieakkoord, komen veel gemeenten uit een fase van verkennen (van 47 naar 15%) en gaan ze over tot het implementeren van maatregelen. Wat vervolgens opvalt, is dat meer gemeenten dan voorheen aangeven niet in staat te zijn om alle taken uit het energieakkoord uit

te voeren. Dit heeft voornamelijk te maken met een tekort aan middelen (tijd en geld).

“Klimaatbeleid is uit de alternatieve hoek gegroeid. De urgentie van de energietransitie wordt steeds meer gevoeld door huishoudens en bedrijven en wordt steeds meer een economisch thema, dat zakelijk en feitelijk wordt aangepakt. Daarnaast draagt de energietransitie bij aan een gezonde leefomgeving die betaalbaar blijft.”

*Dhr. Brandligt, wethouder gemeente Delft lid VNG
Commissie Milieu, Energie en Mobiliteit*

Aanjagen is de uitdaging

Volgens de gemeenten die meededen aan de Barometer, zijn drie onderwerpen uit het Energieakkoord het belangrijkste, namelijk 1) het faciliteren en stimuleren van burgerinitiatieven in het kader van de ‘energieke samenleving’ (44%), 2) verduurzamen van eigen gemeentelijke gebouwen (‘het goede voorbeeld geven’) (40%) en 3) de energiebesparing van woningen (64%). Het eerste laat zien dat gemeenten naar manieren zoeken om de kracht van haar inwoners en ondernemers te benutten. Zo is 58% van de respondenten van plan zich

extra in te spannen om inwoners en ondernemers actief te stimuleren. De Barometer laat zien dat zij dit vooral doen door het informeren en samenwerken met (markt)partijen, en in mindere mate door financiering en regelgeving. In een samenwerking met andere stakeholders ligt de inzet van gemeentelijke financiële instrumenten wellicht minder voor de hand. Het gaat meer om het stimuleren van een goede marktwerking tussen aanbieders en afnemers en een markt waar vraag en aanbod elkaar vinden.

“De sturingskracht op het realiseren van het duurzame warmtenet bleek groot te zijn. We zijn hier veel verder gegaan dan alleen faciliteren.”

Dhr. Hustinx, Programmamanager Energie & Klimaat gemeente Nijmegen

Eerste successen in gebouwde omgeving

Hoe stimuleren gemeenten eigenaren van gebouwen om energie te besparen? Daar komen steeds meer voorbeelden van. Bijna de helft van de gemeenten is betrokken bij een investeringsfonds voor duurzame energieprojecten en een groot deel van de gemeenten is actief betrokken bij een lokale energiecoöperatie of -bedrijf. Deze structuren en -instrumenten kunnen gemeenten in staat stellen om écht te participeren en initiatieven in beweging te krijgen.

“ Voor de individuele woningeigenaar blijft het een drempel om een paar duizend euro voor energiebesparing op tafel te leggen. Uitbesteden van dit risico biedt kansen. ”

Dhr. Van Staalduine, Wethouder gemeente Pijnacker-Nootdorp

Kijkend naar de energiebesparing van gemeentelijke gebouwen, blijkt uit de Barometer dat er nauwelijks verschillen zijn tussen 2014 en 2015. Aan de uitvoering van energieafspraken met corporaties wordt gewerkt. Veel gemeenten hebben afspraken gemaakt. Het merendeel van de prestatieafspraken is nog wel vrijblijvend en moet bovendien nog worden uitgevoerd. 17% van de respondenten geeft aan dat er bindende afspraken zijn gemaakt met woningbouwcorporaties.

“ We gaan voor zowel bestaande als nieuwbouweropinzetten om 0-op-de-meterwoningen te realiseren, in samenwerking met de woningcorporatie. ”

Dhr. Poppe, Wethouder gemeente Noordoostpolder

Verantwoord ‘grote slagen’ maken?

Naast de beleidsmatige en technologische ontwikkelingen in de energiesector, hebben gemeenten in hun besluitvorming te maken met andere afwegingen die bepalen of een initiatief of project haalbaar is. De maatschappelijke discussies rondom specifieke duurzame energiebronnen, zoals wind- en bio-energie, hebben grote invloed op de mogelijkheden van gemeenten om ambities waar te maken. Veel gemeenten hebben de afgelopen jaren in hun ruimtelijke plannen al aandacht gegeven aan zonne-energie en doen dat nu ook voor bodemenergie (52% van de respondenten), zo blijkt uit de Barometer. De inbedding van wind-, en bio-energie in ruimtelijke plannen blijft een aandachtspunt. Als het gaat over windenergie, verwacht 64% (gelijk met vorig jaar) van de participerende gemeenten weerstand bij windenergieprojecten. Minder respondenten geven aan dat ze op eigen initiatief locaties voor wind op land aanwijzen (van 28 naar 19%) en meer respondenten zeggen dat ze dat pas doen na een verzoek van de provincie. Tegelijkertijd zijn er minder respondenten die de aanwijzing van locaties voor wind in hun gemeenten afwijzen en neemt het aandeel van gemeenten met locaties in ontwikkeling juist toe.

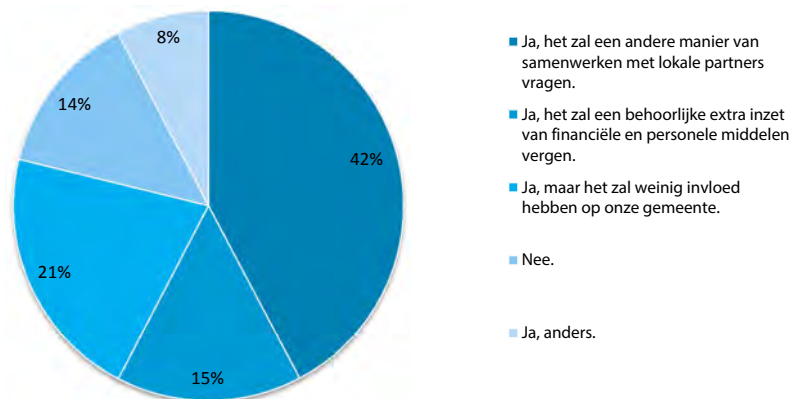
“ Burgerparticipatie is de succesfactor bij windenergie, ook voor het politiek draagvlak. ”

Dhr. Hustinx, Programmamanager Energie & Klimaat gemeente Nijmegen

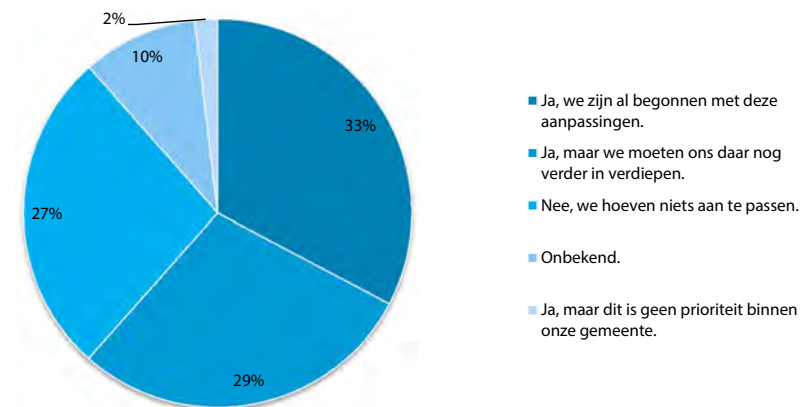
Per saldo is de conclusie dat gemeenten in 2015 een steeds beter beeld hebben van hun taken en ook meer verantwoordelijkheid nemen voor de uitvoering. Dat mag ook wel, want de ambities liggen hoog!

Onderzoeksresultaten energie en klimaat

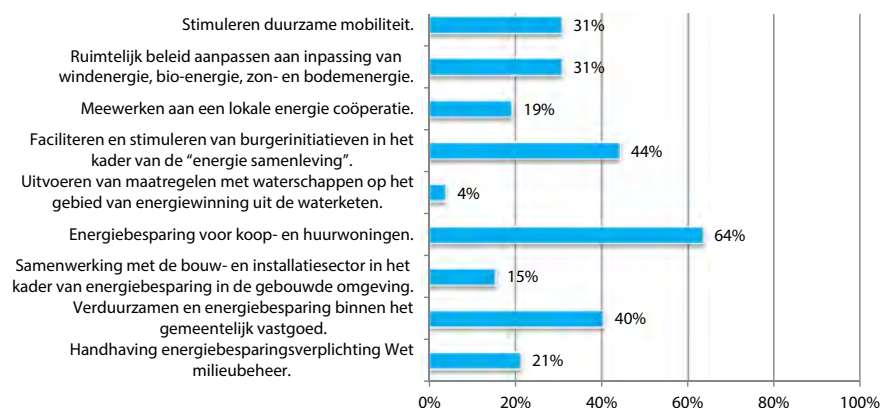
4.1. Is bekend wat het SER-Energieakkoord gaat betekenen voor uw gemeente?

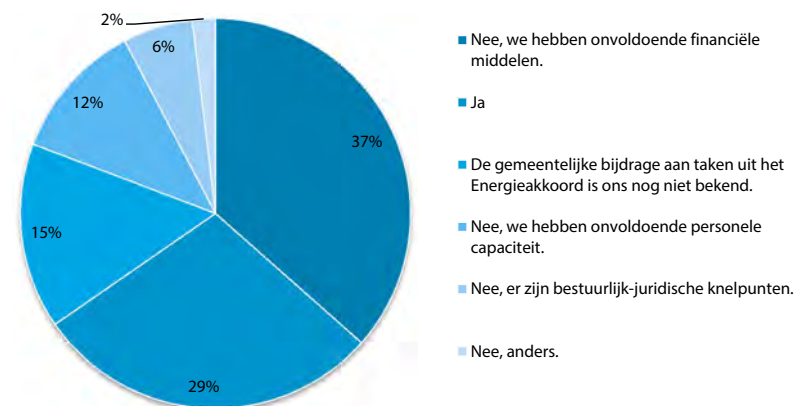
4.2. Vraagt het SER-Energieakkoord om aanpassingen in het beleidskader of -regels in uw gemeente?

4.3. Welke onderwerpen / taken uit het SER-Energieakkoord vindt u het meest belangrijk?

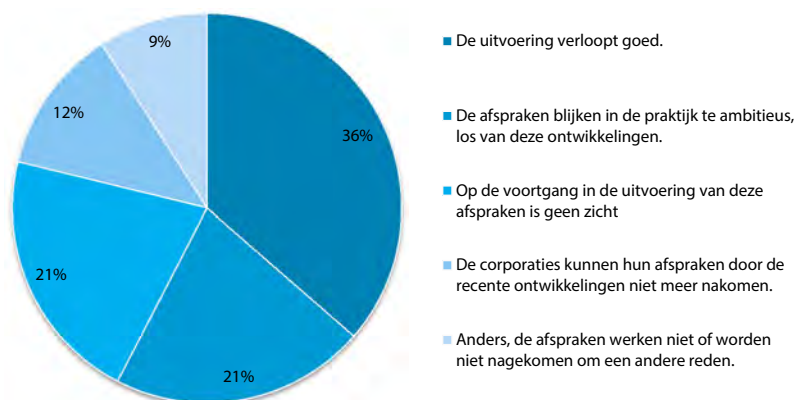
4.4. Bent u als gemeente in staat om de taken uit het SER-Energieakkoord uit te voeren?

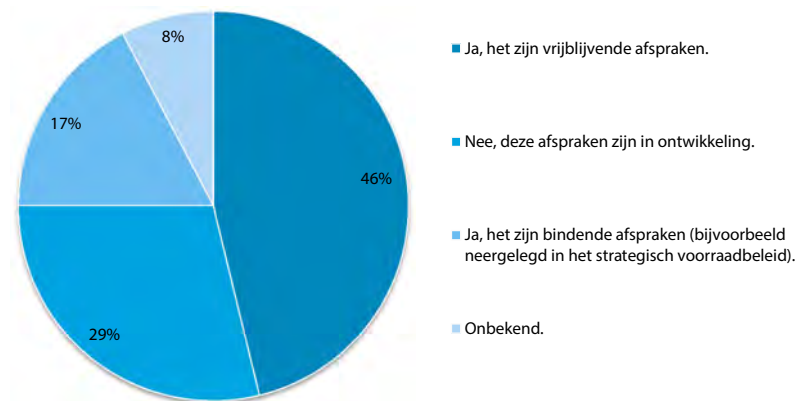
4.5. Wat zijn de belemmeringen bij de verduurzaming van het eigen vastgoed?

4.7. Hoe verloopt de uitvoering van deze afspraken?

4.6. Heeft uw gemeente prestatieafspraken gemaakt met lokale woningcorporaties over duurzame renovatie?

4.8. Hanteert of stimuleert uw gemeente een gebiedsgerichte aanpak van de verduurzaming van de lokale energievoorziening?

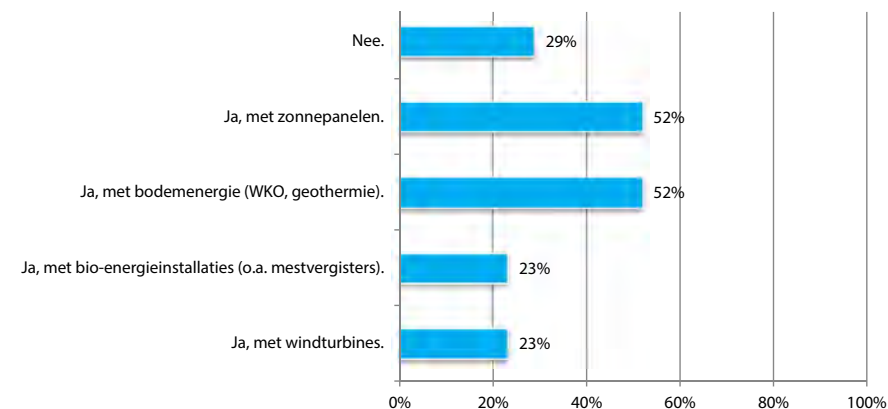

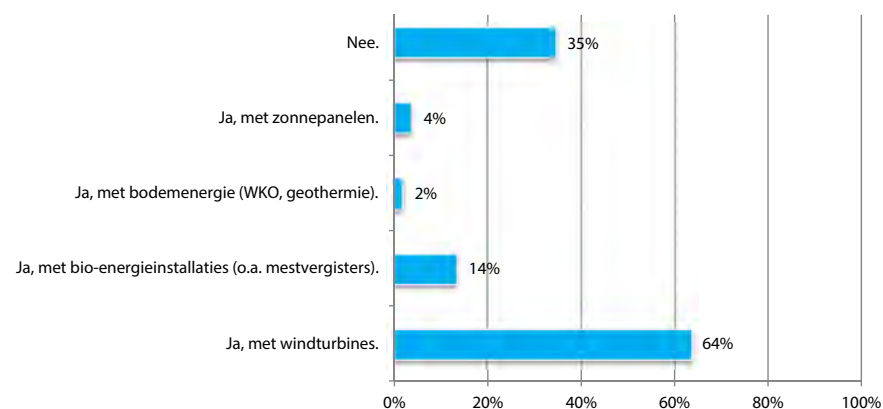
4.9. Hoe ondersteunt u als gemeente energiebesparing bij particuliere woningeigenaren?

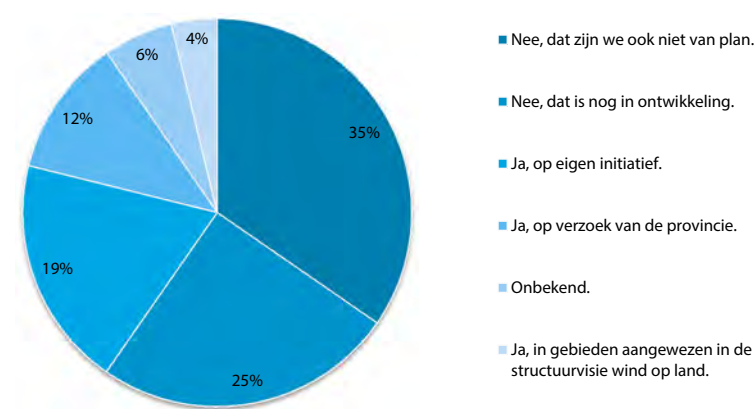
4.10. Wordt er in ruimtelijke plannen (zoals Structuurvisie, Masterplan, Stedenbouwkundig plan en Inrichtingsplan) rekening gehouden met de potentie voor duurzame energie in het gebied?

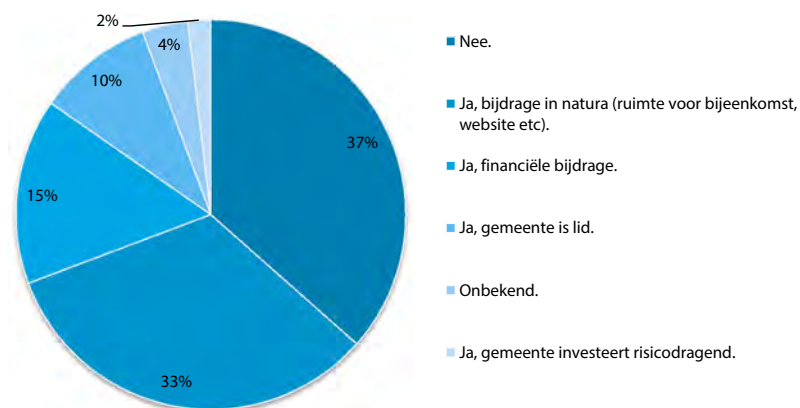
4.11. Verwacht u de komende jaren maatschappelijke spanningen of weerstand in uw gemeente op het onderwerp duurzame energie?

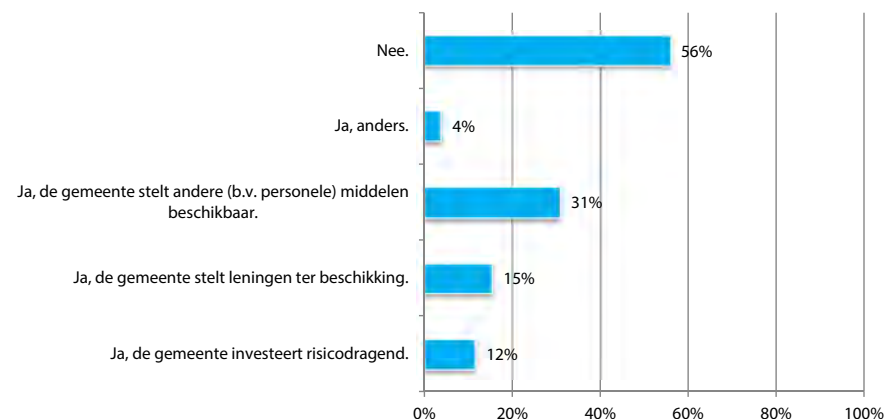
4.12. Zijn er in uw gemeente gebieden aangewezen voor het realiseren van windturbines op land?

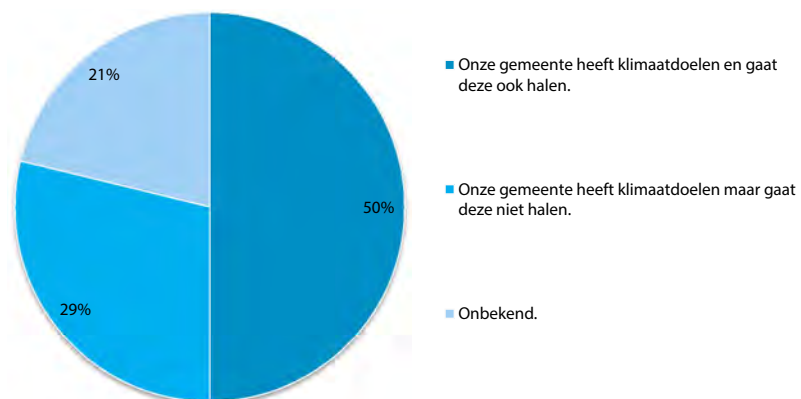
4.13. Is uw gemeente betrokken bij (het oprichten van) een lokaal duurzaam energiebedrijf of -coöperatie?

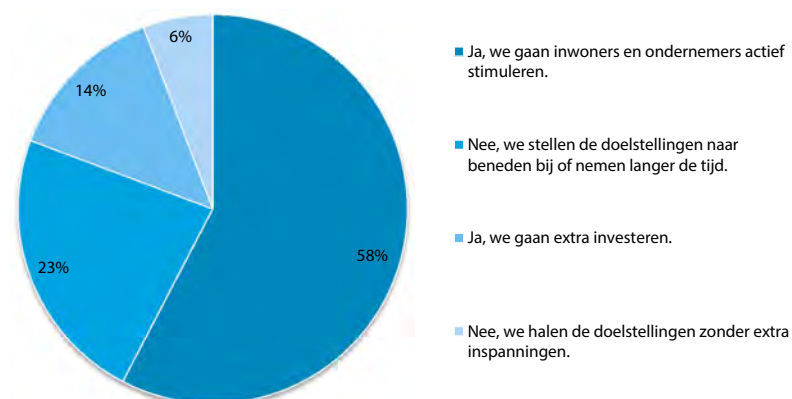
4.14. Is uw gemeente direct betrokken bij een (lokaal of regionaal) investeringsfonds voor duurzame energieprojecten?

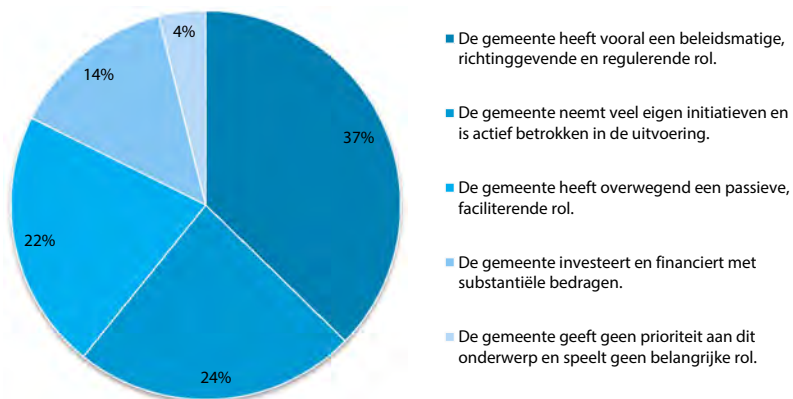
4.15. Heeft uw gemeente zich klimaatdoelen gesteld (bijv. klimaatneutraal in jaar X, of zoveel procent CO2-reductie in jaar Y) en gaat uw gemeente deze ook halen?

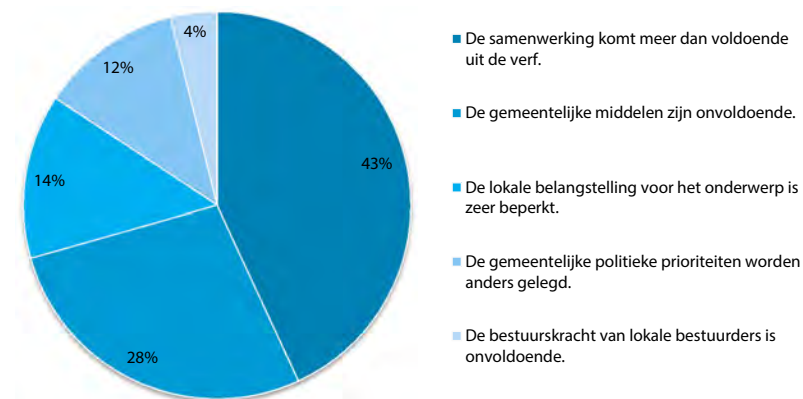
4.16. Is uw gemeente van plan extra inspanningen te leveren om de klimaatdoelstellingen te halen?

4.17. Welke rol heeft uw gemeente in de verduurzaming van de lokale energievoorziening? Geef het antwoord dat het meest past bij uw gemeente.

4.18. Indien de samenwerking in uw gemeente op dit onderwerp onvoldoende van de grond komt, wat is hiervan de belangrijkste oorzaak?

5. Bouwen en wonen

Grote regionale verschillen tussen woningmarkten

Het herstel van de woningmarkt heeft het afgelopen jaar duidelijk ingezet, met hogere woningverkoop en nieuwbouw die weer langzaam op gang komt. Per regio wisselt het beeld echter nog behoorlijk. De bestaande woningvoorraad heeft volop de aandacht, met ambities voor een lager energieverbruik, aanpassingen voor zorgbehoeftigen en anticipatie op demografische veranderingen.

Wisselend beeld lokale woningmarkt

Het aantrekken van de woningmarkt blijkt onder andere uit de stijgende woningverkoop en het (geleidelijk) ontwikkelen van locaties die eerder zijn uitgesteld. De vraag is of dit vooral het geval is in de grotere steden en hun omliggende regio's, of dat daadwerkelijk sprake is van een breed herstel in het hele land. Bijna de helft van de respondenten (45%) geeft namelijk aan dat stagnatie van de woningbouw nog altijd een van de meest urgente thema's is op het vlak van bouwen & wonen.

Uit de enquête komt een tweedeling naar voren tussen centrale en meer perifeer gelegen gebieden als het gaat om de situatie op de lokale woningmarkt. In gemeenten in de Randstad+, waartoe ook Brabant, westelijk Gelderland en Overijssel zijn gerekend, is het beeld een stuk positiever dan in het noordoosten, zuidwesten en zuidoosten van Nederland. In de 'centrale' gemeenten typeert meer dan

de helft van de respondenten de situatie als positief, en spreekt geen enkele respondent van een negatief beeld. In de meer perifere regio's is het beeld veelal wisselend (genoemd door 43%). Daarnaast typeert een vijfde (21% van de respondenten) de situatie op de woningmarkt als negatief.

Ik zie vooral nog mogelijkheden in de bestaande woningbouw. We moeten daarin ook kijken naar de veranderende vraag in woonvormen.

Dhr. Van der Loo, Wethouder gemeente Boekel

Woningaanbod past niet bij veranderende demografie

De huishoudens in Nederland worden gemiddeld kleiner en grijzer. Sluit de huidige woningvoorraad wel aan bij deze toekomstige vraag? Meer dan de helft (53%) van de respondenten geeft aan te verwachten dat dit niet het geval zal zijn. Slechts een derde (34%) denkt dat de huidige woningen wel in de toekomstige vraag kunnen voorzien. Het onderzoek geeft een gevarieerd beeld van het type woningen waarvan een tekort wordt verwacht. Circa driekwart van de respondenten noemen een tekort aan starterswoningen en seniorenwoningen (respectievelijk 76% en 72%). Meer doorstroming zou, in ieder geval voor de starterswoningen, wat verbetering kunnen brengen.

Doorstroming wordt dan ook door meer dan de helft (55%) van de respondenten als een van de meest urgente onderwerpen binnen dit thema aangegeven.

De doorstroom zit helemaal op slot; voor elke sociale huurwoning zijn er meer dan honderd wachtenden. Dat is ook een regionaal vraagstuk.

Mw. Sanderse, Wethouder gemeente Naarden

Gemeente kiest faciliterende rol bij woningverbetering

Gezien de zorgen over de woningvoorraad is het geen verrassing dat het aantal gemeenten met een actief beleid op het vlak van woningverbetering stijgt, ondanks dat nog altijd 42% van de respondenten aangeeft geen specifiek beleid te hebben. Ondersteuning door de gemeente wordt vooral gezocht in een faciliterende rol bij het verlenen van een bouwvergunning en het aanpassen van het bestemmingsplan (29%). Andere mogelijkheden, zoals ondersteuning door een adviseur, het verstrekken van leningen of het beschikbaar stellen van subsidies worden allen door minder dan een vijfde van de respondenten genoemd. Ook maken gemeenten afspraken met corporaties over de verduurzaming van hun bezit. 75% geeft aan dit met één of meerdere corporaties gedaan

Attentie
Buurtpreventie

te hebben, slechts bij 3% van de respondenten staat het onderwerp niet op de agenda. Bij de ondersteuning gericht op energiebesparing door particuliere woningeigenaren zien gemeenten een faciliterende rol, met name middels informatievoorziening (56%).

Woningen dienen niet alleen energiezuiniger te worden, maar ook geschikt gemaakt te worden voor zorg. Respondenten geven aan dat dit gebeurt door het aanpassen van particuliere woningen (46%), maar ook door aanpassing van corporatiewoningen (52%) en het toevoegen van levensloopbestendige woningen (58%). Toch laat 42% van de respondenten de particuliere woningverbetering over aan de eigenaren zelf.

“Verduurzaming van woningbouw vergt een investering, maar levert vooral op dat de maandelijkse woninglast een stuk dragelijker wordt.”

Dhr. Van der Loo, Wethouder gemeente Boekel

Genoeg betaalbare woningen?

De afgelopen jaren zijn zorgen ontstaan over de beschikbaarheid van voldoende betaalbare woningen, onder andere vanwege de verkoop van sociale woningen

door corporaties en de beperkte mogelijkheden voor nieuwbouw en financiering hiervan. Uit de enquête komt een gemengd beeld naar voren. 29% van de respondenten geeft aan te vertrouwen op de aanwezige corporatie(s) voor wat betreft voldoende sociale woningen. Nog eens 16% verwacht dat kwantiteit en kwaliteit ook in de toekomst op orde blijven. Een kwart verwacht in de toekomst echter juist een tekort, en 10% maakt zich zorgen over stijgende woonlasten. Beperkte investeringsmogelijkheden van corporaties worden door slechts 12% van de respondenten als belangrijkste probleem genoemd. Mogelijk spelen ook hier regionale verschillen in de ‘druk’ op de woningmarkt een rol.

Over de relatie met de lokale woningbouwcorporatie(s) is meer dan de helft van de respondenten ronduit positief. Nog eens een derde is ook positief, maar constateert wel een gebrek aan slagkracht bij de corporatie(s). Slecht 6% typeert de relatie als slecht. Prestatieafspraken met corporaties zijn gebruikelijk (tweederde van de gevallen), waarbij opvalt dat –ondanks de beperkte investeringsmogelijkheden– in 74% van de gevallen afspraken zijn gemaakt over de leefbaarheid in wijken met veel corporatiebezet. Afspraken worden verder gemaakt over de bouw van nieuwe huurwoningen (65%), de minimale omvang van de voorraad sociale huurwoningen (61%) en de verkoop van huurwoningen (59%).

“De woningcorporatie is écht een partner van de gemeente.”

Mw. Sanderse, Wethouder gemeente Naarden

Crisis laat zijn sporen na

“De woningmarkt wordt nooit meer zoals voor de crisis” is de laatste jaren een veelgehoorde uitspraak. De tijd van grootschalige nieuwbouwwijken buiten de stad lijkt voorbij; kleinschalige ontwikkelingen en locaties binnen de stad of bij vervoersknopen hebben de toekomst. Deze omslag in de woningbouwprogrammering zal voorlopig nog niet zijn afgerond. 51% van de respondenten geeft aan haar (bestaande) woningbouwprogramma te realiseren, al zij het langzamer dan verwacht. Daar zullen nog de nodige pre-crisis projecten bij horen. Slechts 19% verwacht dat het programma binnen de geplande periode wordt gebouwd, 18% geeft aan dat dit zeker niet gaat lukken.

“De grootste slag voor wat betreft de grondexploitatie is voorbij; we zijn in een wat rustiger vaarwater gekomen.”

Dhr. Van der Loo, Wethouder gemeente Boekel

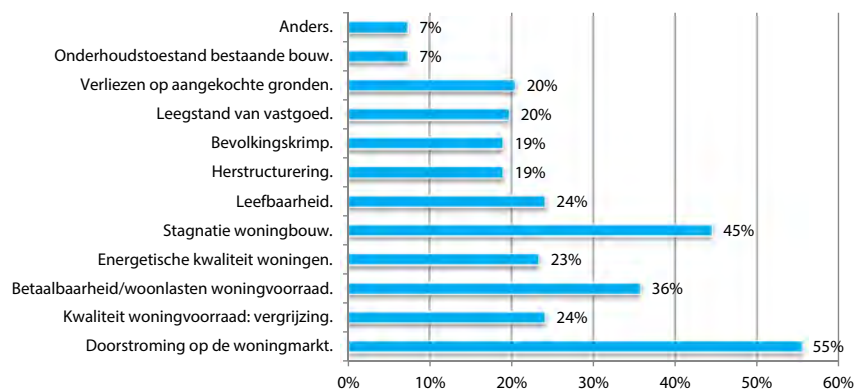
Betekent dit ook dat een groeiend deel van de gemeenten zijn financiën op het vlak van de woningbouw (weer) op orde heeft? Nee. Gevraagd naar de financiële situatie voor wat betreft grondexploitatie, geeft nog altijd een kwart (25%) aan dat er nog verliezen genomen moeten worden, en 9% spreekt zelfs van flinke verliezen – hetzelfde aandeel als in 2014. Waarschijnlijk niet toevallig geeft ook 25% van de respondenten aan teveel gronden danwel woningbouwplannen te hebben. Niettemin zorgt de aantrekkende woningmarkt, samen met reeds gedane afwaarderingen en reserveringen, ervoor dat meer dan de helft van de respondenten geen grote verliezen meer verwacht. Voor wat betreft de gemeentelijke rolopvatting laat de crisis zijn sporen na: slechts 18% van de respondenten geeft aan dat de gemeente een actieve grondpolitiek heeft en zelf gronden verwerft.

**// We hebben het standpunt dat we geen actieve
grondpolitiek bedrijven in de woningbouw. //**

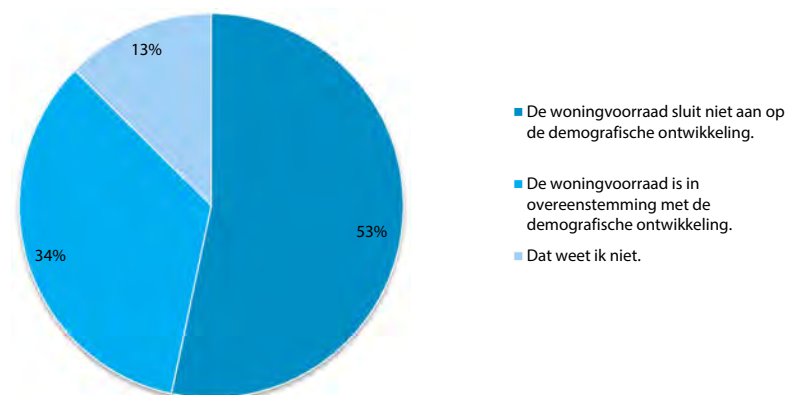
Mw. Sanderse, Wethouder gemeente Naarden

Onderzoeksresultaten bouwen en wonen

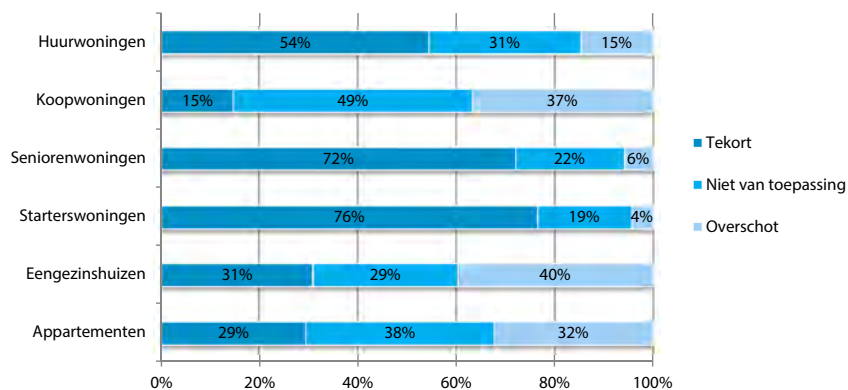
5.1. Wat zijn de drie meest urgente onderwerpen binnen het thema Bouwen & Wonen voor uw gemeente?

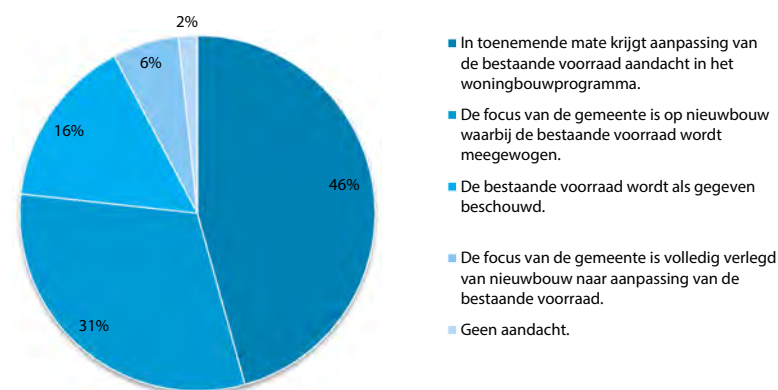
5.2. Hoe sluit de woningvoorraad aan op de demografische ontwikkeling in de gemeente?

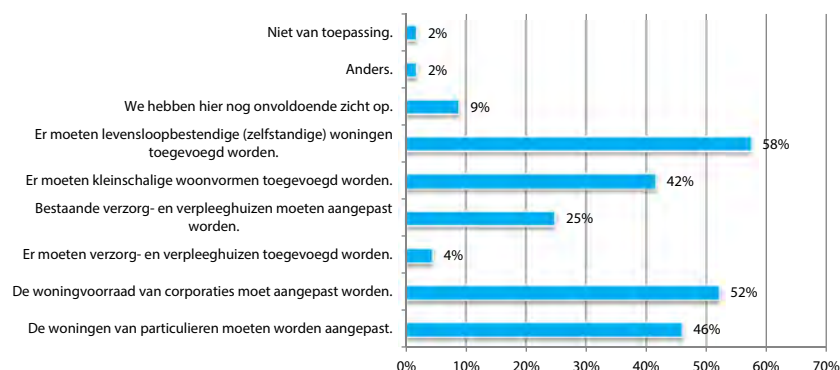
5.3. U gaf aan dat de woningvoorraad niet aansluit op de demografische ontwikkeling. Van welke type woningen ontstaat een overschot/tekort?

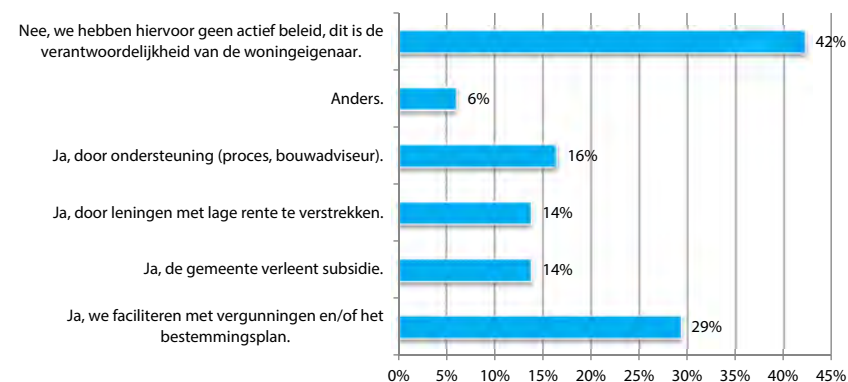
5.4. In hoeverre is in het woningbouwprogramma aandacht voor de bestaande voorraad?

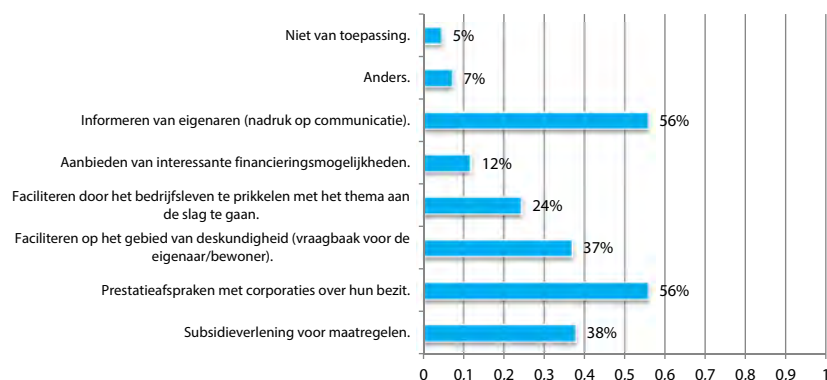
5.5. Welke maatregelen zijn nodig om de woningvoorraad in uw gemeente aan te passen aan de toenemende zorgvraag?

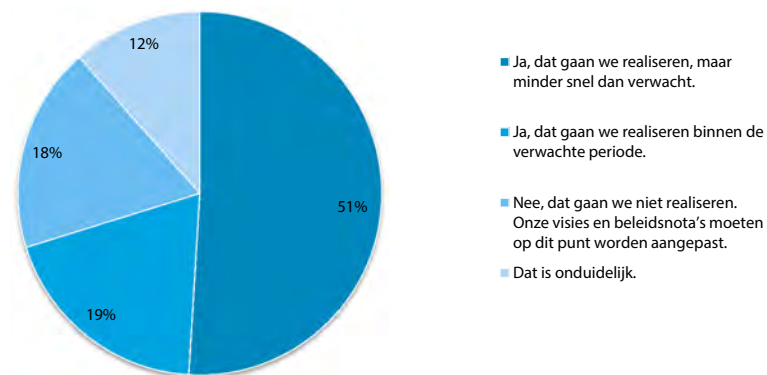
5.6. Voert uw gemeente actief beleid ter stimulering van particuliere woningverbetering?

5.7. Hoe ondersteunt u als gemeente energiebesparing bij particuliere woningeigenaren?

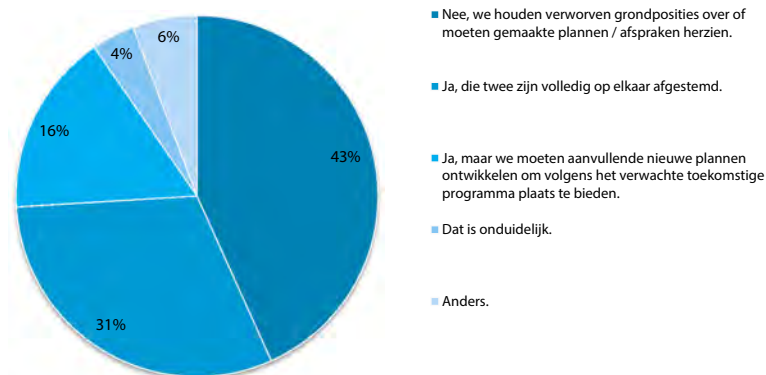

5.8. Gaat uw gemeente de in uw ruimtelijke visies en beleidsnota's vastgelegde programmering voor woningbouw ook daadwerkelijk realiseren?

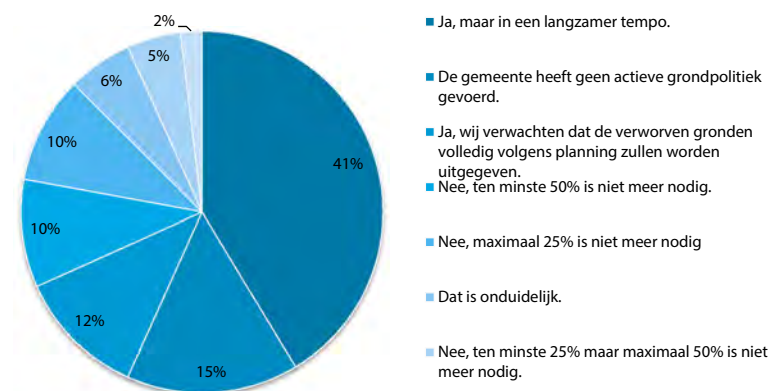

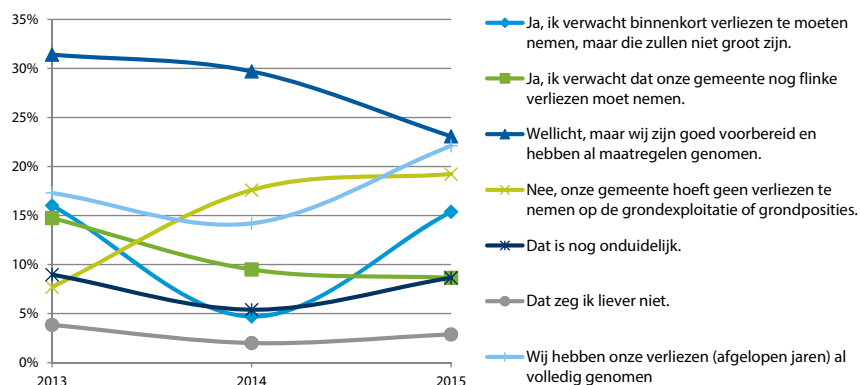
5.9. Is het totaal van de door uw gemeente aangekochte gronden en/of de ontwikkelde ruimtelijke plannen in overeenstemming met het programma dat u daadwerkelijk denkt te kunnen realiseren?

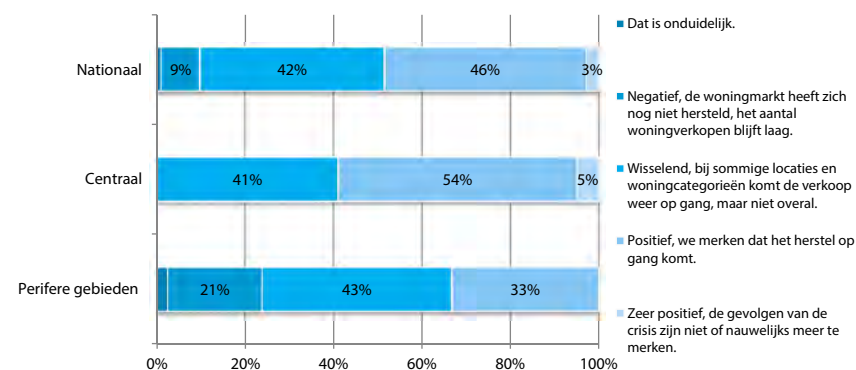
5.10. Verwacht u dat de in de afgelopen 10 jaar door de gemeenten actief verworven gronden de komende 10 jaar nog nodig zijn?

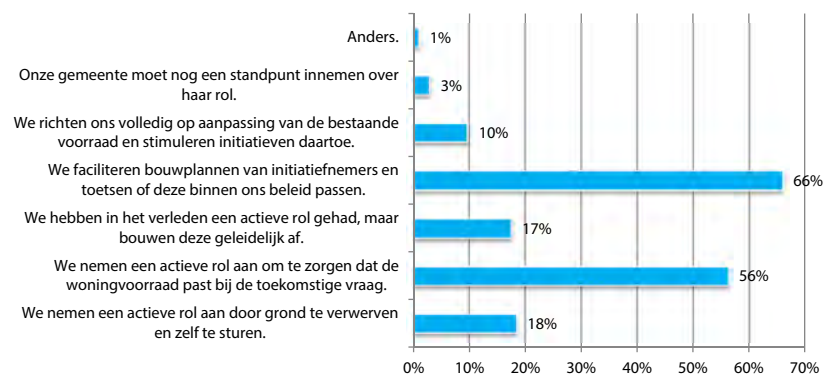
5.11. Verwacht u in de (nabije) toekomst verliezen te moeten nemen op grondexploitatie of grondposities van uw gemeente?

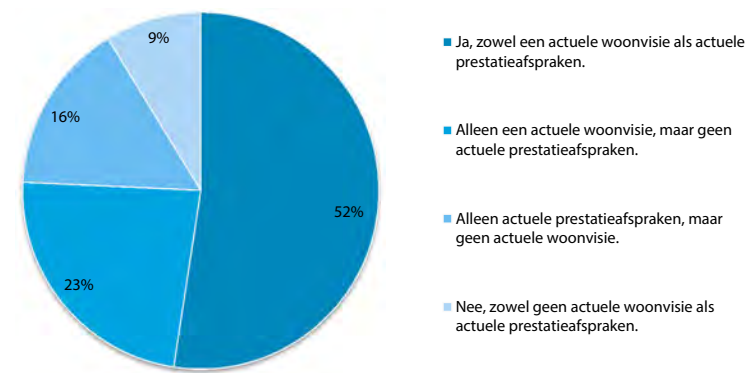
5.12. Hoe typeert u de huidige stand van zaken op de woningmarkt in uw regio?

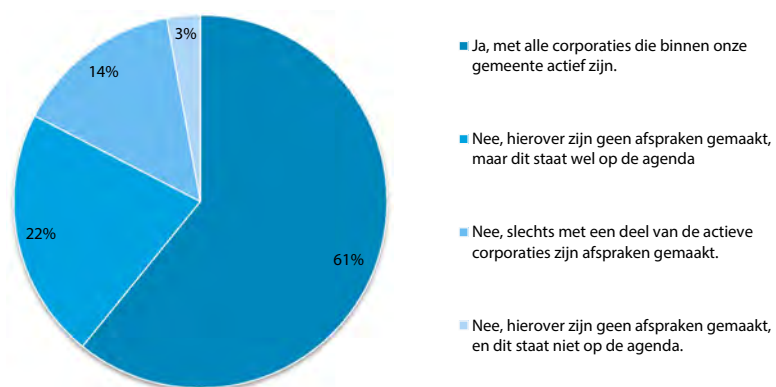
5.13. Hoe typeert u de huidige rol van uw gemeente bij ontwikkeling van woningbouw?

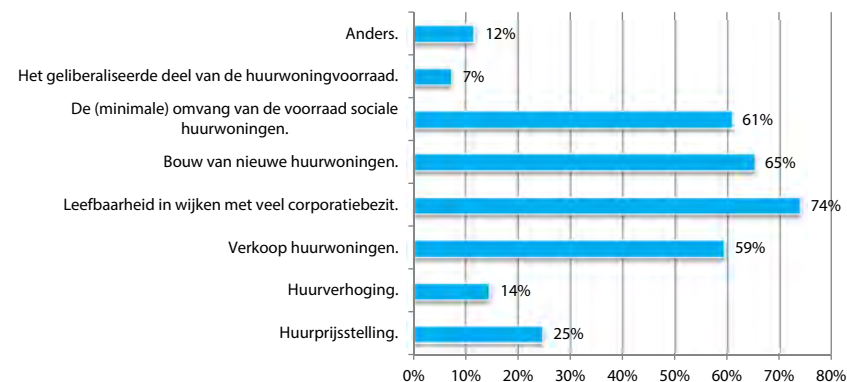
5.14. Heeft u voor 2014 een actuele woonvisie en actuele prestatieafspraken met de corporatie(s)?

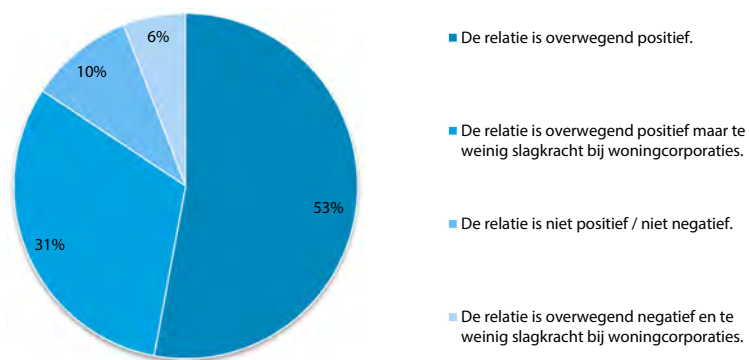
5.15. Heeft u met alle actieve woningbouwcorporatie(s) prestatieafspraken gemaakt over de duurzaamheid van de sociale huurwoningen in uw gemeente?

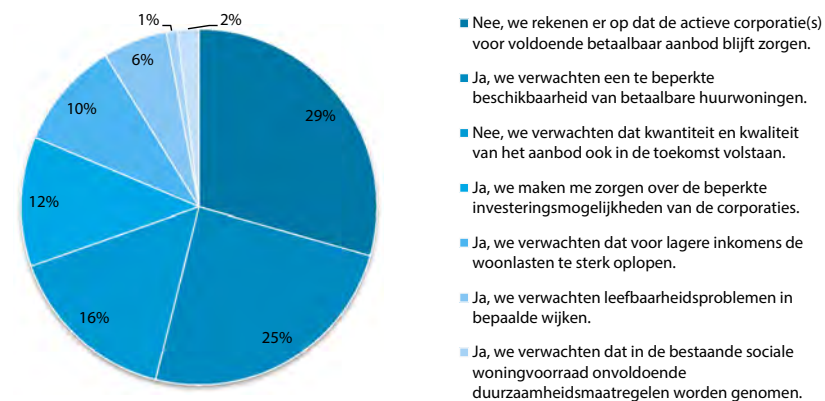
5.16. U geeft aan dat met (een deel van) de woningcorporatie(s) prestatieafspraken zijn gemaakt. Over welke onderwerpen heeft u prestatieafspraken gemaakt?

5.17. Hoe beoordeelt u de relatie van uw gemeente met de lokale woningcorporaties?

5.18. Verwacht u problematiek wat betreft de sociale woningbouw in uw gemeente?

6. Milieu en fysieke veiligheid

Milieubeleid evolueert: circulaire economie het thema van de toekomst

De ontwikkeling naar een circulaire economie is volop gaande en gemeenten zijn zoekende naar hun rol bij de invulling van dit relatief nieuwe beleidsthema. De bestaande milieuthema's laten weinig verschuivingen zien, al zijn er voor alle thema's opmerkelijke resultaten te melden. Zo is er geen aandacht voor geluidhinder binnen de woning bij transformatie van bestaande gebouwen, terwijl geluid wel voor de derde keer op rij wordt genoemd als belangrijkste milieuthema. Verder valt op dat een grote meerderheid geen heil ziet in het weren van oude dieselauto's en dat bodem niet meer urgent is. Voor afvalscheiding is een trendbreuk nodig om de doelstelling van 75% in 2020 te halen. Verder vindt slechts een minderheid dat gemeenten eindverantwoordelijk zijn voor veiligheidseffecten van taken uitgevoerd door de Omgevingsdienst. Dit laatste hangt wellicht samen met het feit dat er nog geen verbetering zit in de samenwerking tussen gemeenten en Omgevingsdiensten.

Geluid binnen de woning blinde vlek bij transformatie

Geluid is bij nagenoeg alle ontwikkelingen relevant en het is geen verrassing dat geluid voor het derde jaar op rij het vaakst wordt genoemd als één van de drie meest urgente milieuthema's (71%). Eén van de basiskwaliteiten voor geluid in nieuwe situaties is een binnengeluidsniveau

in de woning van 33 dB. De wetgever koos er echter voor om bij de functiewijziging van bestaande gebouwen naar woningbouw deze waarde niet te borgen in de Wet geluidhinder dan wel het Bouwbesluit. Gemeenten kunnen zelf de afweging maken of aanvullende eisen voor het binnengeluidsniveau gesteld worden. Toch geeft ruim de helft (53%) van de respondenten aan deze afweging niet te maken, omdat alleen getoetst wordt aan de eisen uit het Bouwbesluit en de Wet geluidhinder. Hierdoor kan het binnengeluidsniveau oplopen tot ver boven de 33 dB. De hoop is wellicht gevestigd op de markt, die zou moeten redeneren dat woningen niet verkopen als de weg of het industrieterrein haast 'in' de woning lijkt te liggen. 21% van de respondenten geeft aan wel extra eisen op te leggen om een voldoende binnengeluidsniveau te borgen

Dove gevel: niet nodig, niet toegestaan én oplossing voor knelpuntsituaties

De meningen over de toepassing van dove gevels (dat zijn gevels zonder te openen delen zoals ramen en deuren die buiten de toetsing aan de wet geluidhinder vallen) lopen uiteen: van de respondenten geeft 32% aan dat dove gevels niet nodig zijn, 28% vindt dat dove gevels niet of slechts bij uitzondering zijn toegestaan en bijna een kwart (23%) geeft aan dat dove gevels een prima oplossing zijn voor knelpuntsituaties, naast de mogelijkheid voor de toepassing van de Interimwet Stad & milieubenadering.

Voor een deel van de gemeenten voorziet de mogelijkheid van het kunnen toepassen van een dove gevel dus in een behoefte. Vanwege de nadelen ervan wordt als alternatief in de praktijk ook gekozen voor een hogere grenswaarde met toepassing van de Interimwet Stad- en milieubenadering. Mede door de compensatie (verplicht bij de toepassing van de Interimwet) zou dit voor de bewoners wel eens een betere optie kunnen zijn dan gevels met ramen en deuren die je niet mag openen.

“Verwachtingen-management is heel belangrijk. Het is niet altijd zo dat je alle zorgen kan wegnemen, maar je moet ook niet de indruk wekken dat je dat wel kunt.”

Mw. Kemmerling, Wethouder gemeente Soest

Weren van oude dieselauto's niche-oplossing

Slechts een zesde deel van de respondenten ziet heil in het invoeren van een milieuzone voor oude dieselauto's. Dat zijn waarschijnlijk gemeenten waar sprake is van (dreigende) normoverschrijding. Dat is in de gemeenten van maar liefst 85% van de respondenten kennelijk niet het geval. 95% van hen ziet ook niets in het invoeren van milieuzones als het invoeren daarvan zou worden gestimuleerd of gefaciliteerd: de maatschappelijke kosten en weerstand zijn volgens hen te hoog, dan wel worden de

normen ruimschoots onderschreden. Dit laat onverlet, dat bij een deel van de gemeenten luchtkwaliteit nog steeds prioriteit heeft, waarbij voor sommigen geldt: hoe verder onder de norm hoe beter.

“We kiezen er bij duurzame mobiliteit liever voor om massa te bereiken in schoon transport door bijvoorbeeld groene bussen, dan door bij wijze van spreken twee elektrische auto's aan te schaffen.”

Dhr. Hustinx, Programmamanager Energie & Klimaat gemeente Nijmegen

Trendbreuk nodig grond afvalscheiding

Afval en de circulaire economie zijn voor veel gemeenten net als bij de vorige editie van de milieubarometer na geluid het meest urgente milieuthema. Belangrijk uitgangspunt voor het gemeentelijk afvalbeleid vormt de nationale doelstelling om in 2020 75% afvalscheiding te realiseren. Op dit moment wordt 51% van het huishoudelijk afval gescheiden ingezameld. De trend over de afgelopen 20 jaar is dat afvalscheiding in Nederland gemiddeld met 0,5% per jaar toeneemt. Om de doelstelling te halen, zal er dus een trendbreuk moeten plaatsvinden. Toch zijn de respondenten overwegend optimistisch: 47% verwacht dat hun gemeente met de maatregelen

die nu geïmplementeerd worden op koers ligt om de doelstelling te halen. 17% geeft zelfs aan nu al aan de scheidingsdoelstelling te voldoen. Slechts 17% is negatief over het behalen van de doelstelling.

Het grootste knelpunt (28%) om de doelstelling te halen, is het draagvlak in de politiek om grote veranderingen door te voeren. Het realiseren van een trendbreuk betekent namelijk vaak dat het inzamelsysteem grondig wordt aangepakt. Met 47% is dit dan ook de meest genoemde maatregel om de mate van afvalscheiding te verhogen. Hierbij wordt het aanbieden van gescheiden afvalstromen makkelijk gemaakt en het aanbieden van restafval ontmoedigd, bijvoorbeeld door dit niet meer aan huis in te zamelen of door het moeten betalen voor het aanbieden van restafval. Vanwege de grote gevolgen van zo'n systeemwijziging voor burgers is de politiek vaak terughoudend in de besluitvorming hierover.

Circulaire economie thema van de toekomst

De circulaire economie is een belangrijk en voor veel gemeenten nieuw beleidsthema. De ontwikkeling naar een circulaire economie is volop gaande. Dit zal een grote impact hebben op gemeenten. De ontwikkeling is nu nog in de beginfase en veel gemeenten zijn nog zoekende. Hoe ziet een circulaire gemeente er uit? Hoe kan een gemeente hier invulling aan geven? Waarmee kan een gemeente starten?

Uit de praktijk blijkt dat gemeenten al op verschillende manieren aan de slag gaan met de circulaire economie. Zo zoeken ze naar mogelijkheden om hun eigen organisatie circulair te maken. Op dit moment zijn veel gemeenten vooral bezig met de ontwikkeling van beleid en strategie met betrekking tot de circulaire economie (53%). Ook onderzoeken gemeenten (57% van de respondenten) hoe ze lokale circulaire initiatieven kunnen stimuleren. Op beide vlakken zijn er in gemeenten ontwikkelingen gaande. Met betrekking tot de eigen organisatie speelt onder andere het toepassen van gerecyclede grondstoffen in projecten (57%) en het circulair inkopen van producten en diensten (36%).

“Je moet als gemeente vooral de positie van partner innemen. Creëer je ambassadeurs in de samenleving om het meeste effect te bereiken. De energie zit in de samenleving zelf!”

Mw. Kemmerling, Wethouder gemeente Soest

Met betrekking tot het tot stand brengen van een regionale circulaire economie spelen vooral het sluiten van materiaalkringlopen (62%) en het stimuleren van lokale circulaire initiatieven (55%). Op dit moment faciliteren gemeenten nog vooral en zoeken ze naar de juiste rol. De komende tijd zal duidelijk worden welke impact deze ontwikkelingen in de praktijk hebben.

Bodem niet meer urgent, beleid voor ondergrond blijft achter

Het percentage respondenten dat bodem als een urgent milieuthema benoemt binnen hun gemeente is dit jaar nagenoeg gelijk aan dat van 2014 (36%). Ten opzichte van de eerste twee barometers lijkt bodem hiermee definitief uit de top drie van urgente milieuthema's verdwenen. Het thema bodem wordt vooral geassocieerd met de aanpak van bodemverontreiniging. Van de respondenten geeft ruim 80% aan dat bodemverontreiniging geen belangrijk onderwerp is in hun gemeente en dat het geen financiële hindernis is bij stedelijke vernieuwing. Kosten van bodemsanering spelen wel een rol bij besluitvorming rond het verwerven van locaties en bijvoorbeeld bij asbestsaneringen.

Met de afspraken in het nieuwe bodemconvenant (2016-2020) is er opnieuw financiering afgestemd voor de aanpak van de spoedlocaties bodemsanering en het mogelijk maken van gebiedsgerichte aanpak van grondwaterverontreiniging. Deze vaak complexe situaties kunnen, bijvoorbeeld door samenwerking in het gebied, financieel sluitend worden aangepakt. In het bodemconvenant is afgesproken dat alle bevoegde gezaghebbers (gemeenten en provincies) de gebiedsgerichte aanpak zo spoedig mogelijk gaan verkennen. Voor de aanpak van spoedlocaties vormen de

financiën nog steeds een drempel. Van de respondenten geeft 26% aan de aanpak van spoedlocaties nog niet financieel dekkend te hebben en gebiedsgerichte aanpak te willen verkennen.

Naast bodemverontreiniging vallen ook bodemenergie, waterberging, ondergronds bouwen, biodiversiteit en andere functies van de ondergrond onder het thema bodem. Met de Structuurvisie Ondergrond (STRONG) wil het Rijk deze functies een ruimtelijk kader geven. Ontwikkelingen boven het maaiveld zullen in de toekomst integraal worden afgewogen met de functies van de ondergrond. Een eerste aanzet hiertoe staat in de publicatie van de 'Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor STRONG'.

“De uitdaging is dat je de integraliteit van milieuvraagstukken moet blijven overzien.”

Mw. Kemmerling, Wethouder gemeente Soest

Opvallend is dat slechts 18% van de respondenten aangeeft dat er beleid is vastgesteld voor ondergrond, en dat de visie is gekoppeld aan het ruimtelijk beleid. Nog geen vijfde van de respondenten (16%) geeft aan dat er wel plannen zijn om een ondergrondvisie vast te stellen. Ruim 60% van de respondenten geeft aan dat de ondergrond niet in beeld

is (geen vastgestelde visie of onbekend). Het borgen van de integrale aanpak van ondergrond én bovengrond is de uitdaging voor de komende jaren.

Volledig beeld veiligheidsrisico's ontbreekt

Net als in de eerdere barometers worden gevaarlijke stoffen als belangrijkste risicobron ervaren door de gemeenten, het gaat dan om zowel het transporteren van als het werken met gevaarlijke stoffen. De veiligheidsrisico's veroorzaakt door grote ongevallen (denk aan kettingbotsingen, ontsporingen) volgen op de derde plaats en het risico van aardbevingen eindigt onderaan. Opmerkelijk is dat nog geen vijfde van de respondenten aangeeft dat de gemeentebestuurders een volledig en actueel beeld hebben van de veiligheidsrisico's binnen de gemeente. In aansluiting daarop is het opvallend dat er geen eenduidig beeld is van de partijen die kunnen zorgen dat de gemeentebestuurders een compleet beeld van de veiligheidsrisico's krijgen; vooral van de veiligheidsregio en de eigen gemeentelijke organisatie wordt informatie verwacht. De omgevingsdienst wordt in minder dan de helft van de gevallen genoemd als partij als het gaat om een volledig beeld van de omgevingsveiligheid.

Verantwoordelijkheid voor veiligheid

Gemeenten zien een belangrijke rol voor zichzelf weggelegd als het gaat om veiligheid. Zo zorgt bijna driekwart ervoor dat burgers zijn geïnformeerd over de veiligheidsrisico's in hun woonomgeving en wil bijna de helft van de gemeenten er voor zorgen dat ongevallen bij risicobedrijven geen dodelijke slachtoffers veroorzaken in woonwijken. In dat verband is het opvallend dat slechts 30% aangeeft dat de gemeente eindverantwoordelijk is voor de veiligheidseffecten van de taken die de Omgevingsdienst uitvoert.

Mede gelet op de op dit moment lopende discussie over aardbevingen is het interessant dat ruim een derde het als verantwoordelijkheid van de gemeente ziet om te zorgen voor 'tegengas' als besluiten van andere overheden negatieve gevolgen hebben voor de omgevingsveiligheid van de inwoners.

“ Je leefomgeving is een voorwaarde voor sociale veiligheid. ”

Dhr. Poppe, Wethouder gemeente Noordoostpolder

Geen vooruitgang in samenwerking met Omgevingsdiensten

Evenals in 2013 en 2014 zijn de bevindingen uit de barometer dat gemeenten en Omgevingsdiensten nog in het proces van het doorvoeren van wijzigingen en verbetering van de samenwerking zitten. De meerderheid van de respondenten (67%) is van mening dat de samenwerking tussen gemeenten en omgevingsdiensten nog niet optimaal verloopt maar wel verbeterd.

Opvallend is dat het percentage respondenten dat aangeeft dat de samenwerking niet goed verloopt (16%) iets hoger is dan vorig jaar (11%), terwijl het aantal respondenten dat aangeeft dat de samenwerking goed verloopt (16%) juist lager is dan vorig jaar (26%). Hiermee lijkt er nog geen vooruitgang te zitten in de verbetering van de samenwerking tussen gemeenten en Omgevingsdiensten. Er is eerder sprake van een lichte achteruitgang in de samenwerking. Dit hangt wellicht samen met het op afstand plaatsen van de medewerkers en discussies over de taken en bevoegdheden van de Omgevingsdiensten ten opzichte van de gemeente.

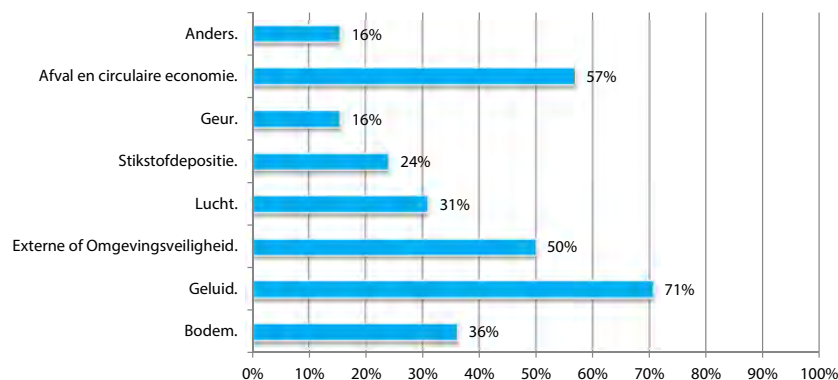
Tenslotte is opvallend dat bijna de helft van de respondenten (48%) aangeeft dat de efficiëntie (en daarmee de kostenbesparing) van de taakuitvoering is verminderd. Overigens was kostenbesparing ook

niet het oorspronkelijke doel van de oprichting van de Omgevingsdiensten.

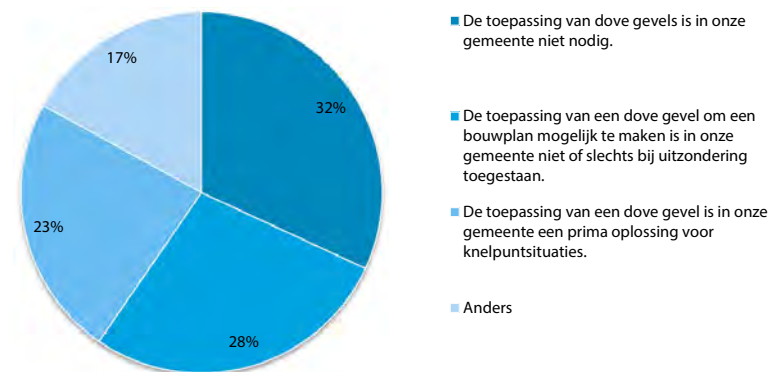

Onderzoeksresultaten milieu en fysieke veiligheid

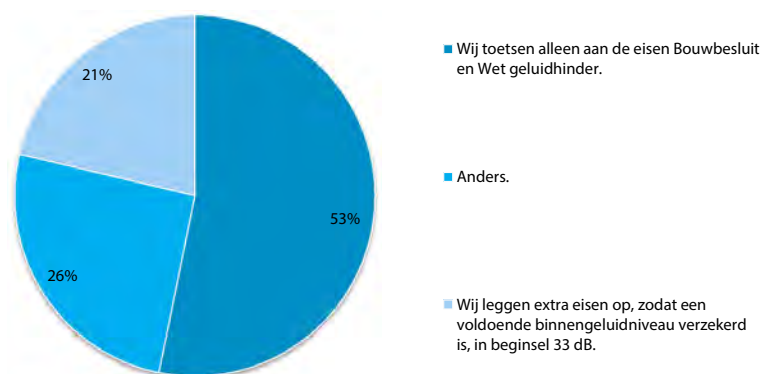
6.1. Wat zijn de drie meest urgente milieuthema's op dit moment in uw gemeente?

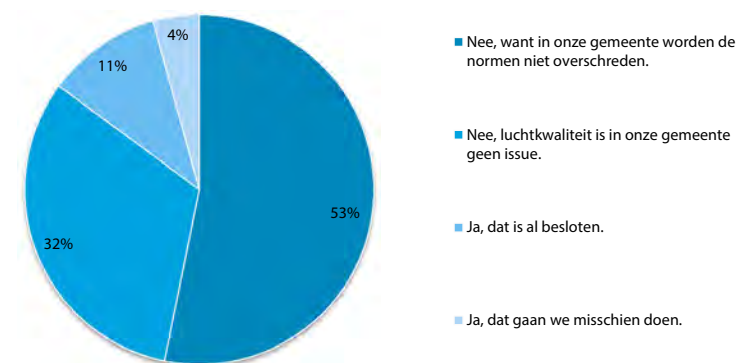
6.2. Hoe gaat uw gemeente om met zogenaamde dove gevels (art. 1.b.4 Wet geluidhinder)? Dove gevels hebben geen te openen delen en vallen buiten de toetsing aan de wet geluidhinder.

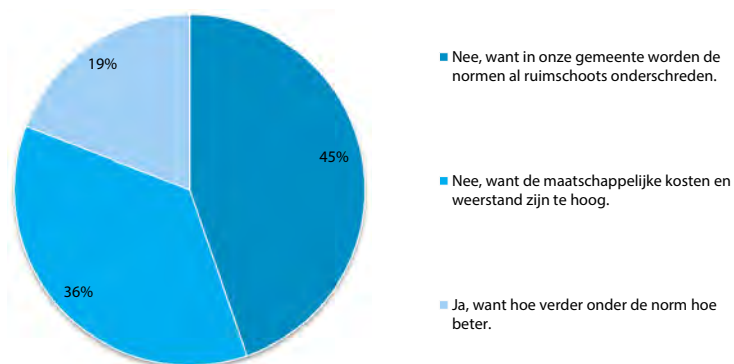
6.3. Bij de functiewijziging van bestaande gebouwen naar woningbouw is het normale binnengeluidniveau van 33 dB niet geborgd in de Wet geluidhinder en het Bouwbesluit. Hoe gaat uw gemeente hiermee om?

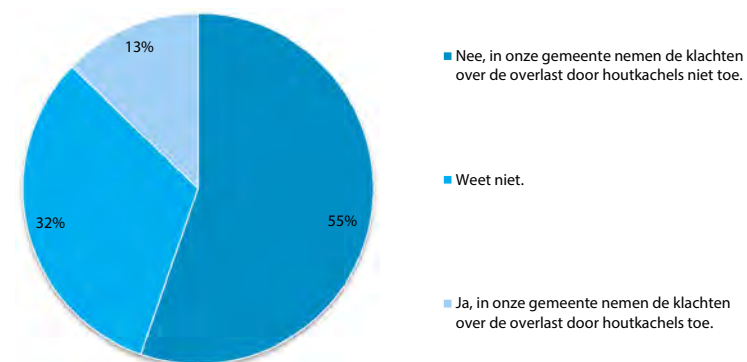
6.4. Het invoeren van een milieuzone voor oude dieselauto's, zorgt voor een betere luchtkwaliteit. Overweegt uw gemeente om een milieuzone in te voeren?

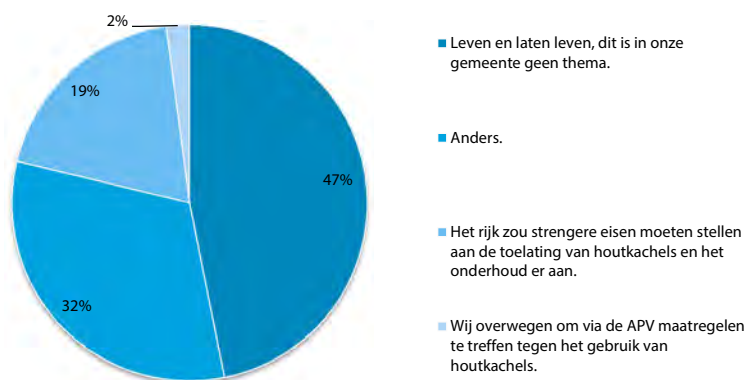
6.5. Zou uw gemeente de invoering van een milieuzone voor oude dieselauto's (personen of bestel) gaan overwegen, als dit wordt gestimuleerd/gefaciliteerd door het rijk, in gevallen waar er net geen sprake is van normoverschrijding?

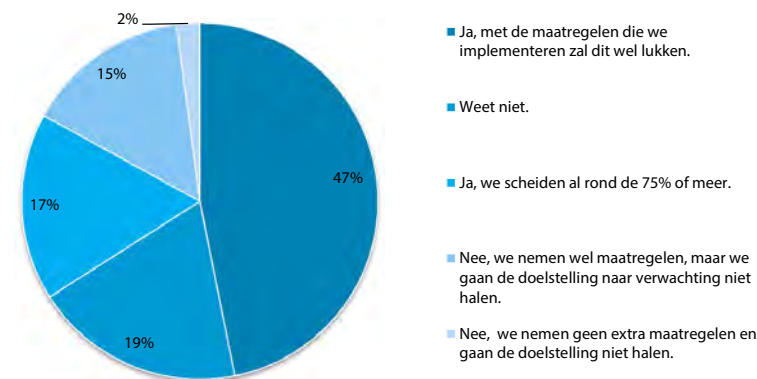
6.6. Nemen klachten over stank en luchtvervuiling door het gebruik van houtkachels toe in uw gemeente?

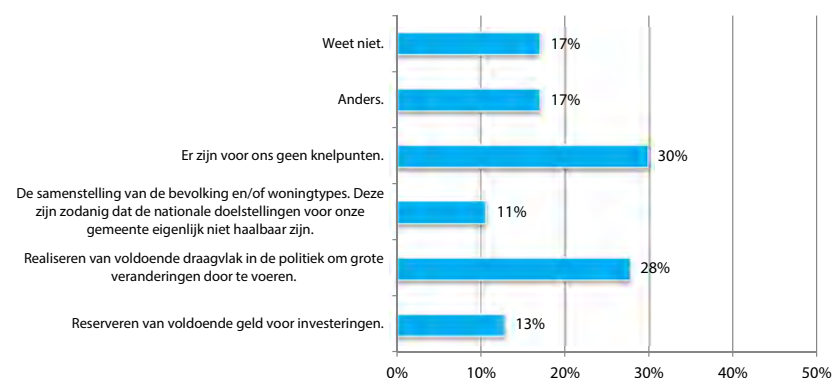
6.7. Hoe staat uw gemeente tegenover het gebruik van houtkachels?

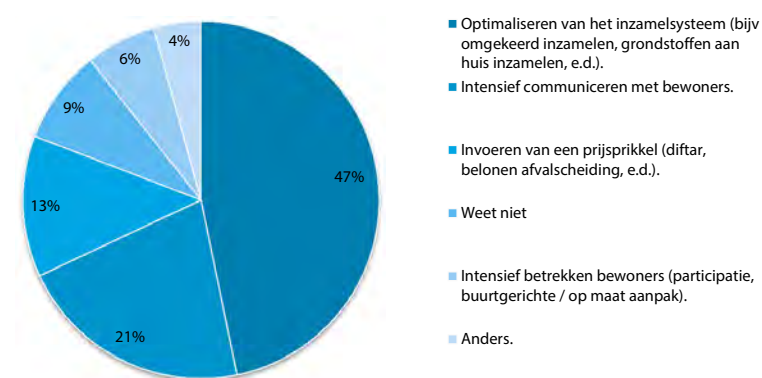
6.8. Ligt uw gemeente op koers om in 2020 de nationale doeltellingen op het gebied van afvalinzameling te halen (75% van het huishoudelijk afval gescheiden inzamelen)?

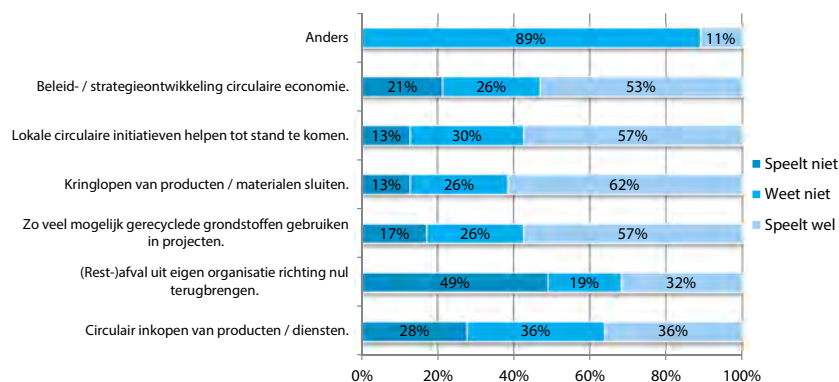
6.9. Wat zijn de grootste uitdagingen voor uw gemeente om nationale doelstellingen voor 2020 te halen?

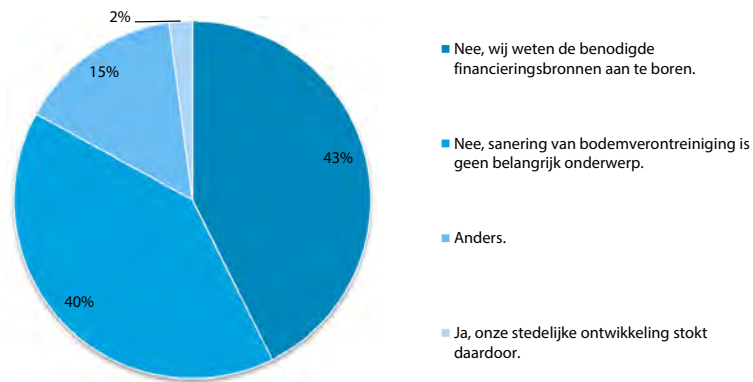
6.10. Op welke maatregelen zet uw gemeente het meest in om afvalscheiding te verbeteren?

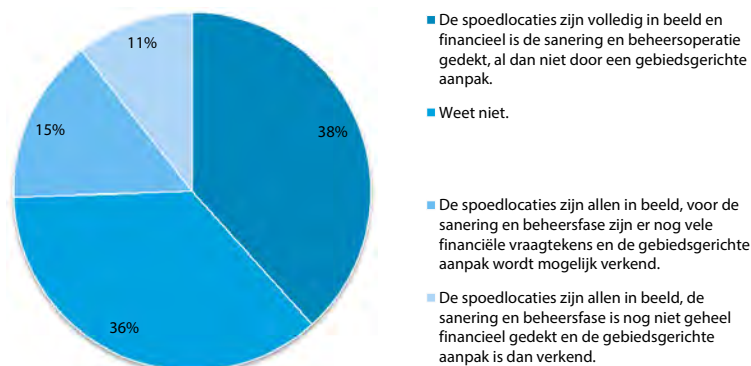
6.11. Welke circulaire initiatieven spelen er binnen uw gemeente?

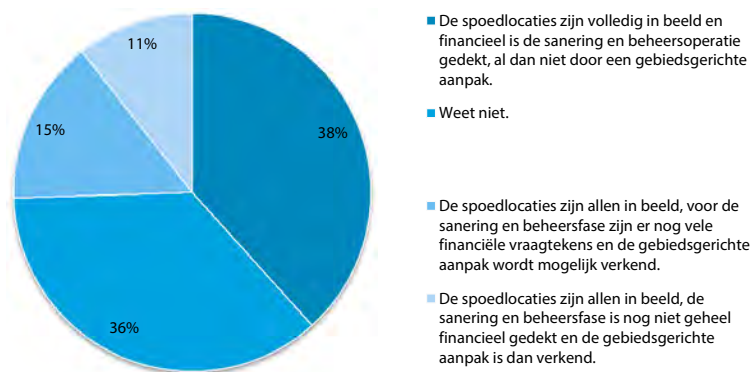
6.12. Bodemverontreiniging kan een belangrijke kostenpost zijn bij stedelijke vernieuwing. Is bodemsanering een (financiële) hindernis bij stedelijke vernieuwingsopgaven in uw gemeente?

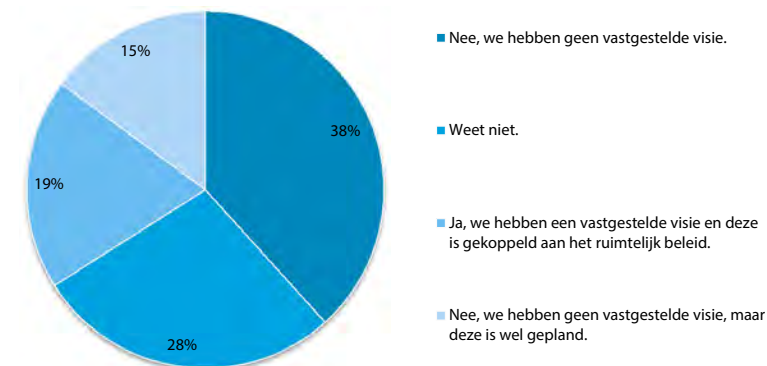
6.13. Er is een nieuw bodemconvenant afgesproken voor de periode 2016-2020. De saneringsoperatie voor spoedlocaties moet dan worden afgerond en de mogelijkheden en kansen voor een gebiedsgerichte aanpak moeten zijn verkend.

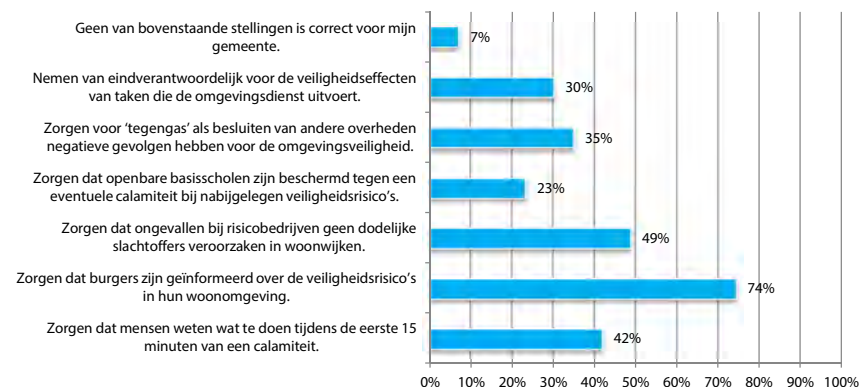
6.15. Wat zijn de drie meest bedreigende omgevingsveiligheidsrisico's voor uw gemeente?

6.14. Om de baten van de ondergrond goed te kunnen benutten is afstemming nodig met het ruimtelijk beleid. Op Rijksniveau wordt gewerkt aan een Structuurvisie Ondergrond voor de diepe ondergrond. Op gemeentelijk niveau kunnen bodemenergie, ondergrondse infrastructuur, waterberging, vruchtbare bodem etc. in een (ondergrond)visie worden opgenomen.

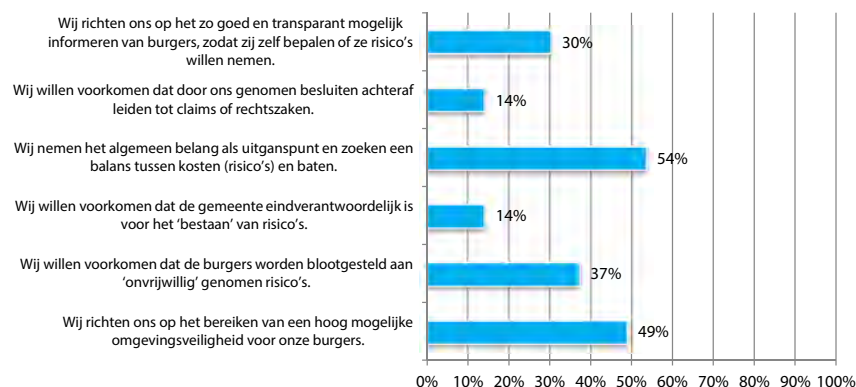

6.16. Hoe ver vindt u dat de gemeentelijke verantwoordelijkheid voor externe veiligheid gaat?

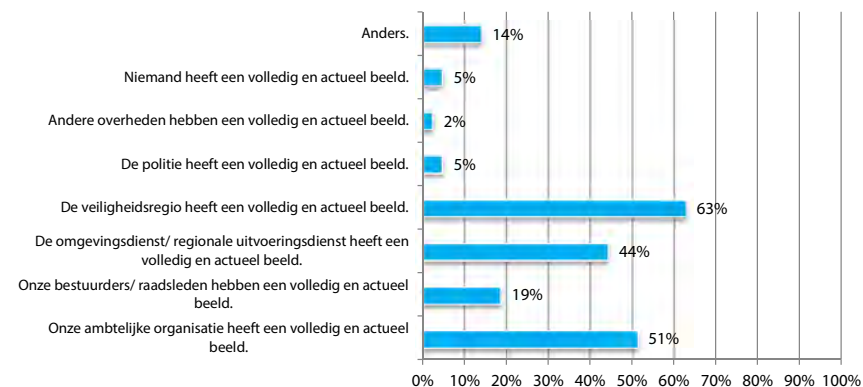

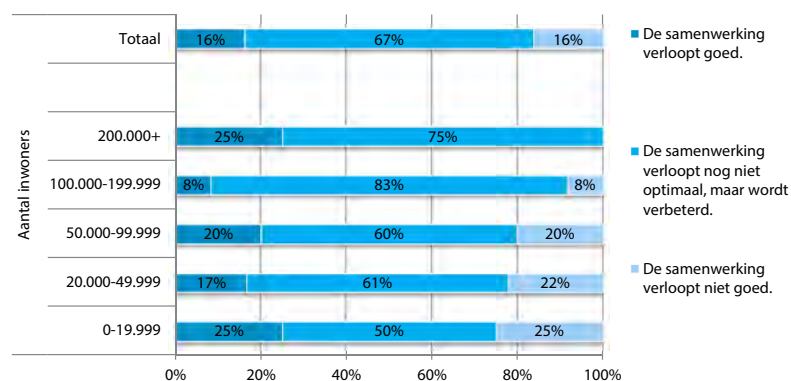
6.17. Welke van de onderstaande uitspraken passen het best bij het belang waarmee uw gemeente stuurt op de uitvoering van externe veiligheidstaken?

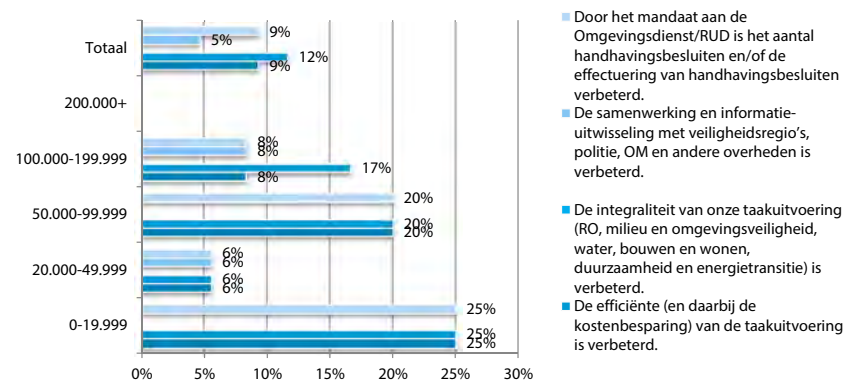
6.18. Wie beschikt over het complete beeld van Omgevingsveiligheidsrisico's binnen uw gemeente?

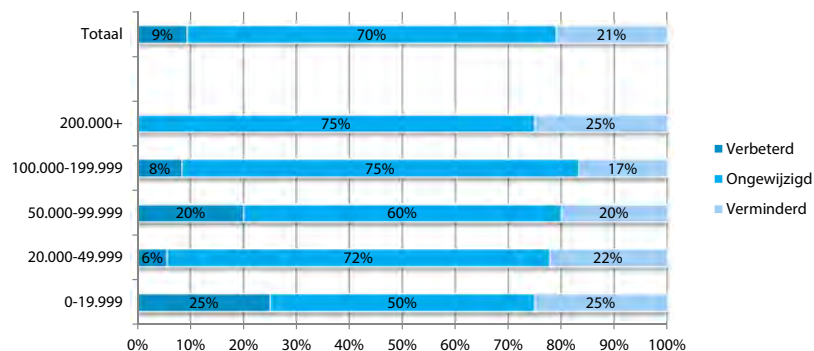
6.19. Hoe ervaart uw gemeente de samenwerking met de Omgevingsdienst/RUD?

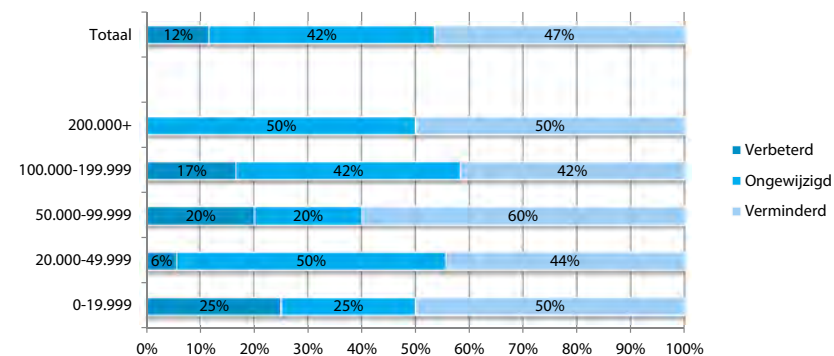
6.20. Wat zijn tot nu toe de resultaten van de totstandkoming van de Omgevingsdiensten/ RUD's voor uw gemeente?

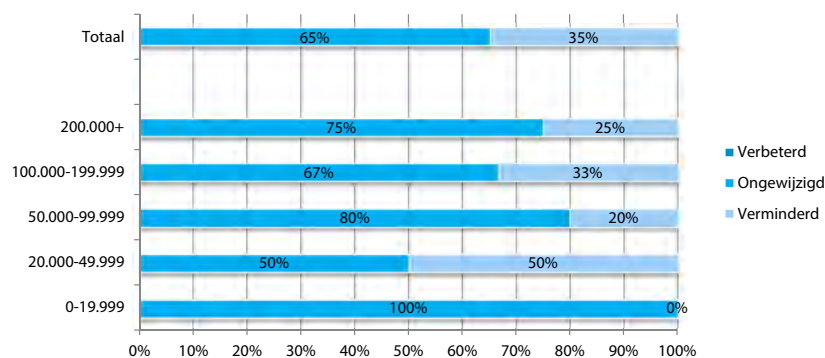
6.21. De kwaliteit van vergunningverlening, toezicht en de handhaving is?

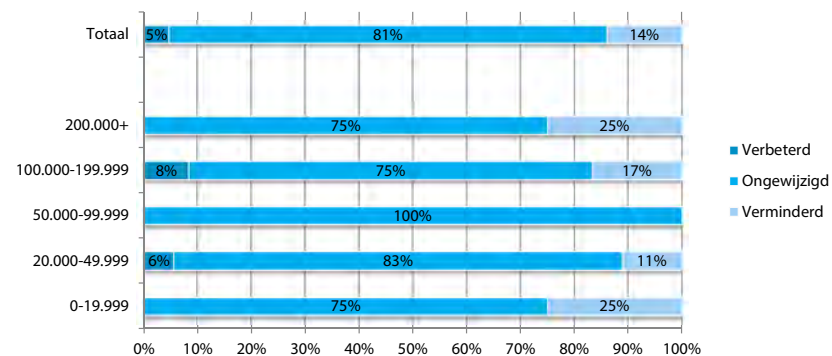
6.22. De efficiënte (en daarbij de kostenbesparing) van de taakuitvoering is?

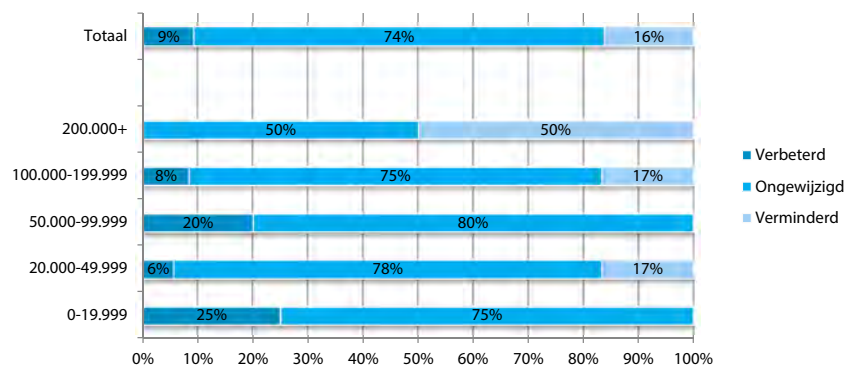
6.23. De integraliteit van onze taakuitvoering (RO, milieu en omgevingsveiligheid, water, bouwen en wonen, duurzaamheid en energietransitie) is?

6.24. De samenwerking en informatie-uitwisseling met veiligheidsregio's, politie, OM en andere overheden is?

6.25. Door het mandaat aan de Omgevingsdienst/RUD is het aantal handhavingsbesluiten en/of de effectuering van handhavingsbesluiten?

7. Beheer en onderhoud openbare ruimte

Beheerorganisaties slaan nieuwe wegen in

“Beheerorganisaties staan voor grote opgaven”. Zo concludeerde de editie van vorig jaar van de barometer op het thema ‘beheer en onderhoud openbare ruimte’. Ook in 2015 zijn de opgaven onverminderd groot. De bezuinigingen gaan door. Veel gemeentelijke beheerorganisaties staan al lange tijd voor de uitdaging om met schaarse middelen de kwaliteit van de openbare ruimte tóch duurzaam op peil te houden. Zij gaan deze uitdaging aan en slaan daarbij stap voor stap nieuwe wegen in.

Beheerorganisaties volop in beweging

De afgelopen jaren is er al fors bezuinigd op de gemeentelijke beheerbudgetten. Voor de komende jaren verwacht 58% van de respondenten nog verder te moeten korten op het beheer, 13% denkt zelfs meer dan 10% te moeten bezuinigen op de bestaande budgetten. Deze percentages van 58% en 13% bedroegen in 2014 nog respectievelijk 72% en 27%. Daarmee lijkt de bezuinigingsdrift enigszins af te nemen, maar is deze zeker nog niet voorbij. De beheeropgaven blijven dus onverminderd groot.

De meest genoemde oplossing voor de bezuinigingen is nog steeds het verder verlagen en differentiëren van de kwaliteit van de openbare ruimte (32%). Daarna worden efficiencyverbetering in de bedrijfsvoering (19%), burgerparticipatie (12%) en introductie van risicosturing

(10%) het meest genoemd.

Wie denkt dat de gemeentelijke beheerorganisaties in deze bezuinigingstijd bij de pakken neer gaan zitten heeft het mis. Veel beheerorganisaties zijn volop in beweging en zoeken naar nieuwe oplossingen. Tussen gemeenten onderling zitten soms forse verschillen: de één is nog zoekende, de ander is al nieuwe wegen ingeslagen en vordert stap voor stap. Maar ze hebben met elkaar gemeen dat het sein op ‘verandering’ staat.

“Wij zijn nu in het beheer nu echt bezig met andere manieren van afrekenen; niet meer op frequentie of beeld, maar op functie, effect en beoordeling door de gebruikers.”

Dhr. De Visser, Afdelingshoofd Stadsbeheer gemeente Zoetermeer

Samenwerking een must

Om de beheeruitdagingen het hoofd te kunnen bieden, lijkt samenwerking een must te zijn. Maar liefst 85% van de respondenten geeft aan samen te werken met andere gemeenten. Bij bijna de helft (48%) gaat het om ‘losse’ samenwerking op specifieke thema’s en bij bijna een kwart (24%) heeft de samenwerking een structureel karakter. Bij 13% gaat het nog een stap verder en is de beheerorganisatie

geheel of gedeeltelijk samengevoegd. Daarnaast zoeken beheerorganisaties ook binnen hun eigen gemeenten steeds nadrukkelijker de samenwerking op, bijvoorbeeld met partners in het sociale domein.

En dan de samenwerking met de burger. Burgerparticipatie wordt op meerdere manieren vormgegeven. Eén van die vormen is het overdragen van taken aan burgers. Veel gemeenten zijn hier inmiddels mee bezig: 75% geeft aan al taken overgedragen te hebben en 94% geeft aan dat te willen doen. Het betreft vooral taken op het gebied van groenonderhoud (60%) en het schoonhouden van de openbare ruimte (45%).

“De inzet op burgerparticipatie in de openbare ruimte is niet in de eerste plaats ingegeven door financiële redenen. Met burgerparticipatie verhoog je de kwaliteit én de betrokkenheid.”

Mw. Krop, Hoofd Realisatie & Beheer gemeente Den Bosch

Takenoverdracht aan burgers wordt dus steeds meer gemeengoed. Overigens beoogt slechts 16% daarmee kostenverlaging, het merendeel (56%) wil vooral een grotere betrokkenheid en bewustzijn van burgers. In de

praktijk is het niet allemaal koek en ei. Behalve inspirerende voorbeelden zijn er ook knelpunten. Het ontbreken van draagvlak bij bewoners wordt het meest genoemd in de enquête: maar liefst 42% van de respondenten noemt dit een knelpunt. Het is voor gemeenten naar verwachting nog een hele uitdaging om draagvlak te vergroten.

Aan de slag met professioneel beheer

Begin 2014 is de NEN-ISO 55000 Asset management gepubliceerd. Deze nieuwe standaard gaat over het inrichten van professionele beheerorganisaties. Het sturen op de balans tussen prestaties, risico's en kosten is daarin één van de belangrijkste principes. Het toepassen van de principes van deze norm leidt tot effectiever, efficiënter en transparanter werken.

Landelijk neemt de aandacht voor asset management de laatste jaren sterk toe. Dit blijkt onder meer uit de publicatie van de genoemde norm en het groeiend aantal opleidingen in de sector, maar ook uit bijvoorbeeld de recente start van iAMPro. Dit kennisportaal op het gebied van asset management is in beheer bij CROW, een landelijke kennisorganisatie op het gebied van infrastructuur, openbare ruimte en verkeer en vervoer.

“ Het gebruik en de functie van de openbare ruimte is veel meer leidend geworden ; Ik ben er 100% van overtuigd dat deze koersverandering werkt. ”

Dhr. Gerard, Hoofd beheer Openbare Ruimte gemeente Zwolle

Uit de resultaten van de barometer blijkt dat bij gemeenten de professionalisering van de beheerorganisatie het hoogst scoort op de lijst met belangrijkste acute beheeropgaven (25%). In navolging van Rijkswaterstaat, provincies en andere beheerorganisaties gaan steeds meer gemeenten daadwerkelijk aan de slag met de professionalisering van hun beheer. Daarbij vallen de termen 'asset management' en 'NEN-ISO 55000' steeds vaker, woorden die gemeenten tot voor kort nauwelijks gebruikten. Deze ontwikkeling blijkt ook uit de barometer: in 2014 was 72% van de respondenten niet bekend met deze NEN-ISO norm, dit is nu gedaald naar 35%. Dit percentage daalt overigens gestaag naarmate de gemeente groter wordt: voor kleine gemeenten tot 20.000 inwoners ligt dit percentage nog op 46%, voor de 100.000+ gemeenten op 18%. Bij dit alles valt op dat 23% van de respondenten aangeeft de norm ook daadwerkelijk te gaan gebruiken als leidraad of inspiratiebron.

De professionaliseringsopgave bestaat per gemeente uit verschillende elementen. Net als in 2014 noemen de respondenten de gemeentelijke onderhoudsprogrammering en prioritering het meest als belangrijkste verbeterpunt (51%), gevolgd door het scheppen van heldere beleidskaders voor het beheer (32%).

“ Laat bestaand beleid los en haal van buiten naar binnen; ga uit van wat gebruikers willen en gebruikers belangrijk vinden. Bovenal; verknoot doelen integraal met elkaar. ”

Dhr. Gerard, Hoofd beheer Openbare Ruimte gemeente Zwolle

Risicomanagement uit de taboesfeer

Uit de barometer blijkt dat klanttevredenheid (49%), veiligheid (48%) en netheid (47%) het meest worden genoemd als doelen waarop gemeenten moeten sturen ten aanzien van de openbare ruimte. Het liefst zouden gemeenten elk risico ten aanzien van deze en andere beleidsthema's uitsluiten, maar een risicoloze maatschappij is nu eenmaal een illusie. Bovendien is de prijs voor een laag risiconiveau in deze tijden van bezuiniging veelal te hoog.

Gemeenten moeten lastige keuzes maken en daarmee groeit de aandacht voor risicomanagement.

“Hét voordeel van risicomanagement is dat je veel meer aan de voorkant aan het nadenken bent over het project; Wat kun je tegenkomen en wat vind je acceptabel.”

Mw. Krop, Hoofd Realisatie & Beheer gemeente Den Bosch

Dat groeiproces is al enige tijd aan de gang, zo blijkt uit de barometer. Bij 37% is risicomanagement inmiddels integraal onderdeel van de beheerorganisatie en 24% is druk bezig met de invoering ervan. Daar waar het risicodenken nog niet zo lang geleden in de taboesfeer zat bij bestuurders en ambtenaren, is dat nu niet meer het geval. Volgens de respondenten is de houding van de bestuurders van hun beheerorganisatie ten aanzien van risicomanagement verrassend open:

- 44% geeft aan dat de bestuurders het weliswaar een lastig onderwerp vinden maar open staan voor dialoog;
- 40% antwoordt dat de bestuurders actief op zoek zijn naar mogelijkheden om risico's expliciet bij

besluitvorming te betrekken;

- 9% vindt dat de bestuurders zelfs al zeer vertrouwd zijn met de toepassing van risicomanagement;
- en slechts 7% meent dat ze het vermijden om expliciet over risico's te praten.

De respondenten is ook gevraagd naar de houding van de ambtenaren (management/medewerkers) van hun beheerorganisatie ten aanzien van risicomanagement. De percentages zijn redelijk in lijn met het beeld van de bestuurlijke houding: 31% (lastig onderwerp, maar ook wel nieuwsgierig), 57% (actief op zoek naar mogelijkheden), 7% (zeer vertrouwd met risicomanagement) en 5% (vermijden het onderwerp of hebben er weinig mee op).

“De politiek vindt risicomanagement nog wat lastig. Daar moeten we het nog uitleggen.”

Dhr. De Visser, Afdelingshoofd Stadsbeheer gemeente Zoetermeer

De toepassing van risicomanagement levert volgens de respondenten vooral meer transparantie in besluitvorming en verantwoording (52%), minder verrassingen (16%) en lagere kosten (10%) op.

Gemeenten lijken dus flinke stappen vooruit te zetten met risicomanagement. Tegelijkertijd is er ook nog veel werk aan de winkel. Op de vraag wat de gemeente dan nodig heeft om risicomanagement verder uit te werken staat het antwoord “bewustwording, training en opleiding” met stip op één (64%), op ruime afstand gevolgd door “budget en capaciteit” (12%). Op zich is dat goed verklaarbaar: het zijn immers de mensen in de beheerorganisaties die het moeten doen.

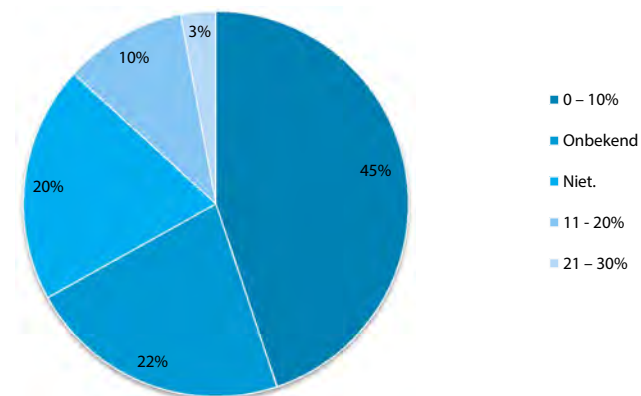

Onderzoeksresultaten beheer en onderhoud openbare ruimte

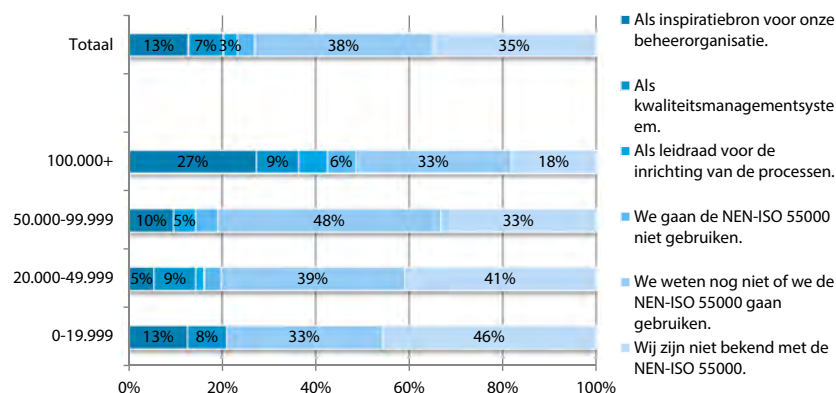
7.1. Wat is in uw gemeente de acute belangrijkste opgave op het gebied van beheer en onderhoud van de openbare ruimte in de komende jaren?

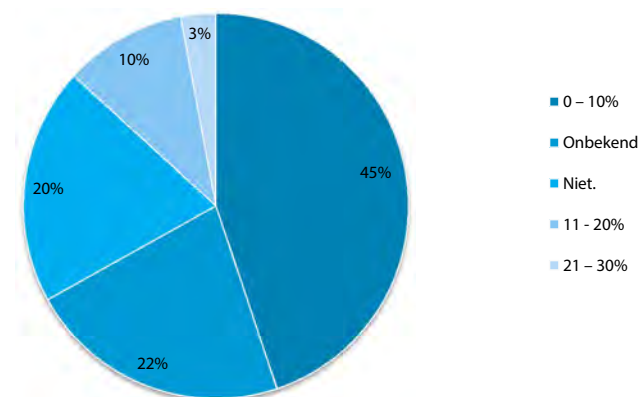
7.2. Welk percentage moet uw gemeente komende jaren bezuinigen op beheer en onderhoud van de openbare ruimte?

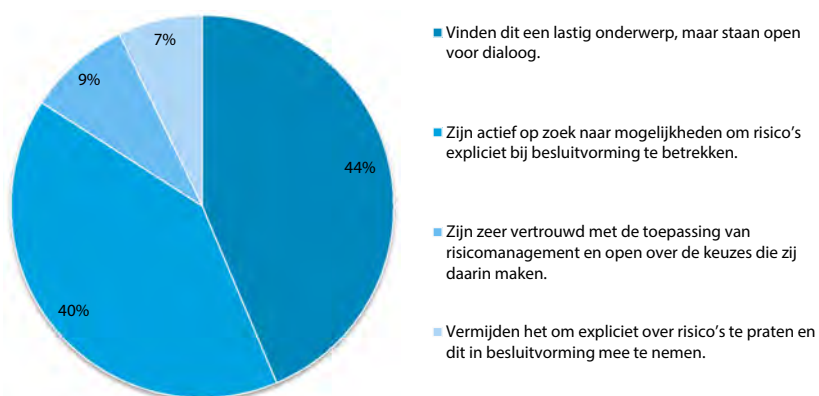
7.3. Hoe gaat uw gemeente de NEN-ISO 55000 vooral gebruiken?

7.4. Wat is de meest toepasselijke situatie van uw organisatie ten aanzien van de ontwikkeling van risicomanagement?

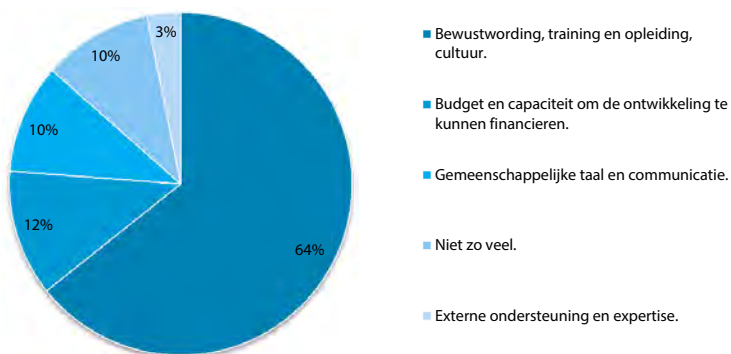
7.5. Wat is in grote lijnen de houding van bestuurders van de beheerorganisatie binnen uw gemeente ten aanzien van risicomanagement bij het beheer en onderhoud van de openbare ruimte?

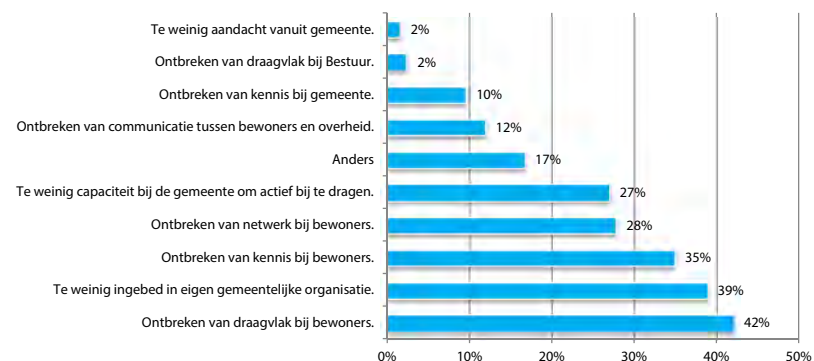
7.6. Wat levert de toepassing van risicomanagement in beheer volgens u vooral op?

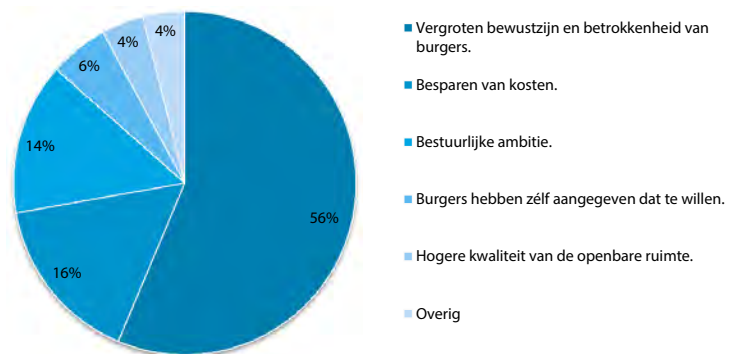
7.7. Wat heeft uw gemeente nodig om risicomanagement in het beheer verder uit te werken?

7.8. Welke knelpunten ervaart u het meest in uw gemeente in relatie tot bewonersinitiatieven?

7.9. Wat is in uw gemeente de belangrijkste drijfveer ten aanzien van bewonersparticipatie in de openbare ruimte?

8. Gemeentelijk en commercieel vastgoed

Gemeentelijk vastgoed

Effectief vastgoedbeheer begint met strategische keuzes

De vastgoedorganisaties van gemeenten proberen door verdere professionalisering meer grip te krijgen op hun vastgoedportefeuilles. Hierbij is in het bijzonder aandacht nodig voor de implementatie van een vastgoedstrategie om risico's en kosten te beheersen en een duurzaamheidsprogramma om bij te dragen aan de op Europees niveau gestelde doelen op het gebied van energieverbruik.

Ontwikkeling en implementatie van vastgoedstrategie fragiel

De resultaten van de Barometer laten zien dat een geïmplementeerde vastgoedstrategie voor de lange termijn ontbreekt bij 73% van de respondenten. En dat terwijl respondenten een meerjarenstrategie benoemen als het meest actuele thema op het gebied van hun gemeentelijk vastgoed (53%). Bij slechts 27% van de respondenten is er sprake van een geïmplementeerde vastgoedstrategie. 46% van de respondenten geeft aan wel een vastgoedstrategie te hebben opgesteld, maar geeft aan niet volgens deze strategie te handelen.

“Wat zijn courante panden en wat wil je erop toestaan? Het is een worsteling, politiek en bestuurlijk, om dat goed te doen. Het is bijna maatwerk, bijna situationeel. Misschien is dit wel vastgoed-guerrilla.”

Dhr. Van den Berg, voormalig Wethouder gemeente Amersfoort

Om verkoop en verduurzaming eenduidig te programmeren –en daarmee meer grip te krijgen op prestaties, kosten en risico's met betrekking tot maatschappelijk vastgoed- is implementatie van een vastgoedstrategie essentieel. De kern van een vastgoedstrategie is het matchen van de huidige en toekomstige vraag met het aanbod. Gemeenten zien in dat het huidige vastgoed niet past bij de wensen en eisen van de gebruikers. Ze geven aan moeite te hebben met het in kaart brengen van de vraag op lange termijn. Er is een taakverschuiving gewenst van de beleids-afdelingen naar de vastgoedorganisatie, waar het gaat om het in kaart brengen van deze huisvestingvraag. Door deze verschuiving wordt het waarschijnlijk makkelijker voor vastgoed-organisaties om de daadwerkelijke match tussen vraag en aanbod te maken. Opvallend is echter de wens van enkele gemeenten (15% van de respondenten) om de verantwoordelijk voor de vastgoedstrategie en de planning van het toekomstige

aanbod naar een gemeenschappelijke uitvoeringsorganisatie te verleggen. Dit wekt het idee dat deze taak beter in gezamenlijkheid kan worden afgestemd en uitgevoerd.

Leegstandcijfers maatschappelijk vastgoed onveranderd

Een gevolg van het ontbreken van een vastgoed- en/of portefeuillestrategie is het niet tijdig kunnen ingrijpen op veranderende omstandigheden waardoor leegstand ontstaat. De leegstand binnen het maatschappelijke vastgoed is ten opzichte van vorig jaar grofweg gelijk gebleven: 25% gemeenten heeft geen tot nauwelijks leegstand, 31% van de gemeenten geeft aan tot 5% leegstand te hebben en de overige 44% heeft 5% of meer leegstand. Ruim de helft van de respondenten verwacht een toename van de leegstand van hun vastgoed.

Kenmerkend aan maatschappelijk vastgoed is het specifieke karakter en de veelal grote afmetingen van de gebouwen. Deze eigenschappen leiden er toe dat gemeentelijk vastgoed vaak incourant is, wat een volgend gebruik bemoeilijkt. Gemeenten proberen hier verandering in te brengen door bestemmingen te identificeren waar wel vraag naar is, herbestemmingsonderzoeken uit te voeren en bestemmingen te verruimen.

“ Voor het gemeentelijk vastgoed geldt dat we nogal wat wijkse voorzieningen als buurthuizen hebben gesloten. Het blijkt lastig deze vervolgens in de markt te zetten. ”

Dhr. Van den Berg, voormalig Wethouder gemeente Amersfoort

Verkoop van gemeentelijk vastgoed wordt door 84% van de respondenten wederom gezien als het belangrijkste middel om bezuinigen te realiseren in een periode waarin bezuinigen op het vastgoed doorzet (51% van de respondenten bezuinigt). Hierbij geven respondenten evenals in 2014 aan dat verkoop lastig blijft door het uitblijven van de vraag naar het type vastgoed dat leegstaat en de te hoge boekwaarde van de leegstaande objecten. Door echter tijdig afscheid te kunnen nemen van gebouwen wordt misschien een verlies genomen op de boekwaarde, maar komen beheerverliezen tot een einde.

Opstellen en implementatie duurzaamheids-agenda urgent

Zoals te lezen in het hoofdstuk Energie en Klimaat heeft 79% van de participerende gemeenten klimaat- en energiedoelen geformuleerd waarbij de verduurzaming van de eigen gemeentelijke gebouwen als een van de

belangrijkste onderwerpen wordt bevonden. Kijken we naar duurzaamheidsdoelstellingen voor gemeentelijk vastgoed, dan blijkt dat voor één op de drie gemeenten verduurzaming een actueel thema is en slechts 13% van de respondenten concrete duurzaamheids-doelstellingen voor het vastgoed heeft gesteld én hier beleid op voert.

Op Europees niveau is er een klimaat- en energiebeleid vastgesteld waarvan de kern ook wel de 20-20-20 doelstellingen worden genoemd: 20% minder CO₂-uitstoot, 20% lager energieverbruik en 20% duurzame energieopwekking. Voor Nederland zijn deze doelstellingen vertaald in een te behalen energiebesparing van gemiddeld 1,5% per jaar en 14% duurzame energieopwekking in 2020. Voor gemeentelijke organisaties geldt doorgaans dat circa tweederde van het energieverbruik gerelateerd is aan het gemeentelijk vastgoed met een doorgaans groot besparingspotentieel. Veel gemeenten hebben van de Europese duurzaamheidsdoelstelling, in 2014 door de SER uitgewerkt, nog geen praktische vertaling gemaakt naar maatregelen, vastgoedobjecten en een tijdlijn.

Een belangrijk uitgangspunt bij de verduurzaming van de gebouwenportefeuille is duidelijkheid over de kernvoorraad. 13% van de respondenten geeft aan dat dit inzicht er niet is. Dat maakt het doen van investeringsbeslissingen lastig. Verder blijkt dat kennis en

vaardigheden ontbreken om beleid op dit punt te maken en tot uitvoering te brengen. Eén op de vijf gemeenten kiest voor programmering van verduurzaming op basis van een duurzame meerjarenonderhoudsplanung en het monitoren van de resultaten. Dit is een effectieve manier om verduurzaming onderdeel te maken van de gebruikelijke beheerprocessen en een kostenefficiënte manier om vastgoed te verduurzamen.

“ Voor het stadhuis kijken we in één keer naar een betere klimaathuishouding, invoering van het nieuwe werken en daarnaast een verduurzamingstraject. ”

Dhr. Van den Berg, voormalig Wethouder gemeente Amersfoort

Commercieel vastgoed

Sturing op leegstand en duurzaamheid commercieel vastgoed wisselend

Leegstand beperkt zich niet tot het vastgoed dat gemeenten zelf bezitten en gebruiken. Ook het vastgoed dat in eigendom is van bijvoorbeeld bedrijven, zorginstellingen, horecagelegenheden en investeerders heeft sinds enkele jaren te kampen met verhoogde leegstandpercentages. Gemeenten kiezen voor een beperkte rol als het aankomt op het voorkomen of verhelpen van deze leegstand.

Sturing op leegstaand commercieel vastgoed beperkt

63% van de respondenten kampen met een overschot aan kantoorruimte dat in eigendom is van commerciële partijen. Meer recent is de toenemende leegstand van winkelvelden in de stedelijke kernwinkelveelden. Ruim de helft (62%) van de gemeenten geeft aan met een overschot winkels in het centrum te maken te hebben. Het maatschappelijk en sociaal onwenselijk effect van leegstand in winkelveelden is dat het sneller zichtbaar is voor het (winkelend) publiek dan bij leegstand van kantoren.

Gezocht wordt naar mogelijkheden om als gemeente regie te nemen bij de aanpak van leegstand in niet-eigendoms panden. Sturing op leegstand van winkels in het centrum

wordt gevonden in het benutten van maatregelen als het invoeren van een leegstandsverordening, het op objectniveau monitoren, het herbestemmen van winkelruimte, het ruimer bestemmen van winkelvelden en hier en daar pogingen tot het herschikken van winkeliers. Voor kantoren wordt herbestemmen als belangrijkste sturingsmiddel waargenomen. Er lijkt behoefte aan een instrument dat de vraag naar huisvesting uit andere bestemmingen dan de leegstaande objecten in overeenstemming brengt met het aanbod van (binnen haar vigerende bestemming) incourant vastgoed.

Daartegenover wordt een redelijke balans waargenomen waar het gaat om bedrijventerreinen en weide winkels. Een licht tekort wordt gezien in horeca, hotellerie en zorgvastgoed. Opvallend is dat leegstand van bedrijventerreinen nauwelijks als een maatschappelijk probleem wordt gezien (34%) terwijl juist hier actieve gemeentelijke sturing het meest wenselijk wordt bevonden (75%). Het omgekeerde is aan de hand bij horeca en hotellerie: de respondenten zien leegstand als een maatschappelijk vraagstuk (80%) maar achten actieve gemeentelijke sturing niet wenselijk (27%).

“Verouderde bedrijventerreinen willen we gaan omzetten. Hiervoor zetten we in op aanpassing van

regelgeving, bijvoorbeeld door flexibilisering van het bestemmingsplan. //

Dhr. Van den Berg, voormalig Wethouder gemeente Amersfoort

Verduurzaming commercieel vastgoed

Waar het gaat om duurzame instandhouding en ontwikkeling van het commerciële vastgoed, geven één op de drie gemeenten aan hier niet actief op sturen. Bijna de helft van de respondenten (49%) bevordert in samenwerking actief de energieneutraliteit van gebouwen of wijken.

Opvallend is de beperkte handhaving van wetgeving op dit gebied. Dit terwijl er een belangrijke wettelijke verplichting is als het gaat om de verduurzaming van bestaande gebouwen. Alle midden- tot grootverbruikers van energie (energieverbruik hoger dan 50.000 kWh of 25.000 m3 gas per jaar) zijn verplicht om alle energiebesparende maatregelen die binnen vijf jaar terugverdiend worden, uit te voeren. Het is momenteel aan de lokale overheid om deze regel te handhaven.

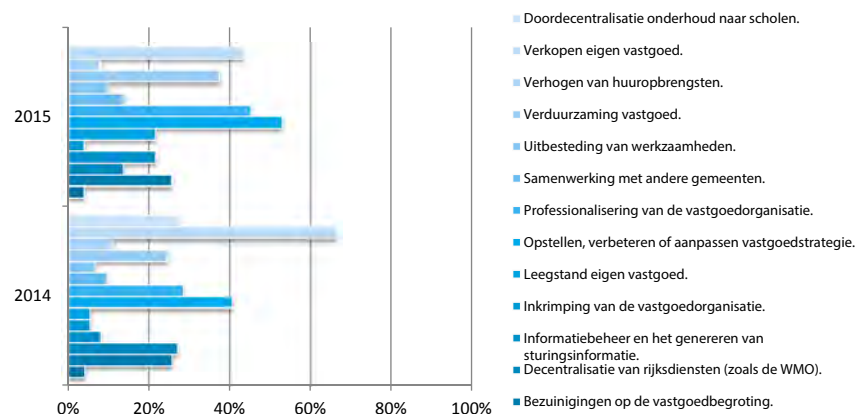
“Initiatieven voor energiebesparing moeten uit de samenleving komen, niet uit de overheid. Deze heeft wel een voorbeeldfunctie. //

Dhr. Van Staalduine, Wethouder Pijnacker-Nootdorp

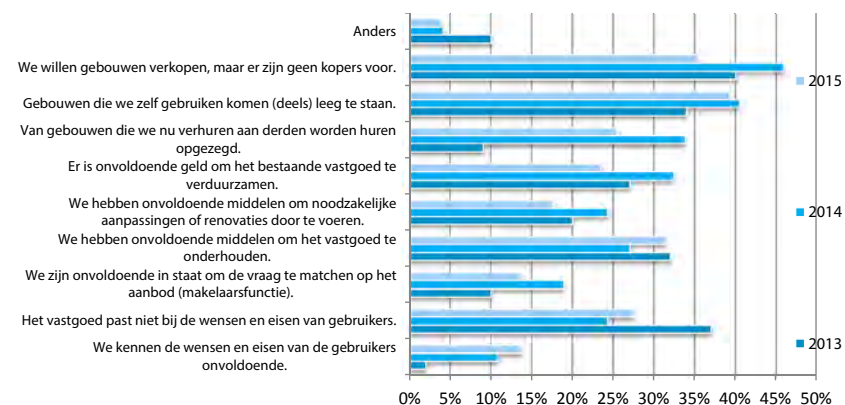

Onderzoeksresultaten gemeentelijk en commercieel vastgoed

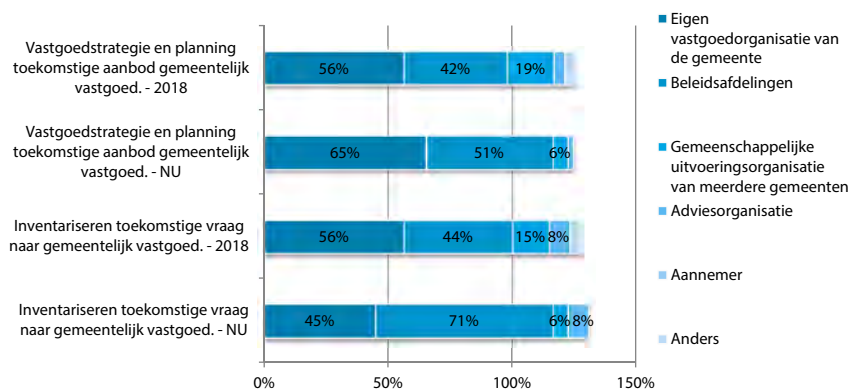
8.1. Wat zijn de drie belangrijkste actuele thema's in uw gemeente op gebied van het gemeentelijk vastgoed?

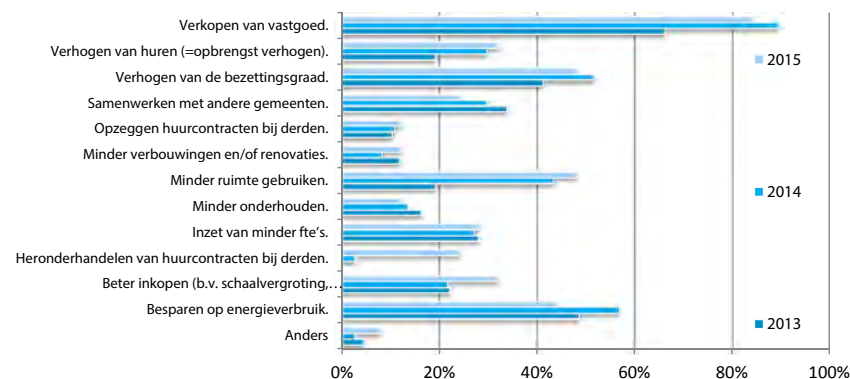
8.2. Welke risico's ziet u de komende 4 jaar voor uw gemeente t.a.v. de gebouwen van de gemeente?

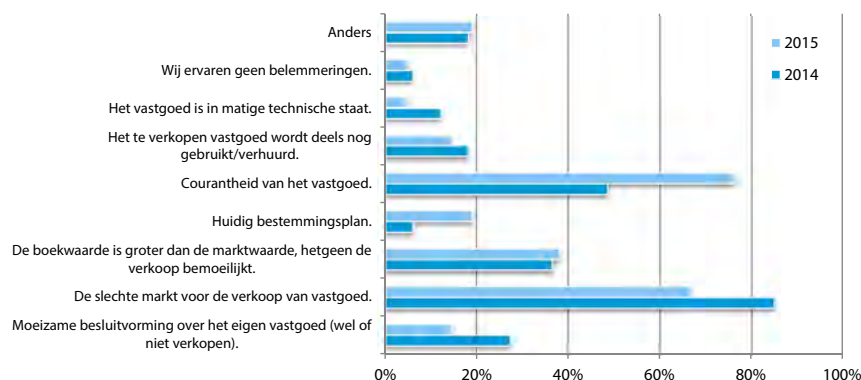
8.3. Wie doet de volgende vastgoedtaken en/of is ervoor verantwoordelijk. Zowel nu als in 2018?

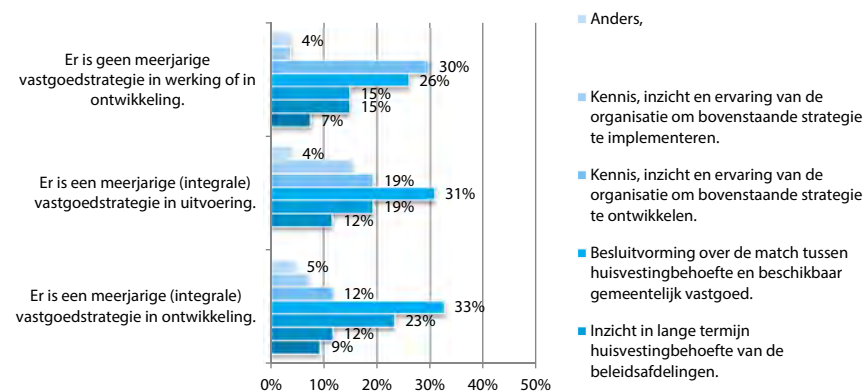
8.4. Hoe gaat uw organisatie op vastgoedgebied de komende 4 jaar bezuinigen?

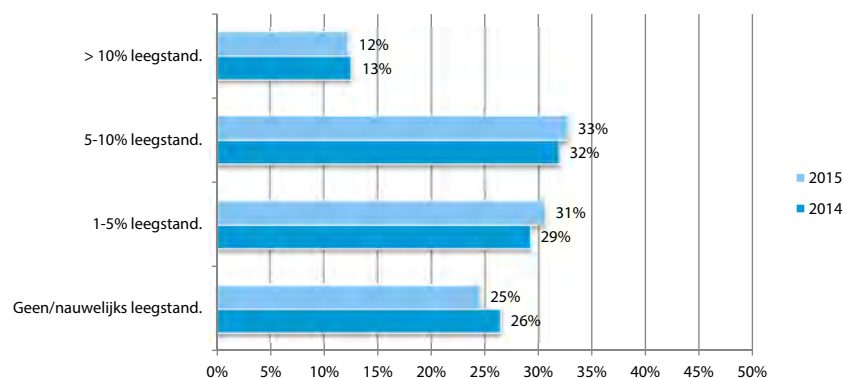
8.5. Wat zijn de belangrijkste belemmeringen bij het realiseren van de verkoop van het vastgoed?

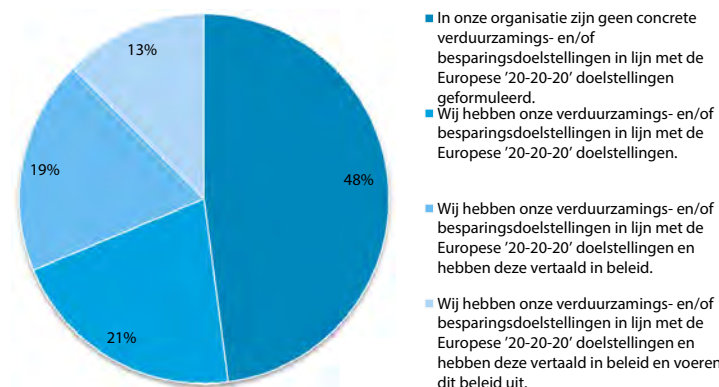
8.6. Wat zijn de grootste uitdagingen bij de ontwikkeling of herijking en implementatie van de vastgoedstrategie voor uw gemeente? - onderverdeeld naar aanwezigheid meerjarige vastgoedstrategie?

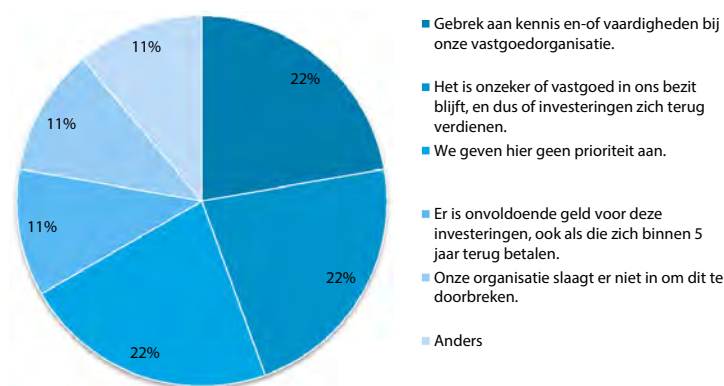
8.7. Heeft u te maken met leegstand in het gemeentelijk vastgoed?

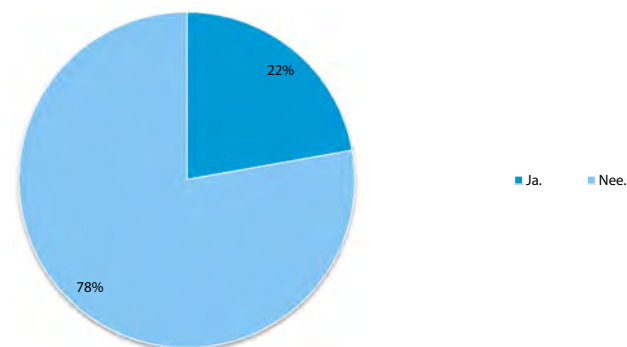
8.8. Welke stelling over het verduurzamen van het gemeentelijk vastgoed past het beste bij uw gemeente?

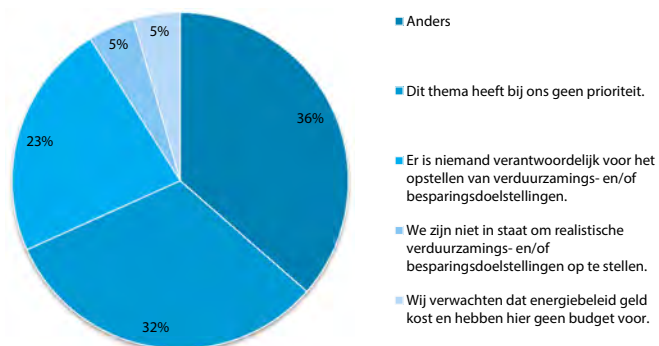
8.9. Waarom zijn de concrete verduurzamings- en/of besparingsdoelstellingen (nog) niet vertaald in concrete activiteiten?

8.10. Is de huidige verwachting dat uw organisatie de gestelde duurzaamheids- en/of besparingsdoelstellingen gaat behalen?

8.11. Waarom heeft uw gemeente geen concrete verduurzamings- en/of besparingsdoelstellingen geformuleerd?

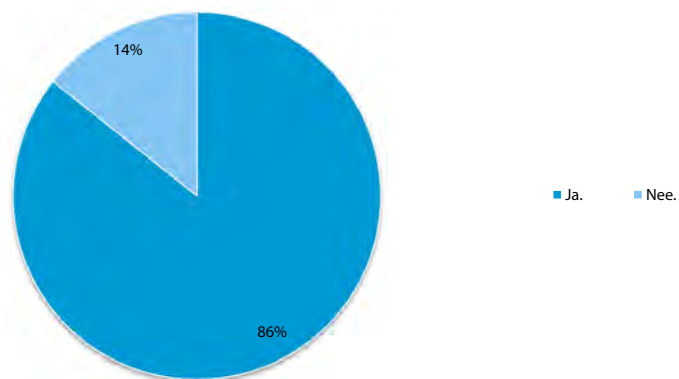

8.12. Welke activiteiten dragen in uw gemeente bij aan het verduurzamen van het gemeentelijk vastgoed en het behalen van energiebesparingen?

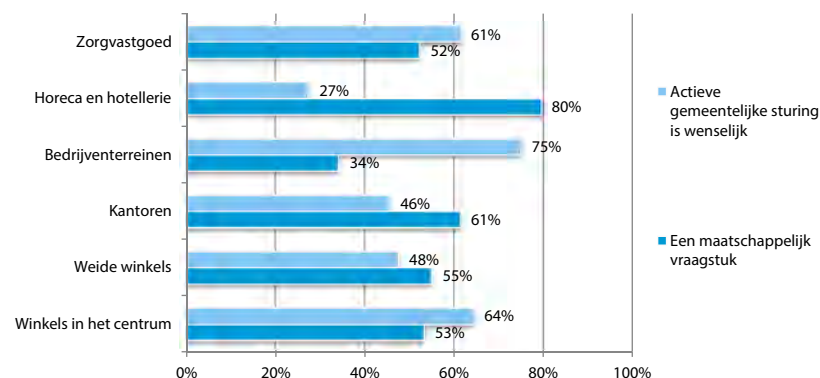

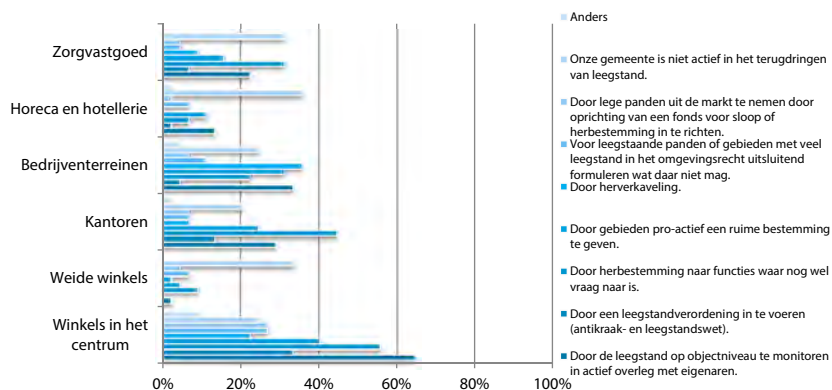
8.13. Is de huidige verwachting dat uw organisatie de gestelde duurzaamheids- en/of besparingsdoelstellingen gaat behalen?

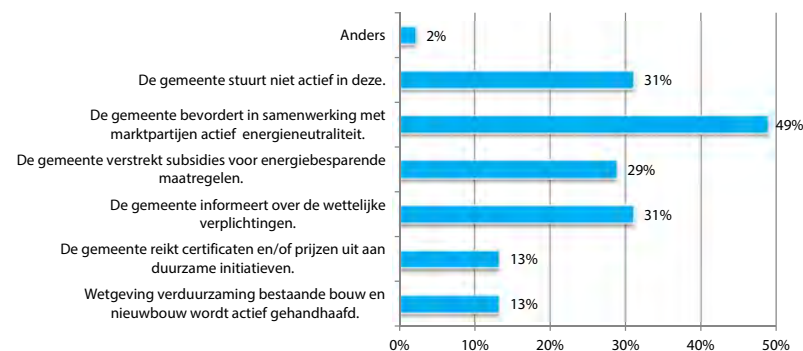
8.14. Geef aan of u van mening bent dat aanwezige verschillen een maatschappelijk vraagstuk zijn en/of actieve gemeentelijke sturing wenselijk zou zijn.

8.15. Indien er overmaat aan commercieel vastgoed is, op welke manier is uw gemeente actief in het voorkomen of verhelpen van leegstand?

8.16. Op welke manier stuurt uw gemeente op duurzame ontwikkeling en instandhouding van commercieel vastgoed?

9. Bestuurskracht

Energieke samenleving en Omgevingswet vragen aandacht gemeenten

Bestuurskracht is een belangrijke factor om resultaten op inhoudelijke beleidsvelden als water, klimaatadaptatie en energie te kunnen realiseren. Onder bestuurskracht verstaan we het geheel van bevoegdheden, middelen en competenties die de gemeente (ambtelijk, bestuurlijk en politiek) heeft om de opgaven waarvoor zij staat goed aan te pakken. Met gemiddeld een zeven als rapportcijfer beoordelen de gemeenten hun eigen bestuurskracht als 'ruim voldoende'. De 'energieke samenleving' of 'participatiesamenleving' staat op lokaal niveau nog steeds stevig in de belangstelling, maar gemeenten worstelen met hun nieuwe rol in deze veranderende samenleving. Daarnaast is driekwart van de gemeenten nog niet op de hoogte van wat de nieuwe Omgevingswet aan veranderingen teweeg brengt. De voorbereidingen hiervoor zijn echter al wel in gang gezet en zo'n dertig gemeenten zijn al aan het experimenteren met een omgevingsvisie.

Bestuurders negatiever tegenover opschaling

De mening van de respondenten over de opschaling van gemeenten is niet drastisch veranderd ten opzichte van vorig jaar. Daar waar vorig jaar bijna de helft positief was over opschaling, is dat nu iets afgenomen naar 41%. Een vijfde van de respondenten staat negatief tegenover opschaling tegenover 24% in 2014. Dit betekent dat het percentage respondenten dat neutraal is over opschaling

is toegenomen naar 38%. Opvallend is wel dat ambtenaren minder negatief staan tegenover samenvoegen dan bestuurders. Slechts 12% van de ambtenaren is negatief of zeer negatief, tegenover 48% van de bestuurders. De houding van bestuurders tegenover opschaling is sterk veranderd in vergelijking met vorig jaar; waar toen een derde van de bestuurders nog negatief was is dat nu bijna de helft.

“Opschaling op de korte termijn draagt niet bij aan de samenwerking. Het is voor nu ook irrelevant en geeft slechts zand in de motor.”

Dhr. Strijk, Wethouder gemeente Leiden

Als belangrijkste nadelen van opschaling worden net als vorig jaar voornamelijk een beperkt draagvlak onder zowel interne als externe stakeholders genoemd. Opvallend is wel dat het percentage respondenten dat aangeeft beperkt draagvlak onder externe stakeholders als belangrijkste nadeel te zien, gedaald is ten opzichte van vorig jaar (van 54% naar 37%). Dit zou kunnen betekenen dat bijvoorbeeld bewoners nu minder negatief tegenover opschaling staan dan voorheen.

Samenwerken levert meer op dan samenvoegen

Vrijwillige intergemeentelijke samenwerking zien gemeenten als belangrijkste factor (43% van de respondenten) om de bestuurskracht van de gemeente te vergroten. Daarnaast worden intensivering van de samenwerking publiek-privaat-particulier (30%) en kwaliteit en gezag van bestuurders (30%) en ambtenaren (27%) genoemd. Het vertrouwen in raadsleden om bij te dragen aan de bestuurskracht is minder groot (19%). Net als vorig jaar geven respondenten aan dat het belangrijkste voordeel van intensievere samenwerking een toename van expertise en kennis is (84% vorig jaar ten opzichte van 75% nu). Dit is vergelijkbaar met de voordelen die worden genoemd voor opschaling. Een tweede belangrijk voordeel van intensievere samenwerking die genoemd wordt, zijn financiële besparingen en efficiency (57%). Opvallend is dat dit bij opschaling slechts door 31% van de respondenten wordt gezien als voordeel. Ongeveer een even groot aandeel van de respondenten (32%) geeft aan dat de kosten in geld, tijd en inspanningen worden gezien als nadeel van opschaling. Samenwerken levert volgens gemeenten meer op dan gemeentelijke opschaling; men is vrij om te kiezen op welke gebieden wordt samengewerkt.

“ Gemeenten kunnen het vaak niet alleen. Om zaken voor elkaar te krijgen zoeken we uitdrukkelijk de samenwerking. ”

Dhr. Van Staalduine, Wethouder gemeente Pijnacker-Nootdorp

Gemeenten worstelen nog met nieuwe rol in energieke samenleving

Van de respondenten ziet het merendeel (63%) het faciliteren van burgerinitiatieven als de belangrijkste rol van de gemeente in de komende vijf jaar, naast de bekende rollen als afweger van publieke belangen (43%) en aanspreekpunt voor burgers (29%). De ‘energieke samenleving’ of ‘participatiesamenleving’ staat daarmee op lokaal niveau nog steeds stevig in de belangstelling. Maar dat gemeenten nog worstelen met hun rol in die energieke samenleving blijkt ook dit jaar; 58% van de respondenten geeft aan dat hun gemeente als facilitator nog het sterkst moet groeien en verbeteren (62% vorig jaar). Opvallend is dat vooral ambtenaren deze rol noemen; 66% van de ambtenaren geeft dit aan, tegenover 33% van de bestuurders. Het kan zijn dat bestuurders hierin voorop lopen ten opzichte van hun ambtenaren. De ambities blijven dus hoog, maar de ontwikkeling in competenties en beschikbare middelen binnen gemeenten blijft nog achter.

“ Een succes van de afgelopen jaren is dat er enorm geïntensiveerd is in de samenwerking tussen de gemeentes, kennisinstellingen en ondernemers. Op de gegroeide samenwerking binnen deze ‘Triple Helix’ ben ik gepast trots. ”

Dhr. Strijk, Wethouder gemeente Leiden

Driekwart onvoldoende voorbereid op Omgevingswet

De nieuwe Omgevingswet, waarvan de planning van het Rijk is dat deze in 2018 in werking zal treden, integreert ongeveer 26 wetten op het gebied van de fysieke leefomgeving. Dit brengt dus een grote verandering met zich mee voor gemeenten en vraagt om een tijdige voorbereiding. De wetsteksten hebben het parlementaire proces nog niet doorlopen. De onderliggende regelgeving (AMvB's) wordt momenteel uitgewerkt en is zodoende nog niet beschikbaar. Dit verklaart waarom 64% van de respondenten aangeeft dat hun gemeente nog niet of gedeeltelijk op de hoogte is van de belangrijkste veranderingen die de Omgevingswet teweeg brengt. Dit zorgt er ook voor dat ten minste 72% van de respondenten aangeeft nog niet voldoende voorbereid te zijn op de komst van de Omgevingswet. Bij bijna 60% van de respondenten is de voorbereiding al wel in gang gezet.

Merendeel stelt binnen nu en drie jaar omgevingsvisie op

Het opstellen van een omgevingsvisie voor gemeenten is nu nog niet verplicht onder de nieuwe Omgevingswet, maar mogelijk wijzigt dat in het parlementaire proces. Een omgevingsvisie is integraler dan de huidige (verplichte) structuurvisie, omdat er naast ruimtelijke ordening ook onderwerpen zoals water, natuur en erfgoed in aan bod kunnen komen. De meningen van de respondenten over het eventuele verplichte karakter van de gemeentelijke omgevingsvisie lopen uiteen. Bijna 40% van de respondenten is het eens met een verplichtstelling, een vergelijkbaar deel (35%) is het oneens en 25% weet het nog niet. Ondanks dat ruim een derde tegen de verplichtstelling is, geeft toch 68% van de respondenten aan dat er binnen nu en drie jaar een gemeentelijke omgevingsvisie zal zijn opgesteld, waarin het beleid voor de fysieke leefomgeving is geïntegreerd. Volgens ‘Binnenlands Bestuur’ zijn circa dertig gemeenten aan het experimenteren met een omgevingsvisie.

Decentralisaties nauwelijks van invloed op bestuurskracht

Vanaf dit jaar is er een aantal overheidstaken gedecentraliseerd naar de gemeenten. Dit betekent dat gemeenten nu ook verantwoordelijk zijn voor een groter aantal zorgtaken. Verwacht wordt dat dit een toename van middelen, capaciteit en aandacht vraagt, terwijl er

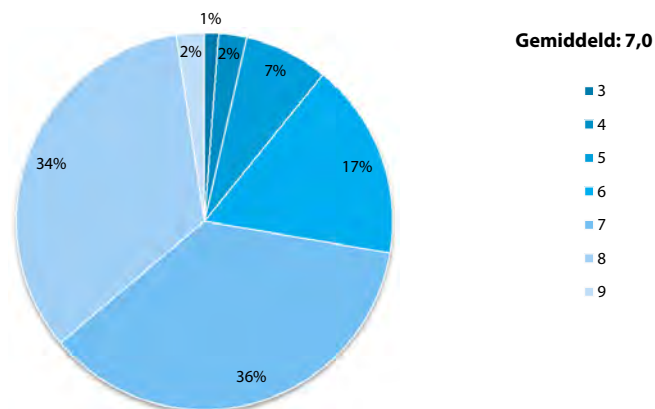
tegelijkertijd nog veel wordt bezuinigd bij gemeenten. Toch geeft de helft (49%) van de respondenten aan dat de decentralisaties niet of nauwelijks invloed hebben op de bestuurskracht binnen het fysieke domein. Opvallend is dat ruim een kwart (27%) zelfs aangeeft dat het een positieve invloed heeft omdat beide domeinen elkaar versterken. 24% van de respondenten verwacht daarentegen eerder een negatieve invloed. Omdat dit pas het eerste jaar is dat de taken binnen het sociale domein zijn toegenomen, is het nog de vraag wat dit werkelijk gaat betekenen voor het fysieke domein.

“ De decentralisaties betekenen dat er veel meer aandacht is voor het sociale domein, zowel bestuurlijk als politiek. ”

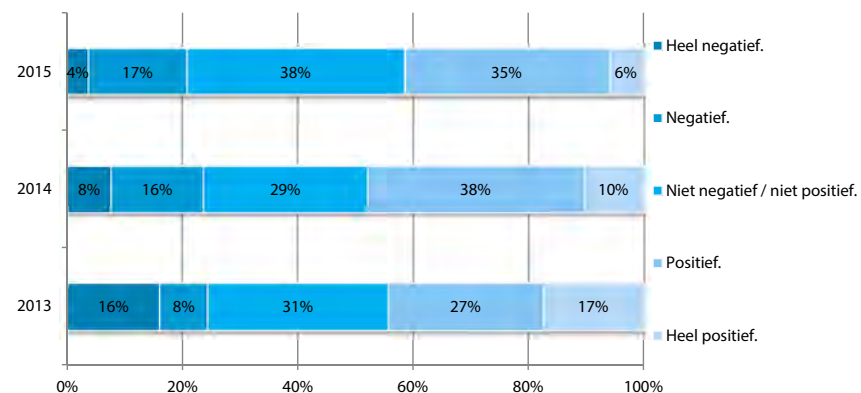
Dhr. Van Staalduine, Wethouder gemeente Pijnacker-Nootdorp

Onderzoeksresultaten bestuurskracht

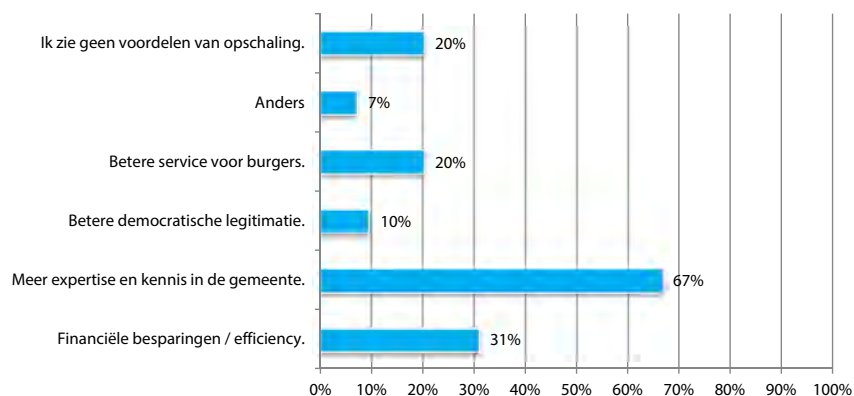
9.1. Welk cijfer geeft u uw eigen gemeente voor 'bestuurskracht'?

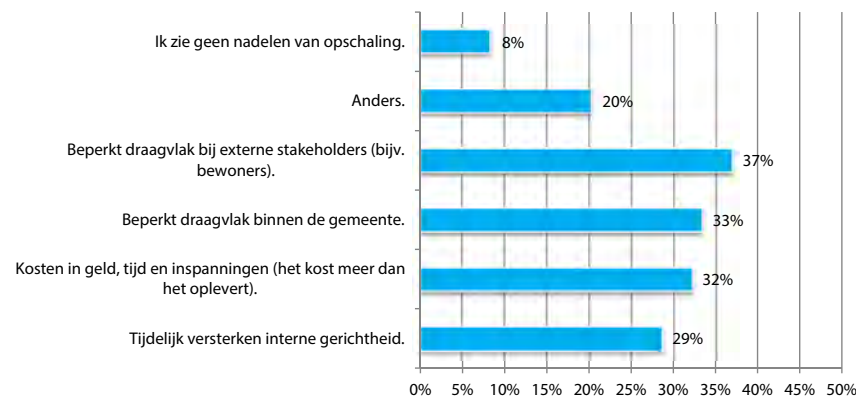
9.2. Hoe kijkt u aan tegen plannen voor verdere opschaling / samenvoeging van gemeenten?

9.3. Wat zijn de belangrijkste voordelen van opschaling / samenvoeging van gemeenten van circa 100.000 inwoners voor uw gemeente?

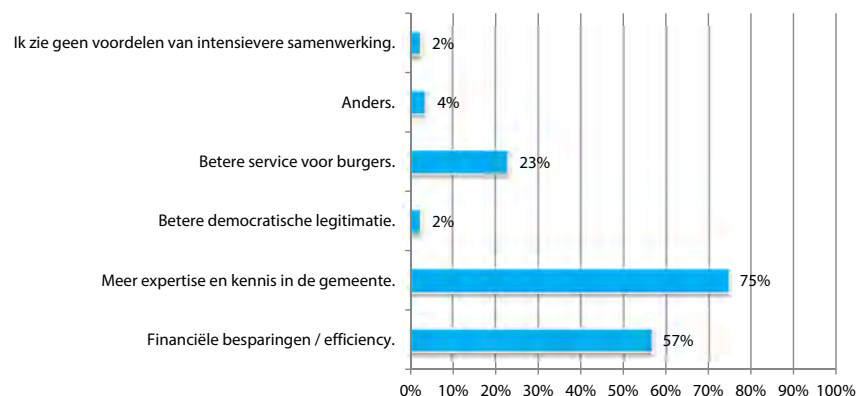

9.4. Wat zijn de belangrijkste nadelen van opschaling / samenvoeging van gemeenten van circa 100.000 inwoners voor uw gemeente?

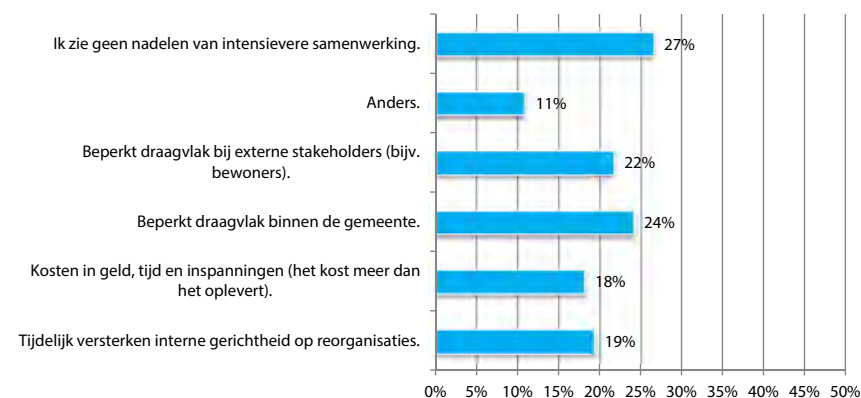

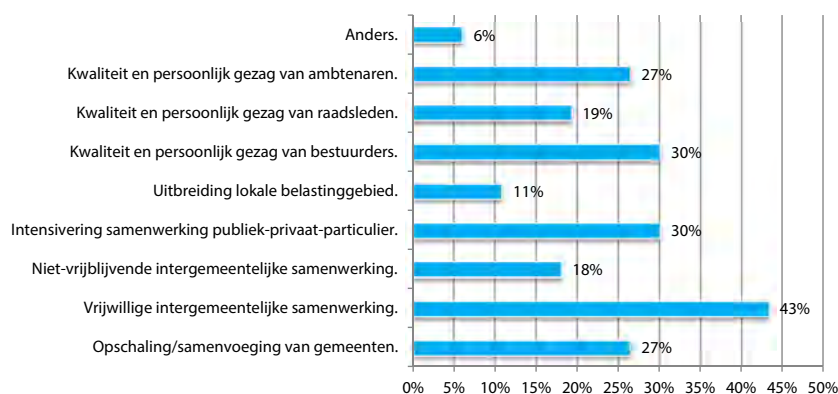
9.5. Wat zijn de belangrijkste voordelen van intensievere samenwerking met buurgemeenten?

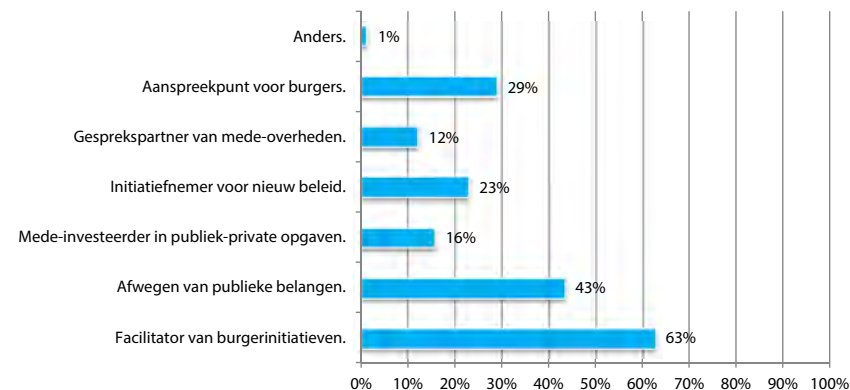
9.6. Wat zijn de belangrijkste nadelen van intensievere samenwerking met buurgemeenten?

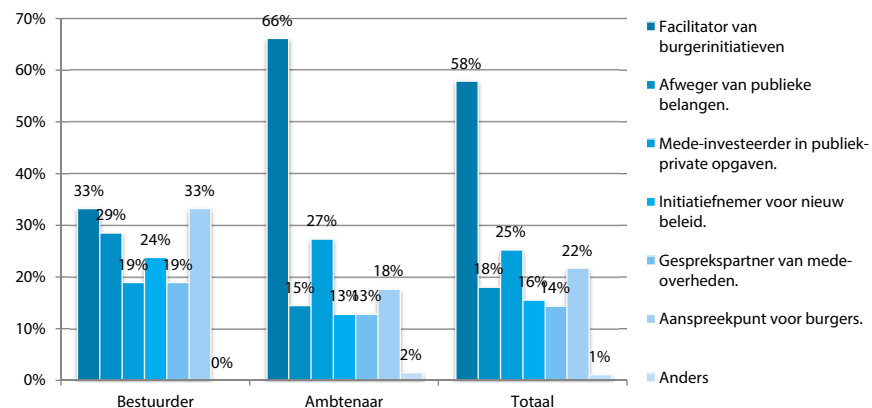
9.7. Wat zijn de belangrijkste factoren om de bestuurskracht van uw gemeente te vergroten?

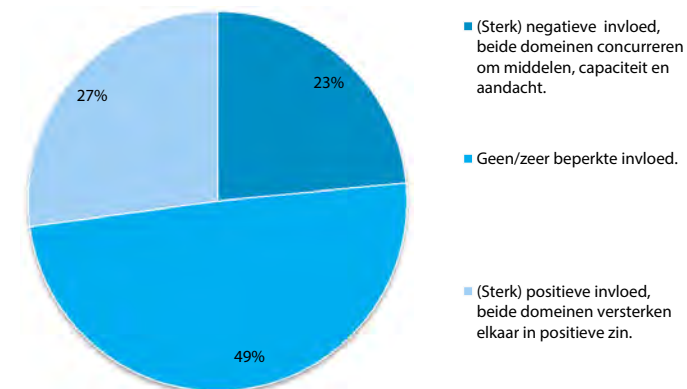
9.8. Welke twee van de onderstaande rollen van gemeenten vindt u in de komende vijf jaar het meest belangrijk om uw opgaven te vervullen?

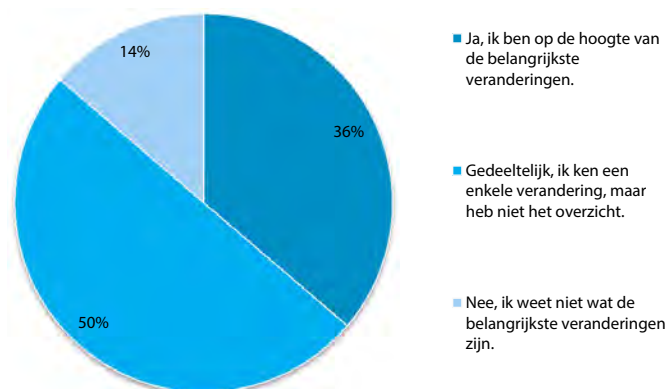
9.9. In welke rollen moet uw gemeente nog het sterkst groeien en verbeteren?

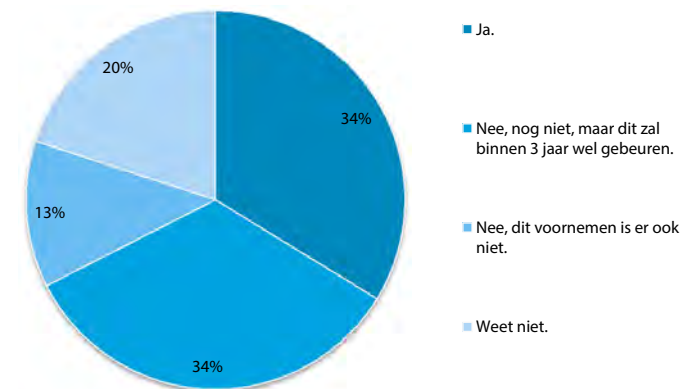
9.10. De decentralisaties in het sociale domein hebben geleid tot een sterke uitbreiding van het gemeentelijke takenpakket. Welke invloed heeft dit op de bestuurskracht in het fysieke domein?

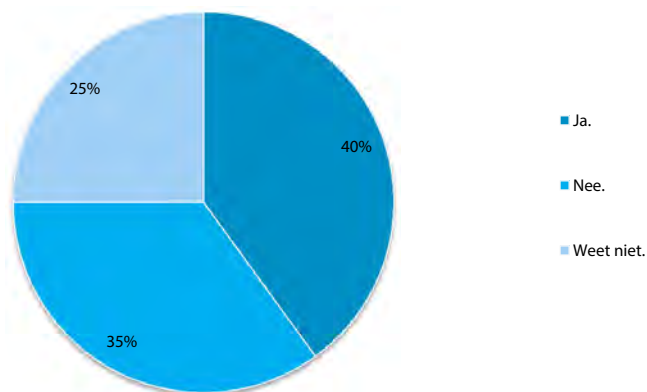
9.11. Per 1 januari 2018 treedt de Omgevingswet in werking. Heeft u inzicht in wat de nieuwe Omgevingswet voor uw gemeente betekent?

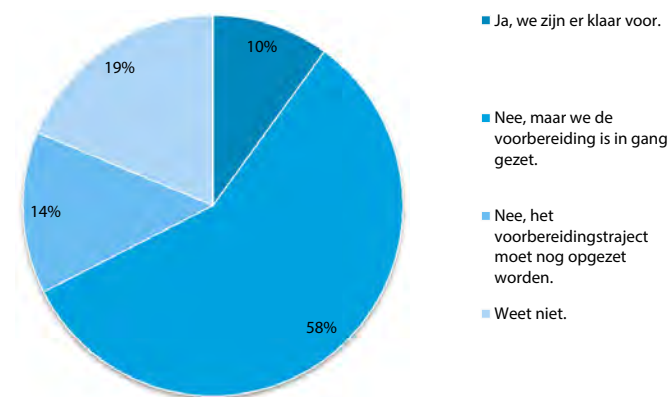
9.12. Verwacht u dat er in uw gemeente een gemeentelijke omgevingsvisie zal worden opgesteld, waarin al het beleid voor de fysieke leefomgeving is geïntegreerd?

9.13. Vindt u dat het opstellen van gemeentelijke omgevingsvisies op basis van de nieuwe wet verplicht moet worden, net als het opstellen van provinciale omgevingsvisies?

9.14. Is uw gemeente voldoende voorbereid om de komst van de Omgevingswet?

10. Onderzoeksverantwoording

Samen met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) organiseert Royal HaskoningDHV dit jaar de derde editie van de 'Gemeentelijke Barometer Fysieke Leefomgeving'. Dit brede onderzoek laat actuele trends, ontwikkelingen, knelpunten, innovaties en oplossingsrichtingen zien die spelen binnen het domein van de fysieke leefomgeving. De resultaten geven bestuurders, ambtenaren en andere geïnteresseerden inzicht in de agenda voor de fysieke leefomgeving. Dit hoofdstuk laat zien hoe het onderzoek is opgebouwd en geeft verantwoording aan de verkregen resultaten.

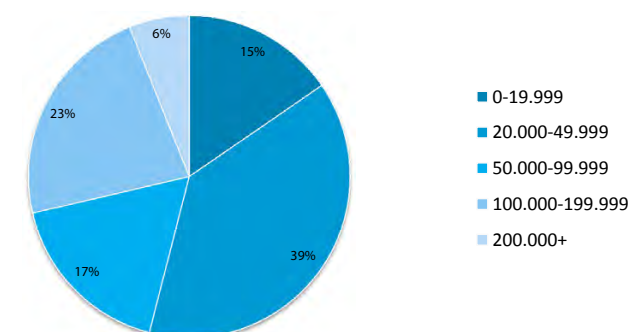
Het onderzoek bestaat uit twee onderdelen:

1. Er is een online enquête gehouden onder bestuurders en ambtenaren van Nederlandse gemeenten die zich bezighouden met thema's in de fysieke leefomgeving. De enquête is per mailing verstuurd en was opgedeeld in zeven thema's: Water en Klimaatadaptatie (verdiepend thema), Energie en Klimaat, Bouwen en Wonen, Milieu en Fysieke Veiligheid, Openbare Ruimte, Vastgoed en Bestuurskracht. Respondenten konden aangeven welke thema's zij wensten in te vullen (maximaal 3). Uiteindelijk hebben 363 respondenten uit 185 gemeenten de enquête ingevuld; dat is 47% van de Nederlandse gemeenten. De respons is gelijkmatig verdeeld over de provincies (zie figuur 10.1) en over de gemeentegrootte (zie figuur 10.2). Binnen de respons was 47% ambtelijk

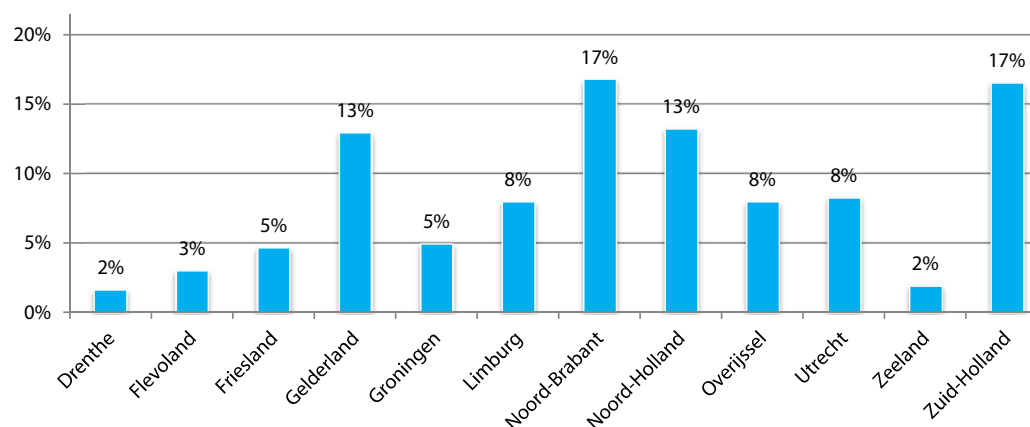
medewerker, 34% ambtelijk manager, 15% bestuurder en 4% gemeentesecretaris.

2. Naast de enquête is er ook een aantal interviews met burgemeesters, wethouders en ambtenaren afgenomen. De interviews werden gehouden om extra diepgang te geven aan de enquête en lokale voorbeelden te schetsen. Van elk interview zijn citaten meegenomen in het rapport. Er zijn ongeveer twee interviews per thema gehouden; voor het thema Water en Klimaatadaptatie zijn vijf personen geïnterviewd omdat dit het verdiepende thema is. In totaal zijn vijftien personen (zie tabel 10.3) geïnterviewd, waarvan één telefonisch en veertien op locatie.

10.2 Verdeling respondenten naar gemeentegrootte

10.1 Verdeling respondenten naar provincie

11.3 Lijst van geïnterviewde personen

Dhr. P. van den Berg

Voormalig wethouder gemeente Amersfoort

Dhr. R. Gerard

Manager beheer gemeente Zwolle

Dhr. M. Hustinx

Manager Energie & Klimaat gemeente Nijmegen

Mw. Y. Kemmerling

Wethouder gemeente Soest

Mw. A. Krop

Manager Realisatie en beheer openbare ruimte gemeente 's-Hertogenbosch

Dhr. T. van de Loo

Wethouder gemeente Boekel

Dhr. H. ter Maat

Wethouder gemeente Wageningen

Mw. H. Niezen

Wethouder gemeente Gouda

Dhr. A. Poppe

Wethouder gemeente Noordoostpolder

Dhr. J. Reus

Wethouder gemeente Culemborg

Mw. M. Sanderse

Wethouder gemeente Naarden

Dhr. J. van Staalduine

Wethouder gemeente Pijnacker-Nootdorp

Dhr. R. Strijk

Wethouder gemeente Leiden

Dhr. P. van der Velden

Wethouder gemeente Bergen op Zoom

Dhr. P. de Visser

Hoofd stadsbeheer gemeente Zoetermeer

10.4 Auteurs per thema

Water en Klimaatadaptatie

Arnold Wielinga

Energie en Klimaat

René Idema, Jantine Zwinkels, Erik Regterschot en
Cuno Grootsholten

Bouwen en Wonen

Bart Muskens en Wouter Porton

Milieu en Fysieke Veiligheid

Arjan Boxman, Rein Bruinsma, Ingeborg van Oorschot,
Ceciel Overgoor en Paul Mul

Beheer en Onderhoud Openbare Ruimte

Eric Delhez en Iddo Keuning

Vastgoed

Rinus Vader en Marieke Oosterbaan

Bestuurskracht

Loes Holtmaat, Pascal Lamberigts en Joep Langeveld

